

## C U P R I N S U L

- Docent Univ. Dr. Axente Iancu** : Copiii dificili  
**Ion Șugariu** : Incantații pentru zâna mică (versuri)  
**Zevedei Barbu** : Funcțiunea minciunii  
**C. S. Anderco** : Povestea prințului din munți (versuri)  
**Radu Stanca** : Invitație la vals (versuri)  
**Alexandru Tohăneanu** : Endocrinologia și temperamentul ca  
 problemă pedagogică  
**I. Ch. Severeanu** : Paula (schită)  
**Octav Vasiliu** : Gânduri pentru școala de mâine  
**George Todoran** : Treceri (versuri)  
**I. Cădariu** : Problema moralității și educația morală.  
**Viorel Șulutiu** : Catren  
**Anatole Chircev** : Despre sufletul slav.  
**George Racoti** : Monografia școalei primare din Gilău.

## IDEL, OAMENI, FAPTE

- Augustin Tătaru** : Cehoslovacia, țara dascălilor  
**Nicolae Albu** : Niculae Daneș

## CRONICA LITERARĂ

- I. Moldoveanu** : (George Boldea — Soliloqui, cu o prefață de Em. Giurgiuca). **George Todoran** : (Valeriu Cărdu — Cui-buri de lumină). **Ion Moldoveanu** : Familia. Seria III, Anul IV, No. 6-7 și Vatra Anul III, No. 5.

## TEATRU

- Horia Stanca** : (Tribunul de I. Al Lapedatu)

## REPRODUCERI

- E. Ciuca** : Foamea

## INSEMNAȚII

- V. Copilu-Cheatră** : (Cuvinte pentru George Boldea) și (Un nou invins : Pavel Dan). **I. Moldoveanu** : Gh. Minescu. **V. Copilu-Cheatră** : (Un autentic pictor bisericesc : Ion Gavrilă)

# FREAMĂTUL ȘCOALEI

Revistă de Cultură Generală a învățătorilor din județul Cluj

## COMITETUL FONDATOR :

*Dordai Augustin, Chintoanu Vasile, Popescu Damian, Găgescu Nicolae  
Moldovan Vasile, Călugăru Vasile, Tăuțan Dumitru, Racoți Gheorghe  
Mihoc Eronim, Marin D. Nicolae, Bularda Nicolae, Pop Simion, Oros-  
foian Silviu, Ciociu Pavel, Onișor Gheorghe, Vasu Dumitru, Trifu Va-  
sile, Matei Simion, Mureșan Ioan, Mitrea Aurel, Pleșa Gheorghe,  
și Dăneț Ioan*

Administrator :

**Damian Popescu**

Correspondența pt. redacție : Școala primară Nr. 18 str Vânătorilor  
Telefon : 1613.

Correspondența pt. administrație : D. Popescu Strada Amurg Nr. 17.



Revista apare la 1 ale fiecărei luni

\*

Abonamentul **120 lei** anual.

Pentru autorități și comitetele școlare **150 lei** anual

\*

Oricine primește un număr, dacă nu-l înapoiază în timp de 10 zile,  
se consideră abonat

\*

Primim schimb de reviste și cărți pentru recenzii

\*

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază

\*

Rugăm colaboratorii revistei noastre să trimeată manuscrisele între 1—15  
ale fiecărei luni la Redacția : „Freamătul Școalei”, Școala primară de Stat No.  
18, Str. Vânătorilor Cluj.

# FREAMĂTUL ȘCOALEI

---

---

DIRECTOR :

VASILE CHINTOANU

REDACTOR :

NICOLAE GĂGESCU

## Gruparea revistei:

Zevedeiu Barbu

Vasile Călugăru

Anatole Chircev

V. Copilu Cheatră

Dumitru Isac

Ion Crișan

Nicolae Marin

Traian Morariu

Ion Moldoveanu

Petre Nistor

Alexandru Popescu

George Racoți

George Todoran

Alexandru Tohăneanu



„Foamea“

E. Ciucu

## Copiii dificili<sup>1)</sup>

*Docent Univ. Dr. Axente Iancu*

În zilele noastre problema copilăriei trebuie discutată sub toate aspectele sale, ca fiind o problemă de mare actualitate, ce trebuie să cadă în centrul preocupărilor noastre, ale tuturor. Medici, părinți, corp didactic, filantropi, sociologi și toți aceia, cari poartă în suflet un interes deosebit față de dezvoltarea integrală a generațiilor în devenire, credem, că trebuie, să acorde toată atențiunea lor copilului. Și aceasta nu numai din motivul că trăim în „veacul copilului” și nu numai din cauză că toate țările și-au făcut din rezolvarea acestei probleme o chestiune de onoare, ci pentru că problema copilăriei mai prezintă, pentru neamul nostru în special o importanță deosebită, care se cere urmărită și directivată, nu lăsată la voia întâmplării. Pe teren internațional avem declarația dela Geneva, acea „charta magna” cuprinzând drepturile copilului. Prin declarațiunea dela Geneva asupra drepturilor copilului, bărbații și femeile din toate națiunile, remarcând că omenirea trebuie să dea copilului tot ce are mai bun, afirmă datoriile oamenilor în această privință, mai presus de orice considerațiune de rasă, de naționalitate și de credință.

Cele 5 puncte ale declarațiunii dela Geneva sunt următoarele:

1. L'enfant doit être mis en mesure de se développer d'une façon normale, matériellement et spirituellement“.

2) L'enfant qui a faim doit être nourri; l'enfant malade doit être soigné; l'enfant arriéré doit être encouragé; l'enfant dévoyé doit être ramené; l'orphelin et l'abandonné doivent être recueillis et secourus“.

---

<sup>1)</sup> Conferința ținută la 22 Aprilie 1937, la Sighet, la invitația despărțământului Maramureș al „Astreii“.

3. „L'enfant doit être le premier à recevoir des secours en temps de detresse“.

4. „L'enfant doit être mis en mesure de gagner sa vie, et doit être protégé contre toute exploitation“.

„L'enfant doit être élevé dans le sentiment que ses meilleurs qualités devront être mises au service de ses frères“<sup>1)</sup>. Specificul nostru național, situația noastră demografică specială, poziția noastră geografică deosebită, pretențiile prin nimic justificate și lipsite de orice teme istoric și juridic ale unora din vecinii noștri, față de provinciile noastre liberate, precum și viitorul patriei noastre reclamă — fără îndoială — preocupări permanente și la capitolul copilăriei. Suntem țara cu cea mai mare mortalitate infantilă. Cu toate eforturile de până acum scăderea acestei mortalități nu a fost prea simțitoare. Viitorului îi este rezervată verificarea bunelor rezultate vizate de un complex întreg de organisme meritorii pentru protecția infantilă, cari au izvorât mai cu seamă în timpurile mai recente, din cel mai înțelegător elan al acelor cari dețin sub acest raport destinele neamului. Din întreg ansamblul de chestiuni cari se referă la copil, ne vom ocupa de un singur aspect, ce interesează pe copilul de școală și care aduce nu odată, atât pe reprezentanții corpului didactic, cât mai ales pe părinți și pe reprezentanții corpului medical și în special pe medicul de școală și pe cel de familie, într'o mare și foarte încurcată perplexitate. Se întâmpină, dificultăți sub raportul dezvoltării fizice a copilului: se întâlnesc turburări în creștere, persistența simptomelor de boală în butul intervențiilor medicale multiple, lipsă de dezvoltare corporală, aptitudini manuale insuficiente, organe sensoriale defecte, deformațiuni morfologice (scoliaza, rachitismul), turburări motorii, etc.

Perplexitatea nu este însă mai mică privind copilul și sub raportul pedagogic, sub cel al sporului la studii ori sub cel al caracterului. Nu odată se înregistrează în școală un spor insuficient, conflicte cu unii dintre profesori; greutăți întâmpinate față de anumite materii luate în programa școlară; o activitate foarte lentă din partea școlarului și aceasta de o calitate foarte me-

---

<sup>1)</sup> Vezi și *Prof. Dr. Titu Gane*: Primul congres general pentru asistența și drepturile copilului (24—28 August 1925. Geneva Calendarul Asistenței sociale 1926.

diocră, neglijență în îngrijirea personală, lecții neînțelese și abia asimilate, stare sufletească schimbăcioasă, când perioade de acalmie pot să fie succedate de o turbulență incomprehenzibilă, lipsa de atenție, caracter extrem de dificil, cu posibilități de declanșare dela un moment dat la altul a unor serioase incidente în raporturile paternale.

Părinții cărora nu odată le lipsește atât experiența cât mai ales noțiunea exactă a semnificației, pe care o prezintă seria neajunsurilor amintite mai sus, procedează la luarea unor măsuri de îndreptare pripite, insuficient cumpănite în acelaș timp natural și ineficace. — *Parrel și Hoffer* deosebesc 2 mari categorii de defectivi psihici: adevărații defectivi (educabili și needucabili) și falșii defectivi, simplii întârziați pedagogici sau întârziații provizorii. Din aceasta a 2-a categorie fac parte: copiii ignorați din cauza frecvenței neregulate, a tehnicei eronate a educatorului (penalități nejustificate provoacă revolta în sufletul școlarului, care cedează la aparență în fața celui mai tare, însă opune o rezistență manifestată prin indisciplină), lenea afectivă legată de o materie, teama de a deveni adult (candidații la bacalaureat etc.) se evită plasarea copilului într'o clasă prea avansată în raport cu cunoștințele sale] falșii defectivi prin insuficiența sensorială, respiratorie, insuficiența hepatică și prin turburările endocrine. [„Il n'est pas exagéré de dire que presque tout les écoliers de la classe auxilliaire sont des insuffisants respiratoires" (*Ledent și Wellens*)]: falșii defectivi prin subalimentație ori alimentație defectuoasă; noi mai amintim aci și pe cei cu anorexie (lipsa de poftă de mâncare) psihogenă; apoi prin conflictele familiare (dintre soț și soție), sărăcie, ilegitimitate, deci aci pot intra considerațiunile de ordin familiar, social și economic, în timp ce la categoria adevăraților defectivi educabili întâlnim tot după aceiași autori amintiți, pe defectivii prin turburările intelectuale [memorie, imaginație și judecată, fiecare în parte, ori toate împreună (acești din urmă constituiesc grupa defectivilor intelectuali globali)] pe cei prin turburări psihice (deprimați, instabilii, ciclotimici, perversii etc., etc.) și în fine defectivii intelectuali prezentând turburări motorii și sensoriale. — În ce fel poate pedagogul să exercite o influență nefavorabilă asupra copilului, o demonstrează și cele câteva exemple împrumutate din practica zilnică curentă. Copii din școală cari vin în conflict cu

regulamentul sunt expuși pe drept cuvânt unor sancțiuni cari însă trebuie să fie obiectiv și prudent dozate. În baza unor legături de natură diferită sunt în situația de a urmări între altele și unele din sancțiunile aplicate. Așa de ex. un elev din cursul superior se prezintă la școală într'o zi de sărbătoare cu o haină, de pe care lipsea numărul. Este întâlnit de director, care se interesează asupra motivelor, cari l-au determinat să calce regulamentul și să se dispenseze de purtarea numărului. Elevul a adus o scuză de circumstanță, promițând directorului că va merge la internat, unde locuia și îl va coase imediat. Ambii au rămas cu impresia că chestiunea s'a lichidat printr'un „gentleman agreement”. Întâmplarea face însă ca în drumul spre casă, la o cotitură de stradă, elevul să-și întâlnească pe dirigintele clasei. Scena de adineori se repetă. O nouă apostrofare. Elevul — o fire mai vorbăreață — la această nouă interogare, răspunde repezit, că „am întâlnit pe dl. director, primind din partea d-sale și o pedeapsă de eliminare din școală pe 2 zile”, cu aceasta afirmativ salută și pleacă. Dirigintele întâlnind pe director, îl întreabă dacă elevul din chestiune a fost eliminat din inițiativa directorului. Ese la iveală că elevul spusese un neadevăr. Rezultatul a fost aducerea chestiunii în fața consiliului profesoral, care cu jumătate plus unu voturi, îi aplică pedeapsa eliminării pe 2 săptămâni. Sancțiunea aplicată, cred că ar fi avut menirea să sancționeze pe de o parte abaterea dela regulament, care impune purtarea numărului pe mâneca hainei după cum și pedepsirea pentru spunerea unui neadevăr. Intrucât intențiunile regulamentare și ale On. corp profesoral și-au ajuns scopul nu știu. O las la aprecierea Dvoastră. Știu însă un lucru. Elevul nu avea părinți în localitate. El locuia în internat. În timpul eliminării cât ceilalți pensionari frecventau școala, el făcea vizitele sistematice pela cunoscuți înainte de masă, iar după amiază participa la diferitele „matsch”-uri. „Reeducarea” bine intenționată, cert, a făcut ca elevul să-și întrerupă frecvența cursurilor școlare în preajma finei anului școlar și să fie lăsat să îndeplinească un program care se compunea alternând între vizitele domiciliare ale cunoștințelor diverse și dubioase poate uneori și arena sportivă. Or, din lucrarea lui *Pichon* reținem că interogarea copilului poate



să ne dea lămuriri prețioase asupra psihismului său. Așa *Jean Piaget* repartizează răspunsurile date de copil în următoarele 5 categorii: furtuitismul, fabulația, credința sugerată, credința declanșată și credința spontană. Termenul original a lui *Binet și Simon* este cel de „nimportequisme”. — Ce fortuitisme consiste à répondre n'importe quoi aux questions importunes de l'adulte. „Cet enfant”, dit-on communément, „répond tout ce qui lui passe par la tête”. Ce genre de réponse procède de l'ennui que cause à l'enfant l'entretien qu'on lui impose”). Elevul nostru prin justificarea sa, luată din fantezie, a făcut dovadă că era adeptul fortuitismului, un aspect al psihologiei infantile, care poate fi recunoscut prin instabilitatea sa și lipsa unei conexiuni cu celelalte spuse ale copilului. În cazul nostru el nu a fost identificat, iar sancțiunile luate credem că nu și-au ajuns scopul vizat, ne fiind individualizate la caz.

Un alt exemplu, luat dela o altă școală secundară, cu reputația că acordă o educație mai liberă tinerelor generații de școlari și că nu-i strânge în limitele prea ferecate ale regulamentului. Se întâmplă că un elev tot din clasele superioare, la o lecție a unui candidat, care după spusele sale „vorbea prea plictisitor”, în loc să-i urmărească expunerea, își transcrie în curat lecția dela unul din studiile următoare. El este observat de profesorul titular — un element valoros și cu serioase studii în specialitate, — și-i dă nota 1 (unu) la răspuns. Elevul este ascultat în una din orele următoare obținând nota 10. Totuși media celor două note abia depășește cu ceva nota 5. Un elev neatent și care din diferite motive nu urmărește explicațiunile unui candidat neexperimentat, nici el, este sancționat la nota de răspuns și nu la conduită, dupăcum cred că era mai logic poate să se întâmple, pentru a lăsa cel puțin impresia aplicațiunii unei sancțiuni mai echitabile. Nu știm dacă candidatul a obținut vreo notă mai mică pe urma faptului că prelegerea sa nu a fost de natură să fixeze atenția elevului care nu putea să facă parte din grupa celor incapabili, nici măcar celor dificili, căci la răspuns a luat nota de 10 din partea titularului.

Cât de pretențioși sunt elevii în păstrarea unei atitudini de echitate și de dreptate din partea profesorilor lor și cât sunt ei de dispuși să drămuiească echitatea măsurilor de „reeducație” acelor ajunși în conflict cu regulamentul, o demonstrează următo-

rea întâmplare înregistrată la aceeași școală. Doi elevi se pare nepregătiți la anumite studii intenționează „s'o șteargă". Poarta fiind încuiată, ingeniozitatea elevilor descoperă geamul, pe care-l deschid, îl sar și ajung în stradă. Au „ghinionul" însă, să fie surprinși de către unul dintre profesorii mai riguroși și mai puțin indulgenți față de astfel de escapade. Urmează sancțiunile: unul este eliminat pe 1 săptămână, iar al 2-lea pe un an, din școală, cu condiția ca acesta din urmă să dea examenul de finea de an la o altă școală. Nu știm întru cât conduita anterioară și eventualele recidive ale celui din urmă au justificat această impresionantă deosebire de tratament. Știm însă atâta că întreaga clasă a considerat că sancțiunea este prea subiectivă, a refuzat să intre în clasă, vociferând pe sală și mergând în delegație la secretarul școlii, și cerându-i să nu facă deosebire între băiatul unui ofițer superior și între cel al unui cu mult mai modest cetățean (meseriaș?). Elevii au atribuit diferența de tratament diferenței de grad social al familiilor.

Rezultă deci că elevii sunt foarte sensibili la dozarea corectă și justă a penalităților disciplinare, aplicate cu titlu de re-educare.

Dar și părinții își au vina lor și pot să atragă sancțiuni pe seama copiilor, ei fiind cu mult mai culpabili decât aceștia. Luăm un exemplu dintr'o școală primară. Un școlar mereu anunța pe mamă-sa că nu are caet de desemn — și-i trebuie la școală. Mama mare a intervenit însă pe lângă fiica d-sale cam cu următoarele cuvinte: „Ce soro, ce atâtea caiete și la școala asta", etc. Rezultatul: mama s'a lăsat influențată de persuasiune, iar copilul a fost pedepsit la școală, trebuind să scrie de 50 de ori „când mergem la școală trebuie să ne aducem lucrurile necesare". Copilul s'a executat dar i-a rămas în suflet sentimentul că a fost pedepsit pe nedrept. Și-l credem cu drept cuvânt. Ne alăturăm cu convingere la sancțiunea virtuală și ulterioară pe care a sugerat-o „pater familias", după ce a luat act de cele întâmplate, că pedeapsa trebuia executată de mama mare, care să o fi scris de 20 de ori, de către mamă de 20 de ori, iar lui i-ar fi ajuns din belșug de 10 ori, deși poate mai nimerit era ca sancțiunea să fi fost repartizată în mod egal numai pe cele două mame.

Tatăl militar care este obicinuit ca la cazarmă să se ocupe

și de nevoile materiale ale soldaților, intervine mereu și acasă în toate chestiunile, cari ar cădea mai mult în sfera de acțiune a mamei și deranjează dezvoltarea complexului lui Oedip la copiii lor, înrăurind în sens nefavorabil instrucția și educația odraslei lor.

Scenele ar putea fi amplificate. Dar pentru ilustrarea unor fapte mai izolate, cele înșirate ni se par deocamdată suficiente.

La categoria falșilor defectivi de ordin medical ori a întârziatilor medicali pot intra toți școlarii suferinzi de afecțiunile cronice cele mai diverse, în afară de cele amintite încă și glosop-toza, debilitatea renală cu albuminuria intermitentă, tuberculoza, sifilisul, etc., etc. Totuși nu trebuie să generalizăm prea exagerat. Starea de suferință fizică poate influența uneori în mod considerabil dezvoltarea psihică și intelectuală a copilului cum și formarea caracterului. Nu trebuie să scăpăm însă din vedere nici faptul, că sunt copii, cari prezintă defecte corporale și suferă de anumite afecțiuni grave și totuși manifestă un interes desăvârșit pentru activitatea școlară. De unde rezultă iarăși nevoia că în reeducarea întârziatilor pe lângă medic revine un rol foarte important și educatorului care să acționeze pe cale pedagogică.. Nu e voie deci să lăsăm copilului nici odată impresia că nu îndrăsnim să-i cerem un efort. — Din seria de atitudine care trebuie să le luăm pentru învingerea obstacolelor de ordin psihic, mai fac parte și evitarea înscrierii unui copil cu o dezvoltare psihică intelectuală inferioară într'o clasă cu o populație infantilă superioară sub acelaș raport, dupăcum și înscrierea copiilor dotați, într'o clasă de copii cu însușiri psihice și intelectuale mai întârziate, căci ei își pierd orice interes pentru munca școlară desfășurată în astfel de condițiuni. — Debilitatea mentală este mai puțin gravă în raport cu imbecilitatea și cu idiotia. ea nu exclude nici memoria și nici aplicațiunea ci este compatibilă cu succese sociale. Așa *Pichon* susține că nu există colectivitate ori cât de bine ar fi ea selecționată, ca: societăți științifice, academii, corp recrutat prin concurs, unde să nu se fi introdus într'o anumită proporție și debili mentali.

Isprăvile unor copii sunt numeroase, ele tradând caractere pe cât de originale, pe atât de dificile. Nu trebuie să uităm însă că și marele și fermecătorul scriitor moldovean *Ion Creangă* — după mamă se trăgea din Ardeal — era o fire destul de dificilă

sub anumite raporturi. Din mărturisirile lui proprii rezultă că: „când mă lua cineva cu răul, puțină treabă făcea cu mine, când mă lua cu bineșorul nici atâta, iar când mă lăsa de capul meu făceam câte o drăguță de trebușoară, ca aceia, de nici Sfânta Nastașia Isbăvitoarea de otravă nu era în stare să o desfacă cu tot meșteșugul ei”<sup>1)</sup>. Și totuși Ion Creangă a ajuns unul dintre cei mai proeminenți scriitori români, memoriei căruia azi un neam întreg îi aduce prinos de cea mai profundă admirație.

Cine nu cunoaște cazul când vindecarea turburărilor sensoriale periferice ca: miopia, astigmatismul (prin corectarea lor utilizând lentilele potrivite), vegetațiile adenoide cu surditate parțială, prin intervenția operatorie adecuată a fost de natură să amelioreze în modul cel mai evident starea mentală a unui copil de școală considerat până aci ca fiind un distrat incorrigibil, un arierat psihic real și definitiv, și un element lipsit de orice valoare pentru societate? Biologiiștii susțin că viața este un răspuns la impulsurile exterioare. Celula vie reacționează sub acțiunea excitațiilor. Energiile latente acumulate prin aportul alimentar și prin economiile în funcție de repaus, sunt transformate în energii active. Impresiile exterioare deșteaptă funcțiunea centrilor nervoși, reflexele simple și pe cele mai complexe și delicate până la asociația ideilor și reprezentațiile mentale. Unda nervoasă nu se mărginește însă numai la ramura centripetă ci ea se extinde și la ramura centrifugală, ideia transformându-se în acte. Această constatare biologică are o mare importanță și din punct de vedere terapeutic sau al reeducației, care trebuie să se bazeze pe principiul că pentru a produce o perfecționare a celulei nervoase, este necesar ca să perfecționăm în prealabil aparatele de recepție, dupăcum necesară mai este și instigarea reflexelor. Este bine cunoscut cazul unui copil născut orb care prin intervențiunea practică la vârsta de 8 ani este liberat de infirmitate, câștigându-și vederea și cu toate acestea el nu recunoaște lucrurile, este un ignorant, un înapoiat, necesitând reluarea procedurilor de reeducație dela început, deoarece lipsa unui organ sensorial, de importanța celui vizual, a influențat adânc asupra evoluției funcțiunii cerebrale. O altă demonstrație experimentală ne mai furnizează și observațiunea fă-

<sup>1)</sup> Dumitru Isac : Ion Creangă. *Freamătul școlai*, Anul III. No. 3, 1937.

cută pe copii anormali (să nu se uite că toate sistemele de pedagogie au pornit dela observațiunile făcute pe această categorie de copii) cari prin exercițiile sensoriale și motorii ca gimnastică, cusutul, scrisul, desenul, viața practică pot să-și achiziționeze ocupațiuni favorite. Contactul copilului anormal cu lucrul ce-l interesează face ca aceasta să vorbească organelor sale sensoriale și prin intermediul acestora să acționeze și asupra celulei nervoase. Gimnastica alături de jocuri, coordonează ritmul gesturilor pentru activarea vieții vegetative dar și pentru disciplinarea facultăților neuro-musculare, o mai accentuată energie și voință. Educația fizică merge mână în mână cu educația senzorială. (Rien n'est dans l'esprit qui n'y soit entré par les sens"). Metodele de educație ale lui *Froebel*, *Montessori* și *Decroly* se adresează organelor sensoriale tinzând la dezvoltarea lor.

# Incantații pentru zâna mică

## INCANTAȚIA I.

*Deschide cerul ochilor cu lumi albastre,  
Să curgă soare și argint de astre,  
Din creștet până'n talpă, peste mine;  
Sărutul meu, aprins în noi rubine,  
Să-l culc pe gura ta de fagure și miere.*

*Nu-i vin bătrân, nici gust de bere,  
Nu-i strugure pârlit de soare,  
Plăcut ca buza ta îmbătătoare! ...*

*Grumajii tăi, mai albi ca florile de soc,  
Miroase a șofran și busuioc,  
Și umerii tăi rumeni îi desmiardă,  
Florile de piersec, florile de nardă.*

*Desleagă-ți părul lung, în șiruri de coline,  
Să cadă mir și cântec peste mine!*

*Isvor de munte, ochi de căprioară,  
E vorba ta curată și ușoară;  
Și sânul tău, mai crud, ca frunza de alun,  
Se gudură sub haină mic și bun.*

*Ce mândră ești iubita mea, ce mândră ești! ...*

*Nu-i zână în străbunele povești,  
Nici holdă galbenă, nici lan de grâu,  
Nici apă cristalină în părâu;*

*Nu-s pui de ciută, nici porumbițe gemene;  
Nu-s flori în câng, iubita mea să-ți semene.*

### INCANTAȚIA II.

*Mi-am ridicat ochii cu sete la munți,  
Să caut frumosul în brazii cărunți,  
Să-i privesc tăria în vârfuri de stânci,  
In funduri de codru, în văile adânci;  
Dar n'am găsit umbră plăcută ca tine,  
Nici șipot de apă cu flori cristaline,  
Mai clar ca privirea din ochiu-ți de vară;  
Nici urmă ușoară,  
De cerb sur și tânăr, mai mică, mai lină,  
Mai nebănuită, ca urma ta, zână!...*

*Piciorul tău sprinten, mai alb e ca neaua,  
Mai tare ca prunul sălbatec din codru;  
Iar coapsele tale, de cer și lut, beau a  
Pământului zeamă,  
A gliei putere aprinsă. Nu-i modru,  
Nici chip nu-i, vreodată, iubiri dând vamă,  
Să guști tot avutul de vis și de vară,  
Pe care-l ascunde a trupului cămară;  
Nu-i peană să scrie  
In versuri, întreaga-i, de-avânt, poezie;  
Nu-i ochi să cunoască,  
Făptură ca tine, frumoasa mea zână,  
Pe dor și pe gânduri de aur, stăpână.*

### INCANTAȚIA III.

*In care floare te-ai culcat, iubita mea?  
In care cântec cu surâs de nea,  
Îți legeni pruncul gândului, în mângăeri de crin?  
Te-ai înfrățit cu lunca cerului seri ,  
Sau te-ai legat tovarășe cu visul, printre stele,  
Să te săruți și să te joci cu ele? ...*

Iubirea mea te caută prin munți,  
 Prin câmpuri poleite'n bani mărunți,  
 Prin toate satele și verzile cătune,  
 Din basmele uitate și străbune;  
 Te caută iubirea mea în mers,  
 De albă căprioară și de vers,  
 In iarbă tânără și plină de viață,  
 In ochiul aurit de dimineață;  
 Iar dorul meu te simte printre creste,  
 Prin stânci bătrâne din poveste,  
 Te vede strălucind cu luna -n zare,  
 Măreață, îngerească, zâmbitoare! ...

O, zâna mea, iubita mea,  
 In toc și gând strâng peruzea,  
 De cântec necitit, neauzit,  
 Țesut numai în fir de infinit,  
 De soare nevăzut și Dumnezeu,  
 Să ți-l anin, cristal, de gâtul tău;  
 Și tot ce mâna-mi a putut să scrie,  
 Să-ți fie darul cel mai drag, de cununie! ...

#### INCANTAȚIA IV.

Undeva în jurul meu te miști,  
 Prin crângul înflorit, sau prin miriști,  
 Și umbra ta divină mă 'nconjoară,  
 Cerească, nevăzută și ușoară.

Când soarele sărută iarba 'n lunci,  
 Răsai cu dimineața 'n mine; și te culci,  
 In fiecare noapte în ogradă,  
 Când ochiul meu te-adună 'n el: zăpadă.

Ce albă ești iubita mea, ce albă ești! ...  
 De aur, visul crește în ferești,  
 Cu florile și cade în petale  
 In pletele și drumurile tale.



*Creonul mic nu poate strânge 'n rânduri,  
Iubirea ce plutește printre gânduri,  
Nici foaia albă, de hârtie,  
Tot cerul inimii nu-l poate scrie! ...*

*O, zâna mea, iubita mea,  
Ce mult aș vrea, ce mult aș vrea,  
Intreaga nopții albă binecuvântare,  
Să ți-o anin în plete: sărutare.*

**ION ȘIUGARIU.**

## Funcțiunea minciunii

*Zevedei Barbu.*

În acest capitol vom încerca să privim mai de aproape minciuna în lumea personală a copilului, arătând care sunt condițiile în care ea se naște, și mai ales care este funcțiunea ei în comportamentul global al organismului. Aceste lucruri ne vor duce în cele din urmă la o înțelegere mai adevărată a fenomenului minciună în general și la copil în special.

Psihologia nu poate cuprinde o manifestare sufletească și mai ales nu o poate explica dacă nu o leagă în mod necesar de întregul manifestărilor individualității respective, arătând cum acea manifestare se bazează pe necesitățile vitale ale organismului. Minciuna studiată prin caracterul său psihic se supune intru totul acestor pretențiuni ale psihologiei. Mai întâi minciuna este un fenomen atât de general, ivit sub nenumăratele sale forme, nu numai în viața biopsihică a omului, dar și a animalelor, încât lucrul se impune dela sine că nu poate să fie decât o manifestare în strânsă legătură cu trebuințele primare ale oricărei individualități. Acest lucru se poate dovedi începând cu cele mai simple forme de minciună până la cele mai complexe.

O condiție principială a vieții este că organismul, încadrat într'un mod natural în mediul înconjurător, caută să-și satisfacă trebuințele de orice natură ar fi ele. Aceasta tendință de a se satisface este atât de puternică, încât organismul întrebunțează orice mijloace numai să-și ajungă scopul care nu este altceva decât asigurarea vieții sale. Însă de multe ori mediul înconjurător prezintă situații defavorabile, ca un fel de piedeci, pe care organismul trebuie să le înlăture într'un chip oarecare. În felul acesta viața nu totdeauna dă un cadru care prezintă individului drumul cel mai direct pentru satisfacere, ci în cele mai multe cazuri pretinde o luptă a individului cu condițiile dăunătoare,

fie ele reprezentate de mediul fizic, fie de mediul biologic, sau viețuitoarele, în mijlocul cărora trăește. Una dintre mijloacele destul de frecvente pe care un individ le folosește penru satisfacere, este *înșelăciunea*. În acest caz individul induce în eroare obstacolele, care în cazul minciunii nu pot fi decât alți indivizi, simulând. Această inducere în eroare, care este caracterul fundamental al minciunii, se face fie conștient, fie inconștient, în tot cazul ea este legată strâns de interesele vitale ale individului respectiv.

Cercetările minciunii în lumea animalelor arată că acest fenomen este în toate cazurile un mod prin care individul și specia își asigură existența. În cazul animalelor inferioare, nu poate fi vorba de o înșelare, sau de o inducere în eroare conștientă, pentru că ea nu se bazează pe experiența și însușirile individului ca atare, ci pe însușirile speciei de care individul este determinat. Când unele animale își schimbă aspectul corporal, în așa fel ca să se confunde cu aspectul general al mediului în care trăesc, cum este cazul unor călușei de iarbă (fenomenul de *sympathesă*), sau când își transformă aspectul corporal în lucruri indifferente, în frunze sau bucățele de lemn uscat, sau chiar în animale inofensive (*phitomimesă* și *allomimesă*), ca să nu fie observate de dușmanii lor, este evident, o inducere în eroare. Această înșelare nu se face în mod conștient, însă nu-i mai puțin adevărat că ea are un scop vizat de specie. În sensul acesta este exclusă o intenție din partea individului ca atare, atunci când induce în eroare, însă suntem siliți să admitem o intenție din partea naturii, o intenție în urma căreia ea a dat calități speciilor prin care pot induce în eroare. Numai în felul acesta minciuna poate primi o motivare a existenței sale și prin aceasta și un substrat explicativ.

Prin urmare este evident că minciuna în lumea animalelor, așa cum reese din exemplele de mai sus, are un scop *biologic* și s'a născut numai în funcție de acest scop. Acest scop nu este numai *protectiv*, adică prin care animalele se apără, ci este adeseori *agresiv*. În felul acesta unele animale superioare folosesc minciuna nu numai pentru a se apăra de dușmani, ci și pentru a-și înșela prada. (Este cunoscută în aceasta direcție, momeala, prin care foarte multe animale își câștigă hrana. Ex. Unii fluturi se fac mai mici, sau își iau aspectul altor fluturi

inofensivi, ca prada să vină cât mai aproape de ei și astfel să fie prinsă).

Chiar și la animale manifestările minciunii devin mai complexe. La unele specii superioare se poate observa nu numai un tip de minciună perfect inconștientă pe care individul o săvârșește mecanic, ci chiar o minciună conștientă. În astfel de cazuri se poate observa o anumită intenția din partea animalului, adeseori un anumit calcul pe care animalul îl face în funcție de care își manifestă minciuna. W. Koehler a observat la maimuțe cazuri interesante de acest fel. Maimuțele aruncau hrană găinilor cu scopul să le momească, iar când se apropiau le loveau cu un băț<sup>1)</sup>.

În acest caz minciuna devine în mod indiscutabil conștientă. În ea se poate urmări și intenția vădită a animalului de a induce în eroare pentru atingerea unui scop. Natural că nu vom acorda conștiinței animale, când încearcă să inducă în eroare, aceeași luminozitate pe care ar avea-o conștiința omenească. Totuși nu se poate nega că maimuța, reacționând în felul mai sus arătat, a făcut și un anumit calcul mintal, prevăzând ca prin momeala cu hrană să-și atingă scopul (prinderea găinilor). În felul acesta condițiile de viață fiind din ce în ce mai complicate, pe măsură ce considerăm speciile animale mai superioare și posibilitățile de reacționare fiind mai bogate, animalul nu rămâne numai la minciuna inconștientă, care e legată strâns de comportamentul instinctiv, ci reacționează și prin minciuna conștientă născută din dezvoltarea comportamentului inteligent. Aceasta înseamnă, că minciuna este un fenomen care ține seamă de dezvoltarea integrală a organismului, satisfăcând sub diferitele sale forme necesitățile vitale ale lui. Acolo unde comportamentul, mulțumită condițiilor sale de viață se poate mărgini la reacțiuni instinctive, stereotipe și minciuna rămâne la aspectul ei inconștient, izvorâtă din însușirile generale ale speciei, însă când comportamentul devine inteligent, apare și minciuna intențională, bazată pe experiența individului și izvorâtă dintr'un calcul mintal, care presupune în mod hotărât prezența conștiinței.

Am analizat în această prima parte unele aspecte ale minciunii la animale, în prima linie, ca să arătăm prezența ei pe

---

<sup>1)</sup> A se vedea cazuri mai concludente în articolul meu „Minciuna în lumea animalelor” din „Freamătul Școalei” an. III. No. 1—2 pag. 5.

întreaga scară a viețuitoarelor, iar în a doua linie, pentru că se pare că în laturea sa inferioară se vede mai bine cât de strâns este legată ea de necesitățile vitale ale organismului în funcție de care apare. Inșă acest lucru se poate dovedi la fiecare pas și în comportamentul copilului. Se poate observa de prima dată un paralelism între evoluția minciunii în general, luată în legătură cu evoluția viețuitoarelor și evoluția ei din punct de vedere ontogenetic. După cum la animalele inferioare apare numai minciuna inconștientă mecanică și numai pe rând, la speciile superioare, apare cea conștientă, tot așa la copilul mic predomină minciuna inconștientă și numai cu timpul apare cea conștientă, pe măsură ce se dezvoltă comportamentul inteligent. Inșă aceasta este o simplă paralelă pentru că minciuna inconștientă la copil se deosebește de minciuna inconștientă a animalelor, în prima linie, fiindcă minciuna în lumea copilului este cu mult mai variată, iar în a doua linie, fiindcă ea se naște în funcție de alte interese și directive interioare pe care animalul nu le are. Inșă, am văzut în parte acest lucru în capitolele precedente și mai mult nu ne interesează. Ceeace este de mare importanță în acest loc, e că oricât s'ar deosebi minciuna din lumea copilului, sau a omului în general, de minciuna din lumea animalului, ea se naște din aceleași condițiuni și anume din nevoia de a servi trebuințele unității biopsihce în general. Ea se naște ca mijloc prin care individul își poate satisface în anumite situații tendințele sale de orice natură. Dacă am analiza prima manifestare prin care copilul induce în eroare și anume plânsul este ușor de observat că prin aceasta el poate semnala cele mai multe din trebuințele, din dorințele și intențiile sale, ca astfel să ajungă la satisfacerea lor. (Inducerea în eroare provine numai din faptul că plânsul pentru maturi are altă semnificație decât pentru copil). Inșăși fabulația, prin care copilul împrumută caracterul de realitate tuturor creațiilor sale verbale, are darul de a satisface multe din dorințele sale și mai ales trebuințele reale prin care copilul se simte împins pentru a-și crea o lume a sa specifică. Nu arareori se vede în aceste plâsmuirii fantastice cum copilul respectiv devine puternic încât nu se mai teme de nimeni, satisfăcându-și astfel trebuința sa de afirmare.

Când este vorba inșă de minciuna conștientă, lucrul devine și mai evident. Este destul să reamintim câteva exemple în

această direcție. Atunci când copilul face ceva rău și fiind amenințat cu pedeapsa, neagă fapta sa, o face în modul cel mai evident pentru satisfacerea tendinței sale de conservare. Astfel frica de pedeapsă și prin aceasta amenințarea propriei sale siguranțe, devine cel mai puternic îmbold pentru minciună în copilărie. Aici intră și minciunile în care copilul pune vina pe altul când a făcut ceva rău și tot aici intră partea pozitivă a minciunii, când copilul minte pentru a obține o situație plăcută. Mai târziu copilul are tot mai diverse dorințe pentru satisfacerea cărora se nasc tipuri noi de minciună.

Din desvoltările de până aici reiese că minciuna este strâns legată de trebuințele și interesele organismului și că funcțiunea ei nu este alta decât satisfacerea în anumite condiții a acestora. Se pune însă întrebarea ce fel de mijloc de satisfacere este minciuna și mai ales, când apare ea ca o necesitate pentru individ?

În termeni generali minciuna apare atunci când prin mijloacele obișnuite nu se poate face față unei situații în așa fel încât să se satisfacă nevoile imediate ale individului. Să luăm un ex. Un copil rămânând singur acasă sparge un vas. El știe că mamă-sa îl va pedepsi când va veni acasă. Știe că pedeapsa aceasta nu o poate înlătura spunând spre ex. că n'a voit să spargă vasul, sau fugind de acasă, sau aducând alt vas în loc, etc. Singurul mijloc prin care crede că poate scăpa, este să mintă, că pisica a spart vasul. Acesta este mijlocul prin care copilul își poate satisface trebuința de conservare înlăturând o situație neplăcută. Natural e ca să se spună realitatea în acest caz, așa cum ar face-o un matur, însă prin aceasta copilul s'ar preta în mod sigur la un risc prin faptul că și-ar pune în joc tendința sa naturală de a se apropia de situațiile care nu prezintă pericol. În felul acesta, găsește satisfacere mai globală a propriilor sale interese, deși momentană, prin minciună. Aici mai vin și alți factori. Minciuna dă maximum de siguranță în situația respectivă care constituie o lege fundamentală a organismului. De altfel chiar și maturul recurge la minciună acolo unde vede că prin ea își atinge cât mai puțin riscant propriile sale interese. Pentru acest fapt este destul să amintim că minciunile cele mai multe se fac atunci când individul este pus în fața unei situații neplăcute, pe care vrea s'o înlătore cu orice preț. În aceste cazuri individul este determinat să întrebuițeze orice mijloace

și cum se întâmplă de multe ori ca minciuna să fie cel mai apropiat mijloc, îl întrebuințează, fie într'o formă mai simplă, fie mai complexă, aceasta depinzând de gradul de evoluție psihică a individului respectiv. În felul acesta reiese că minciuna e un mijloc de adaptare pentru satisfacerea trebuințelor — și mai mult — pe măsură ce se înmulțesc trebuințele se înmulțesc și felurile minciunii.

**Minciuna și trebuințele.** Minciuna nu este legată de o anumită trebuință, ea fiind un mijloc general prin care se poate satisface în anumite condiții orice trebuință. Dacă considerăm dezvoltarea bio-psihică a individualității, se poate observa că minciuna în evoluția ei este determinată de această dezvoltare. Pe măsură ce apar noi trebuințe, apar și tipuri de minciună, care să corespundă nevoilor de satisfacere a acestor trebuințe. În sensul acesta este un lucru constatat că viața animală, cu întreg sistemul ei de manifestări se reduce la trebuința de conservare, atât individuală, cât și a speciei și aceasta fiind manifestată în forma ei organică pură. În cazul acesta minciuna animalelor, după cum s'a văzut mai sus, este un sistem de adaptare care satisface această trebuință. Minciuna este o reacțiune pusă în mișcare numai de trebuința de conservare fie în sens protectiv, fie agresiv.

Când se vede această determinare a minciunii de apariția trebuințelor cu mult mai accentuat, este atunci când considerăm evoluția copilului. Se știe că trebuințele omului, deși sunt încuibate în forma lor potențială prin procreație, nu se ivesc deodată cu nașterea, ci succesiv. În prima fază a vieții infantile nu se ivesc alte trebuințe decât trebuințele organice, de hrană, de securitate, de activitate, etc. care sunt strâns legate de trebuința generală de conservare. Minciuna care predomină în această epocă este tocmai în baza satisfacerii acestor trebuințe. Astfel vedem pe copil mințind din cauza fricii de pedeapsă, îl vedem furând mâncare și pe urmă mințind că n'a luat-o el. Această predominantă a trebuinței de conservare sub diferitele sale forme îl determină la minciuna pur egoistă, care promovează numai interesele sale proprii. Il vedem lăudându-se cu fapte pe care nu le-a făcut sau cu lucruri pe care nu le are, satisfăcându-și

astfel trebuința de activitate (uneori amorul propriu), sau trebuința de achiziție strâns legată de trebuința de conservare.

Mai târziu apare trebuința gregară. Copilul se simte atașat din ce în ce mai mult grupului de joc, sau colegilor de școală. În această epocă apare minciuna cu aspecte noi. Copilul minte pentru tovarășii de joc, sau pentru simțul solidarității, minciuni care sunt destul de cunoscute. În epoca pubertății, când apare trebuința sexuală se dezvoltă minciuna în legătură cu această trebuință. Sunt cunoscute minciunile de acest gen prin care adolescentul induce în eroare părinții, cu scopul de a avea întâlniri cu persoana iubită. În această epocă, trebuie să remarcăm că se dezvoltă și cochetăria ca o minciună caracteristică în jurul trebuinței sexuale. Însă nu numai epocile luate succesiv, după felul maturizării trebuințelor, pot să ne arate repercursiunile asupra minciunii, ci și indivizii luați în parte considerând configurația trebuințelor lor. Sunt unii copii la care predomină trebuința alimentară, așa numiții mândăcioși; la aceștia vom întâlni cea mai frecventă minciună în jurul acestei trebuinți, fie că induc în eroare după ce au furat mâncare, fie că să fure mâncarea, fie că se laudă că au mâncat ceace n'au mâncat de fapt. Sunt alți indivizi la care încă din copilărie predomină trebuința de achiziție și atunci minciuna cea mai frecventă se găsește în această direcție. Lucrul pare natural devremece asupra copilului în cele mai multe cazuri se aplică din partea maturului așa numitul procedeu rațional prin care numai într'o anumită măsură, câteodată deloc, se satisfac diferitele sale trebuințe, ca el să recurgă la înșelăciune și de aici la minciună, ca fiind un singur mijloc de satisfacere. Un copil care n'are jucării și în lipsa mamei de acasă, se joacă cu anumite lucruri nepermise, pe care le strică, sau le pierde, când vine mama sa, de frică de pedeapsă el minte că nu s'a jucat, și dacă prima minciună prinde, ea e continuată ori de câte ori vin astfel de împrejurări.

Însă despre legătura de determinație care este între trebuință și minciună, vom vorbi în altă parte mai detaliat, acolo unde vom aborda problema cauzelor minciunii, deocamdată am voit numai să amintim schematic bazele profund biologice pe care le are minciuna. Pe măsură ce trebuințele se înmulțesc și se diferențiază, se înmulțesc și se diferențiază și tipurile de min-



ciună. Acest lucru poate arăta în mare măsură că funcțiunea minciunii este strâns legată de nevoile de adaptare ale individului.

**Autominciuna** Am vorbit până acum despre necesitatea organismului de a înșela pe alții, pentru a ajunge, în anumite condițiuni, la satisfacerea trebuințelor sale. Acesta este tipul cel mai frecvent de minciună și putem spune că este adevărata minciună. Există însă și o altă minciună, care arată în mai mare măsură legătura organismului cu cerințele de adaptabilitate ale organismului. Prin acest fel de minciună individul se înșală pe sine conștient, sau inconștient (majoritatea sdrobitoare a cazurilor sunt inconștiente), pentru a ajunge la satisfacerea unor trebuințe. Din acest motiv minciuna aceasta se numește autominciună.

Ca organismul să-și poată satisface în mod direct trebuințele, dorințele și intențiile sale, are nevoie de condiții favorabile, fie că aceste condițiuni sunt exterioare, exprimate într'o situație adecvată, fie că sunt interioare, exprimate prin posibilități organismului ca atare de a se satisface. Sunt însă foarte multe cazuri când din cauza sărăcii mediului exterior, individul nu-și poate satisface în mod adecvat trebuințele. În cazul acesta el este silit să-și caute satisfacere indirectă sub forma unor *paleative*. Unui copil sugaciu, căruia îi este foame și mama-sa lipsește, i se dă un biberon, pe care el îl sugă potolindu-se vremelnic, ca și cum ar bea lapte. Evident că aceasta este o satisfacere minciunoasă a trebuinții de alimentație — mai mult — că individul se minte pe sine în astfel de cazuri. Cam astfel se întâmplă întotdeauna când în mediul înconjurător lipsește o situație adecvată cerințelor de satisfacere. În lumea copilului acest lucru se întâmplă foarte des și foarte caracteristic. După cum am arătat și în unul din capitolele precedente, copilul, în baza structurii sale bio-psihice specifice, are nevoie de un mediu înconjurător potrivit, lucru care în cele mai dese rânduri lipsește, mediul fiind prin excelență organizat de matur. Copilul este determinat, în felul acesta, să-și satisfacă cele mai multe trebuințe, care pretind în mod natural o satisfacere concretă și directă, prin plăsmuiri fantastice. Astfel ia naștere fabulația, prin care copilul își concretizează trebuințele, dorințele și intențiile sale, dându-le caracte-

rul hotărât de realitate. În acest caz avem o autominciună evidentă. Copiii au nevoie să trăiască într'o lume concretă și specifică, de aici întreaga lor tendință de a acorda caracterul de realitate tuturor situațiilor care-l înconjoară. Să presupunem în mod absurd că un copil ar avea conștiința permanentă că păpușa lui, care reprezintă o persoană, este un simplu lucru de hârtie, că toate poveștile și jocurile lui sunt simple ficțiuni, așa cum apar maturului de fapt, atunci acest copil ar fi o ființă foarte nenorocită, foarte nesatisfăcută în nevoile sale fundamentale de viață și poate o ființă imposibilă. Din această trebuință generală de a avea o lume a lui reală, tocmai ca să-și satisfacă toate dorințele sale, copilul acordă păpușii viață reală, adeseori se identifică cu ea, ca să poată face posibil un raport între același gen de ființe; acordă această realitate și rolurile sale din joc, identificându-se când cu pisica, când cu câinele, când cu tatăl sau cu mama sa. În felul acesta copilul se înșală pe sine însuși ca să-și poată satisface anumite trebuințe sau dorințe. Înșelarea aceasta, natural, este inconștientă și face parte mai mult din domeniul erorii, însă în felul cum am discutat această problemă, ea se încadrează perfect în minciuna inconștientă. Fr. Baumgarten arată cum copiii săraci, în dese rânduri vorbesc despre lucrurile care le lipsesc, lăudându-se că le are. Acest caz le poate oferi o satisfacere a diferitelor lor dorințe de posesiune, natural, o satisfacere mincinoasă.

Din aceste discuțiuni putem scoate concluzia că minciuna se ivește în multe cazuri ca un *substitut* pentru satisfacerea trebuințelor și dorințelor. În acest aspect de substitut, ea nu este altceva decât prezentarea unei situații imaginare și indirecte sub forma de realitate, pentru satisfacerea dorințelor. Prin acest caracter se vede cât de organic este legată minciuna de necesitățile comportamentului individual. Oricâteori individului îi lipsește o condițiune adecvată pentru satisfacere el găsește astfel de substitute, prin care se înșală pe sine însuși, satisfăcându-se neadecvat. Însă acest proces de substituție nu vine numai atunci, când în mediul exterior lipsesc condițiuni adecvate pentru satisfacere; el vine și atunci când individul însuși nu are mijloace sau posibilități pentru satisfacerea trebuințelor sale. Este cunoscut faptul că copilul din cauza lipsei de putere nu-și poate satis-

face trebuința de manifestare, recurgând în cele mai multe cazuri la laudă. Dealtfel, acest caz este vădit și la maturi. Oamenii slabi și fricoși, adeseori se laudă cu faptele lor curagioase. Minciuna, în cazul acesta, este un procedeu de satisfacere prin substituit.

Însă, adeseori se întâmplă ca să lipsească condițiile adecvate pentru satisfacerea unei trebuințe sau dorințe atât interioare cât și exterioare. În aceste cazuri minciuna devine mai necesară. Sunt cunoscute în această privință diferitele dorințe ale individului, mai ales în epoca adolescenței pentru aventură. Aceste dorințe, în mod natural nu se pot satisface direct. Atunci vedem împrumutându-se un procedeu indirect. Adolescentul se laudă oridecâteori are ocazie cu aventurile sale. Mai caracteristic apare acest fapt în epoca pubertității, în jurul aventurii amoroase. Neputindu-și satisface dorințele sale, din cauza timidității, pe de o parte și a mediului care adeseori e oprimat, pe de altă parte, adolescentul vorbește la fiecare pas de aventurile sale de dragoste. În felul acesta el se mînte pe sine, satisfăcându-se vorbind. Considerând aceste tendințe care nu pot fi satisfăcute pe plan real, putem avea în multe cazuri o explicație adecvată a fenomenului patologic de mitomanie, care se dezvoltă tocmai determinat de lipsa de satisfacere a anumitor trebuințe fundamentale. De aceea la o anumită etate când copilul simte apăsătoare asupra lui restricțiunile venite din partea mediului, mitomania pare un fenomen natural.

Tot auto-minciună este și lectura, pentru că prin ea copilul (și maturul) își satisface în mod indirect anumite dorințe. Din acest motiv adolescenții iubesc atât de mult romanele de aventuri.

În acest loc trebuie să amintim că sunt teorii care explică însăși creația artistică pe baza unei satisfaceri mincinoase. O trebuință, un sentiment, sau o dorință negăsindu-și făgașul lor natural de satisfacere, în sufletul individului creator, pot să fie transformate într'o operă de artă prin care se satisfac indirect. Este cunoscut cazul lui Richard Wagner, care fiind împiedecat în mod indirect să-și manifeste dragostea lui pentru o femeie (soția unui prieten al său) a creat Tristan și Isolda, unde sentimentul său de dragoste este satisfăcut într'una din cele mai calde muzici închinată acestui sentiment. Tot așa Eminescu, din

dragoste nesatisfăcută a creat poezia „Pe lângă plopii fără' de soț” unde satisfacerea câștigă o ținută rece, pe alocurie de renunț. Pe aceste constatări empirice și-a clădit S. Freud teoria creației, explicând acest fenomen prin trebuințele refulate și scoase la satisfacere nenaturală prin mecanismul sublimării. Lucrul este evident că în astfel de cazuri satisfacerea este minci-noasă, iar indivizii se înșală în prima linie pe ei înșiși.

Această satisfacere prin paleative adeseori devine conștientă chiar și în cazurile de creație. Sunt unele cazuri când ea este și mai evidentă, însă acestea sunt așa numitele cazuri de raționalizare a propriilor noastre acte. Ex. Un individ are un eșec într'o întreprindere oarecare, de care e legat în mare măsură amorul său popriu. Acest eșec îi aduce desiluzii, adeseori zdruncinări sufletești. În dese cazuri însă indivizii revin din aceste zdruncinări, căutând să motiveze eșecul, mai ales să-și dovedească lor prin anumite fapte care pot fi în cele mai multe cazuri rău, sau unilateral interpretate, necesitatea acestui eșec. „Așa trebuia să se întâmple . . . altfel nu puteam face”. Acestea sunt propozițiile la care ajung, prin care se înșală pe ei înșiși, deși au în dese rânduri momente când găsesc absurdă această motivare, însă ea este foarte necesară pentru restabilirea echilibrului sufletesc.

Expunând acest capitol, am arătat atât prin minciuna provenită prin inducerea altuia în eroare, cât și prin minciuna provenită prin inducerea proprie, că fenomenul minciună se grefează adânc pe necesitățile de viață ale organismului. În felul acesta în ambele cazuri minciuna face parte dintre mijloacele foarte frecvente de reacționare prin care ajungem la satisfacerea anumitor trebuințe și dorințe. Atât minciuna adevărată, cât și minciuna substituit promovează interesele individuale, în funcție de care se naște. Prin aceasta, ea face parte integrantă din comportamentul individual, fiind o specie necesară a acestuia. Răul este numai că minciuna prin inducerea altuia în eratre este un comportament antisocial în cele mai multe cazuri, prin însuși faptul că promovează numai interesele individului respectiv, în defavorul altora, care pot cădea victime. Acest lucru însă îl vom vedea mai detaliat în altă parte.

## Povestea prințului din munți

*In valea mea, unde-mi trăiesc destinul,  
S'a întâmplat să rătăcescă-odată,  
In pribegii de primăveri, stăpânul  
A mii de munți legați în lanț deolaltă.*

*Și-acestui prinț de neam ceresc și sfânt  
I-am adresat umilul meu cuvânt:*

*„Imbobocit în cetina pădurii,  
„Prinț îmbiat cu platoșe și zale,  
„Ce-ți încălzești cu 'mbrăcăminteaa murii  
Trupul zorit la nebunii spre vale.*

*„Eu nu te-am întâlnit până acum,  
„Dar nu îți vreau tăcerea ta regească,  
„Ci vreau ca buza ta de dor de drum  
„Cuvântul pribegiei s'o 'ncălzească.*

*„Prinț mic ivit din nu știu din ce loc,  
„Din nu știu ce mireasmă de pădure,  
„Iți vreau povestea ta, aici, la foc,  
„Să o culeg, cum strâng în palme mure.*

*„Mi-a povestit un prieten de al tău —  
„Cioban din muntele 'mpânzit cu cetini —  
„Că tu: stăpân pe munți, pe văi, pe tău,  
„Mi-te ferești să-ți faci din oameni prieteni.*

„Dar, prinț hoinar, de-o fi să se răcească  
 „Aici, și vântul va porni trufaș,  
 „Nu-ți va fi prietenia mea regească,  
 „De pot să-ți ofer umilu-mi lăcaș?

„Peste îmbrăcămintea ta ca mura,  
 „Va încăpea și un cojoc de piele,  
 „Când tu pornești așa și-ți lași armura  
 „In marele-ți castel de lângă stele“.

Prințul mirat de-aceste vorbe clare,  
 In rătăcirea lui prin valea mea,  
 Mi-a 'ncredințat povestea lui, pe care  
 Insă mi-a zis să n'o spun altuia.

Prislop (Haitul Bârjaba), 30 VII. 937.

C. S. ANDERCO.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

## Invitație la vals

... Vom pași ușor, ca'ntr'un poem bacovian  
 Oglinzile vor arde distih de foc din cadre,  
 Vom înădi sub pleoape melancolii și-alean  
 Să lunecăm pereche sub pași și candelabre...

... Și nu vom ști de arde în noi poem sau toamnă,  
 Ne vom schimba măsura și pirueta'n nuri  
 Cu buzele 'ntre bucle ușor șopti-vom „Doamnă...“  
 Și ne vom pierde mintea sub vals și claviaturi...

RADU STANCA.

## Endocrinologia și temperamentul ca problemă pedagogică

Alexandru Tohăneanu.

O știință niciodată nu poate rămânea izolată în turnul ei de fildeș, ci trebuie să fie într'o continuă corelație cu celelalte domenii de activitate științifică și în special cu științele colaterale, ca astfel să ezite căi de liberă circulație a ideilor noi între diferiții poli de activitate științifică — destul de diferiți în aparență.

O știință, oricare ar fi ea, ca să țină pas vremii, trebuie să observe achizițiile surorilor ei și să primească dela acestea învățămintele ce-i pot fi de folos; să împrumute dela acestea metode cari cu mai multă eficacitate îi vor ajuta înaintarea spre idealul propus.

Acestor considerente s'a conformat și știința educație, căutând să profite de cuceririle făcute în alte domenii cărora — când a avut ocazia — le-a deschis larg brațele, dându-le aplicația adecuată.

Neurologia, neuropatologia, fiziologia, medicina, etc. au adus în ultimul timp întregiri și au pus multe semne de întrebare pedagogiei.

*Problema temperamentului*, privită în toată amplitudinea ei, depășește limitele unor cercetări cari s'ar încadra în domeniul exclusiv al unei științe oarecare, să zicem al fiziologiei sau al psihologiei, ci cere corelarea mai multor științe, cere colaborarea lor. Fiecare știință vine cu un punct de vedere, fiecare studiază această problemă sub un aspect oarecare, diferit de cealaltă, potrivit preocupărilor sale, materialului cu care lucrează și scopului care îl urmărește. Integrarea datelor, căș-

tigate de fiecare știință aparte, presupune o vedere clară de ansamblu și un spirit de obiectivitate.

Unul dintre aspectele sub care este privită problema temperamentului rezidă în motivarea lui anatomică și fiziologică. Cercetări făcute în spirit științific au arătat că faptele psihice — primare, în special — se grefează pe anumite transformări cari se întâmplă în sistemul nervos, aparatul vaso-sanguin, glande, etc.

Secrețiile interne sunt, prin urmare, unul dintre elementele-determinante ale temperamentului.

Nu voi intra în expunerea amănunțită a glandelor, dezvoltarea lor filogenetică și ontogenetică, procesele de hiper sau hipotrofieri, experimente chimice, etc., sunt înfățișate pe larg în tratate speciale.

Ceiace ne interesează pe noi sunt, în primul rând, concluziile de natură pedagogică ce se pot desprinde din aceste cercetări.

Primele noțiuni asupra glandelor se datoresc lui Malpighi, care le-a numit acini (dlea akinos=boabă de strugure). El a observat mai multe granulații expuse în jurul canalelor excretorii ca boabele de strugure pe tije. Observația malpighiană a fost luminată de J. Müller peste aproape două secole (1830).

Toate secrețiile sunt rezultatul funcționării proprii a elementelor anatomice glandulare, a celulelor cari acopăr (căptușesc) pungile secretorii.

Glandele sunt organe epiteleale de forme variabile, cari prin operații fizico chimice separă din sânge materii diverse sau elaborează din propria lor substanță produși înzestrați cu acțiuni chimice speciale, pe cari îi varsă din ele în afară.

*Claude Bernard* a stabilit prin cercetările sale că sunt două feluri de glande: glande cu secreție externă (glande vasculare sanguine sau glande endocrine — endos=inăuntru).

Primele sunt prevăzute cu canale excretorii la suprafața pielei sau mucoaselor (glandele salivare, pancreasul, ficatul, glandele mucoaselor gastrice, intestinale, traheale, glandele sebacee, sudoripare, lacrimale, etc.).

Cele de al doilea glande varsă conținutul lor în sânge. Sunt glande cu secreții externe cari în acelaș timp au și secreții in-



terne ca: ficatul, pancreasul, glandele duodenale și glandele sexuale.

Tyroida, paratiroidele, hipofiza, timusul, capsulele suprarenale au numai secreție internă. P. Nobécourt spune că este probabil să aibă deasemenea secreții interne și splina, ganglionii lymfatici, țesăturile lymfoide ale mucoaselor și măduva oaselor.

Schiff și Brown-Séguard cred că fiecare celulă a organismului posedă o secreție internă.

După J. Renaut țesutul conjunctiv este o adevărată glandă difuză.

Aceste glande diferă foarte mult una de alta, ceia ce au comun sunt conexiunile lor cu vasele sangvinice de cari sunt pătrunse.

Secrețiile interne sunt încă puțin cunoscute, nu este cunoscută încă suficient natura lor chimică, ceia ce s'a constatat până acum sunt efectele unora dintre glande.

Glandele endocrine secretă în sânge hormoni, cum au fost numite aceste elemente de către Starling (1905).

Existența glandelor s'a constatat prin efectele ce le produc când sunt extirpate la animale (sau prin operații la oameni), prin fenomenele patologice ce se observă când subiecții au diferite afecțiuni glanduloase (endocrinopatie), deasemenea prin transformările ce se produc în organism în urma injecțiilor precum și ingestiilor extraselor diferitelor glande.

Unele dintre glande au o funcțiune antitoxică, exercitată fie prin produse neutralizante, fie prin distrugerea otrăvurilor. Ele pot influența metabolismul hidraților de carbon, grăsimilor, materiilor proteice, substanțelor minerale, ceia ce însemnează că au un rol important în legătură cu asimilările și desasimilările ce se fac în organism.

Glandele endocrine prezintă relații strânse cu sistemul nervos simpatic, acestea două se interinfluențează și sunt regulatoarele funcțiilor vegetative.

Buna funcționare a glandelor este o condiție a sănătății: turburările lor au adesea consecințe grave.

Observațiile au permis constatarea unui oarecare număr de sindrome clinice, ceia ce însemnează o grupare de simptome sau semne cari arată sau par a arăta leziuni sau turburări fracționale a uneia sau mai multor glande endocrine (Nolécourt). Si-

multan sau succesiv, mai multe glande endocrine sufăr și intervin în complexul clinic dând naștere la sindrome pluriglandulare (Claude și Gougerot).

Sindromele endocrine se întâlnesc la orice vârstă, dar mai des la copii și oamenii tineri. La aceștia oarecari glande cari joacă un mare rol în fenomenele de creștere, sunt fragile din cauza mării lor activități funcționale. Influențele ereditare, care adesea sunt preponderante, se exercită la maximum și astfel procese morbide, cari au o mare tendință de generalizare, antrenează diferite alterații. Aceste sindrome se caracterizează prin simptome cari unele sunt comune ori cărei epoci din viață, iar altele particulare fiecărei perioade din viață; acestea din urmă depind de momentul evoluției fiziologice unde intervin tulburările endocrine. În această privință copilăria și tinerețea realizează condiții speciale. Aceasta este faza creșterii care-și urmează cursul până la maturitatea somatică; aceasta este faza evoluției sexuale care trece prin momentul pubertății până la maturizarea genitală, când corpul a atins maturizarea sa completă. Creșterea de altfel nu este numai fizică; ea este în aceiaș măsură și de ordin intelectual; pe măsură ce copilul crește, creerul — rudimentar la început, la noul născut — se dezvoltă, câștigă în mod progresiv o complexitate remarcabilă: paralel acțiunilor pur reflexe dela începutul vieții se adaugă puțin câte puțin activități cerebrale din ce în ce mai variate: caracterele intelectuale și morale se modifică în acelaș timp cu caracterele fizice.

Creșterea fizică și intelectuală și evoluția puberală sunt în strânsă dependență cu oricari glande endocrine, prin hormonii care-i secretă. Reaua funcționare a acestor glande endocrine produc prin urmare foarte importante sindrome în timpul copilăriei și tinereței, imprimându-le un aspect special; acestea se traduc prin anomalii fizice, intelectuale și morale, prin dystrofii — (rea hrănire) (P. Nobecourt: *Les syndromes endocriniens dans l'enfance et la jeunesse* — Edit. Ernest Flammarion, Paris).

Unele glande sunt mai mult, altele mai puțin cunoscute; cele cari au fost mai mult studiate și în legătură cu cari s'au tras concluzii mai precise, sunt: Tiroida, paratiroida, Hypofiza, Epifiza, Timusul, Suprarenalele și glandele sexuale.

Cum secrețiile interne regulează metabolismul calcic, al hidraților de carbon, al materiilor grase, proteice, etc.; deci dirijează asimilările și desasimilările: *stabilește echilibrul prefacerilor din organism*, cari — în ultimă analiză — reprezintă dirijarea energiei prin multiplele ei faze, începând dela aspectul alimentar și până la declanșarea ei în mișcări binemotivate științifice — chiar dacă unui profan i-s'ar părea aceste mișcări ca nemotivate — sau turnarea acestei energii în activități intelectuale sau fizice, și cum temperamentul are la bază aceste transformări inerente organismelor, el fiind, în ultimă analiză, ritmul de desfășurare al acțiunilor omenesti, elementul determinant al timpului de reacțiune și de capacitate reacționară, se vede destul de clar marele rol al glandelor endocrine în determinarea unui temperament sau altul. Mai mult decât atâta: studiul concertului funcțional al acestor glande, prin interinfluența și variația lor de activitate ne dă una dintre explicațiile științifice ale procesului de maturizare. Endocrinologia ne arată prefacerile ce se întâmplă în chimismul interior, prefaceri cari sunt deosebit de efervescente în timpul creșterii și mai cu seamă în timpul celei de a doua nașteri, care este pubertatea. Prin studiul endocrinologiei vedem că întreaga fază de dezvoltare umană dela naștere până la maturizare este o epocă constructivă, o epocă agitată, că această dezvoltare nu se face într'un ritm uniform ci se face prin alternări de prefaceri rapide, cu epoci de prefaceri mai lente.

Dacă preocupările endocrinologice vor fi capabile să ne trezească vre-o imagine din viață, apoi trebuie să ne ducă cu gândul la copiii care ne pun atâtea semne de întrebare cu comportamentul lor atât de inconsecvent. Trebuie să ne explice, ca să zicem așa, epocile lor de cumințenie și necumințenie. Trebuie să ne dăm seama că nu poate fi vorba de un caracter în sensul strict al cuvântului decât atunci când toată această fierbere chimică din organismul uman și-a luat un ritm ordonat, un ritm cu o quasi-permanență: atunci când organismul a ajuns la maturizare, când și-a luat o înfățișare definitivă.

Mergând cu gândul mai departe, vom găsi o justificare de necesitate biologică a multor inovații ale pedagogiei moderne ca: școala după măsură, școala în aer liber, etc. Va trebui să știm cum să alcătuim programul școlar în diferitele epoci ale activi-

tății copiilor, va trebui să ne dăm seama de capacitatea lor de efort la diferite vârste. Să ne dăm seama că un copil are epoci, când din cauza unei creșteri rapide, o foarte mare cantitate de energie va fi reclamată de aceste procese organice și deci să nu-i cerem o muncă să-l amenințe cu surmenajul. Trebuie să ne dăm seama că sunt epoci când nu trebuie să-l acuzăm pe copil de neatenția de care el nu este vinovat. Mai mult: trebuie să ne dăm seama de profundele diferențe dela individ la individ, lucru care de altfel atât de bine ni-l ilustrează și aceste procese chimice interioare atât de deosebite dela organism la organism.

Ca o concluzie a luminilor ce le aduce endocrinologia în pedagogie se impune ca educatorul să facă apel cât mai des posibil la medic ca să examineze starea sănătății corporale a elevului. Orice anomalii intelectuale sau morale să nu ezităm a le confrunța cât mai des posibil cu un minuțios examen medical. Cred că aceste examene vor avea darul de a schimba întranșigibilele multe dascăli, și de a le explica mobilul multor manifestații enervante ale elevilor. Se înțelege aici s'ar pune o problemă nouă: pregătirea medicilor școlari, dar aceasta este o chestiune care probabil că va fi și ea rezolvată la rândul ei, să sperăm că rândul îi va veni cât mai curând.

După cum am menționat: nu trebuie să privim lucrurile în mod exclusivist, trebuie să raportăm, mereu, părțile la tot: trebuie să ne gândim la acel ansamblu de factori care dirijează resorturile unui organism. Dacă fiecare știință privește lucrurile sub un aspect care o interesează și dacă mulți cad în greșala calului, care având obloane la ochi, nu vede decât drumul dinaintea lui nebănuind că orizontul ar putea să fie cu mult mai larg, și astfel reduce totul la parte în loc de a căuta să raporteze partea totului, noi să căutăm a cunoaște achizițiile tuturor științelor achiziții cari ar putea lumina mai mult calea pe care va avea s'o urmeze știința educației, ca astfel să acționăm pe un drum precis, neșovăelnic, să nu dibuim în întuneric. În felul acesta activitatea noastră va fi cu adevărat generatoare, nu ne vom anchiloza căzând în rutină formalistă.

# Paula

de: I. Ch. Severeanu.

Ii simțeam brațul cum se rezema prietenos peste umărul meu și totuși mă jenam. Poate voia să fie mai liber, să poată vorbi femeii de alături nestingherit. Șirul cuvintelor să curgă ca un pârau și fiecare ciocnire să aibă un sens.

Senzația de stăvilat mă supără. Nici nu puteam sta o veșnicie nemișcat. Trebuia să vorbesc, să mă agită, să asvârl bancnotele ce se sufocau în portofoliu, să mă răzbun pe vremea de afară. Dar pentru asta trebuia să mă îndepărtez și deci un pretext plauzabil. Un argument dintre acelea care se leagănă între glumă și adevăr; care convinge fără să supere.

Cum tocmai se isprăviseră un număr de program și aplauzele izbucniseră, mă ridicai crezând că voi putea trece neobservat. Dar Titu Nana se răsuci brusc:

— Incotro?

— După lucruri bune, zâmbii eu semnificativ.

Cum el părea că nu înțelege, oprii chelnerul care trecea pe lângă noi și-l rugai să poftescă pe cântăreața la masa alăturată.

— Aha! se lămurii locotenentul. Mânzule vezi să nu dai Marina de rușine! . . .

— Ancorez bine, neică, râsei eu, cu ochii la băiatul care transmitea actriței invitarea. Ea își înalță capul, imi zâmbii prietenos și începu să se apropie.

Mă ridicai cu înclinare ușoară:

— Locotenentul Rogoz . . .

Fata tresări, mă privi o clipă speriată și murmură:

— Nicolae! știu . . .

Am rămas uimit. Nu că-mi știa numele. Ofițerii noștri erau destul de cunoscuți prin localurile de noapte. . . Dar îl pronun-

țase aproape imperceptibil. Cu spaimă chiar ... Aș fi jurat că-i scăpase fără voie. Și cu ce lumină ciudată în ochi! ...

— Nicolae Rogoz, exact. Dar luați loc ...

Iar după ce ne așezarăm:

— De unde-mi știți numele d-șoară?

Dar ea continuă să mă privească turburată. A trebuit să-i repet întrebarea și când o prinse mă întreabă găfăind:

— Nu mă recunoști? Nu-ți mai aduci aminte de mine?

Am privit-o scrutător. Mi-era familiar ovalul acela fin și noaptea din ochii ei. Dar nu-mi puteam aminti de unde. Nici ea nu mă lăsă mult să mă muncesc. Imi întinse dreapta peste masă, își propti cu mâna stângă fruntea și închizând ochii imi șopti c'o dungă amară pe arcul buzelor:

— Colaș, sunt Paula. Paula Savin ...

Am sărit ca ars.

— Paula! Tu? Tu aici?

Imi răspunse obosită:

— Eu aici.

— În localul acesta?

— În localul acesta.

— Dar, pentru Dumnezeu, cum s'a întâmplat!

Și cu-o vioiciune stranie:

— Poate vrei să știi, nu?

— Firește, borborosii încurcat.

— Sau crezi că ai dreptul?

— Dragă ...

— Nu, Colaș, nu dreptul, ci vina.

— Vina? Am eu vre-o vină? M'aș mira, zău ...

— Da, Colaș. Te vei mira de multe. Dar ai o vină! Cea din-tâi! Cea mai mare! Inșă nu ți-o imput ... Ce vrei? Soarta! ...

Surâsul ei devenise puțin batjocoritor.

— Dragă, lămurește-mă odată!

— Acușica. Îți mai aduci aminte de vara aceia când ai fost la noi?

Desigur că-mi aminteam. Căci odată cu gândul ce se plecase asupra acelei pârguiri, mi-se aplecase și privirea în jos.

— După ce-ai plecat, am început să simt rodul dragostei noastre. Un cunoscut fapt medical a salvat aparențele, dar nu mă scutea de secera întrebărilor părintești. Nemai putând să le

îndur, am fugit și am venit aicea unde speram să te întâlnesc. Dar în curând mi-am dat seama că toate sunt zadarnice! Pentru mine clipele acelea au fost totul: m'am oferit ca o ofrandă neprihănită. Eram doar atât de tânără și neștiutoare: O copilă abia scăpată de pe băncile liceului! Pentru tine, un fapt divers, poate. Am vrut să lucrez ceva, dar toate ușile-mi erau închise. Am vrut să mă plâng cuiva, dar unii mă înlăturau din calea lor cu un gest grăbit — ca pe un obiect ce le stingherea afacerile — iar alții, în timp ce le povesteam nenorocirile mele, mă priveau cu ochii lacomi. S'a întâmplat apoi ceiace trebuia să se întâmple: Din prietena discretă dela început m'am rostogolit până în această viață care începe doar noaptea; în care totul se spune brutal și pornografic; în care vorbele se rostogolesc ca brunșii, fără nici-o rezonanță interioară; în care ajungi să nu-ți mai minți nici ție însuși.

Ziua mă stingherește, căci privirile unora mă ocolesc, iar ale altora mă străpung cu sulitele disprețului. Trec prin mulțime cu capul în jos, ca o condamnată a societății, care e prea ingrătă pentru a recunoaște că totuși îi suntem folositoare: Intrând în utilitatea publicului, suntem o pavăză a virtuților feminine. Pe-o prostituată o poți așeza, după cum vrei, între o masă copioasă și-o extindere normală... Pe urmă spitalul... Când l-am părăsit eram atât de slăbită, încât vântul mă încovoia ca pe-o trestie. Așa m'a găsit tata. Trecătorii se opriseră mirați văzând pe preotul acela dela țară deschizând brațele unei femei pierdute. M'a iertat, luându-mă acasă. Cu toată bunăvoința lor, le simțeam însă stinghereala. Și tăcerea aceia mă umilea mai mult decât târgul câtorva clipe de dragoste încheiat la colțul unei străzi. Și-atunci am preferat să-mi cânt cupletul decât să le îndur îngăduirea. Ah, Colaș, de-ai ști ce amară e pâinea bunătații!...

Cu gâtul uscat am gângăvit:

— Dar fostul tău logodnic?

— Profesorul? M'a părăsit când a aflat de fuga mea de acasă. Pe urmă l-am întâlnit aici în Galați. M'a dus la cinematograful, la un restaurant și-a stărui să sfârșească noaptea cu mine. A fost dealtfel generos... Sub dantela noptierii mi-a lăsat mulțumirile sale: o mie de lei! M'a domolit viața, viața mea nocturnă! Nu „amintiri din casa morților”, ci amintiri din casa pu-

treziciunilor; a cărnurilor în descompunere. Un lupanar este de un tragic mai revoltător decât închisoarea, sau un azil de bătrâni!...

... Și vezi, deși ești cauza acestora, nu te pot uri. Deoarece te-am iubit într'adevăr. Acum când între noi sunt prăpăstii de netrecut și când poate mai vorbim pentru ultima dată, ți-o pot spune... Te-am iubit și în vara aceia și mai târziu, căci cu toate nenorocirile pe cari mi le-ai adus, ești însă bun. Chiar și acum: Iți întorci privirile în altă parte nu din rușinea de-a-le stăruia asupra mea, ci din cauza jenei tale sufletești. Văd că suferi!...

Tăcu câțva timp pierdută în visu-i neguros, apoi zâmbi sfielnic:

— Și când te gândești că înainte de-a te cunoaște, puteam să-mi continui studiile în străinătate pe prețul unor asemenea nebunii...

Nici azi nu știu de ce, căci neîncredere nu era, dar am fost pătruns de-o veselie rece la ultimile-i vorbe. Poate am și zâmbit...

— Cine era generosul?

— Un medic.

— Un medic?

— Da.

— Și cum îl cheamă?

Ea își ridicase privirile mirată:

— De ce vrei să știi?

— Dar a fost o simplă întrebare.

Apoi insinuant:

Credeam că după cele întâmplate între noi și după mărturisirea ta, nu sunt prea indiscret.

— Dacă ții cu dinadinsul...

Și după o clipă de șovăială:

— Doctorul Rudenco.

— El? Ah!

Intr'un salt mă ridicasem năprasnic.

— Da, dar ce ai?

Mă clătinam pe picioare, cu privirea pierdută, îngrozit. Revedeam scena de acum câțiva ani, dintr'un restaurant obscur, când doctorul Rudenco — omul de obicei cumpătat — beat mort atuncea, plângându-mi cu sughițuri în brațe:



— M'a părăsit! Da, Rogoz! Când i-am cerut să fie a mea, m'a părăsit... Și era așa de frumoasă!... așa de frumoasă!...

— Ce are? mă întrebase un prieten din ochi dela o masă vecină.

— Mai știu eu, i-am răspuns cu o evasivă ridicătură de umeri, plictisit de epilogul acelei petreceri începută atât de vesel!...

... Așa dar ea nu mințea! Totul era adevărat, verificat printr'o surpriză a întâmplării. Și fetița aceasta ce se păstrase curată chiar și într'un echivoc ce-i privise viitorul, mi-se dăduse mie — o secătură — din dragoste! Mă năucea sacrificiul; mă înăbușia strivindu-mă sub mărinimia lui.

Neliniștită, ea mă scutura ușor de umeri, îngânând:

— Colaș, pentru Dumnezeu! — ce ai? Gândește-te unde suntem! Ne văd oamenii...

Printr'o sfortare revenii la realitate:

— Nimic! O indispoziție. Fumez prea mult, asta-e!

Privirile ei mă învăluiră umed:

— Amândoi ne regăsim schimbați. Ești cam palid, slăbit. Ar trebui să te îngrijești mai mult, sfârși ea surzătoare aranjându-mi cravata cu un gest de cochetărie firească.

Și pe mânuța aceia, palidă și fină, capul meu și stropii lacrimilor pure se rostogoliră într'o sărutare strivitoare.

— Colaș, ce-a fost asta?

— Iartă-mă!

Cu gestul unui om ce ia o grabnică hotărîre îmi căutai manta, mănușile și chipiul. Chemând chelnerul îi plății fără rest vinul neinceput. Apoi ieșii ca un om turmentat. După câțiva pași mă oprii ușor pe marginea trotuarului, aprinzând în neștire o țigară, înviorat de curata imensitate a serii. Ploaia stătuse. Pe-alături viața curgea veselă, sonoră și fiecare cotitură a străzii părea un nou prilej de chiotire. Doar eu stăteam pe marginea trotuarului, trist și obosit, iluminat de-o stranie hotărîre.

— Da, acolo în sertarul mesuții din cabină, era revolverul. Ce prostie că nu-l luasem cu mine! E delicioasă jucăria asta unelor! Doar o simplă apăsare pe trăgaci și-o cortină veșnică se prăbușește peste toate mârșăviile.

Gândurile-mi ce reveneau ca o mulțime trudită, fură rețate de apariția ei. Se înfiripase lângă mine subțire, aeriană,

având în voce toți clopoștii săniilor.

— Colaș! Unde te duci Colaș?

Câți oare mă întrebaseră în ziua aceea unde mă duc? Ah! dacă ar fi știut... dacă aș fi știut...

Dar ea stăruia:

— Colaș, vino sus. La mine ai să te liniștești.

Și degetele ei se strecurară familiar sub brațul meu.

Eram atât de gol! M'am acățat de mânuța aceea ca de-o ancoră salvatoare. Să mă ducă unde-o vrea... Să-mi facă ce-o vrea...

Am urcat scara și am pătruns în odăița ei, mașinalicește. Apoi când ea începu să-mi povestească prăbușirile, m'am apropiat de geam, lipindu-mi fruntea de răceala lui. Legănându-mă în melodia glasului, priveam la cerul înflorit cu sânziene, în al cărui cuer lunar, norii se balansau nepăsători. Luam parte la umilință după umilință, și ascultam cum vântul care stingea cu degetele-i sonore, unul câte unul candelabrele castanilor ce-și rezemau aripele verzi de fereastră.

Când isprăvi, veni lângă mine, mă răsuci ușor, și iar ne-am privit vreme atât de îndelungată, încât mă turburai: Era încă atât de frumoasă!...

— Mă duc, am spus spart ca o tusă.

— Mai stai!

— Acum nu... Altădată cu plăcere...

— De ce vrei să pleci?

— Nu vreau, ci trebuie să plec. Am promis oamenilor că mă întorc.

În realitate eram amețit. Ca să-mi revin îmi trebuia aier și mișcare. Dar ei, după cum îmi spuse mai târziu, îi era frică să-mi dea drumul. Credea că sunt în stare să fac vre-o prostie... Deacea se încheștă pe brațul meu dureros, desnădăjduită.

— Nu, nu te las să pleci!

— Dragă...

— Nimic. Dar nu te las, nu-ți dau drumul.

Și lingușitoare:

— Nu ne-am văzut de ani, gândește-te! Dacă ai vrea am sta de vorbă noaptea asta. Și ar fi așa de plăcut...

Da, ar fi fost chiar foarte plăcut. Simțeam și eu. Și din pieptul care se oferea cu dărnicie și din pulpa ei care se topea

într'amea. Dar nu știu ce încăpățănare făcea să mă opun. Poate și din dorința de-a-i apărea ca un om întreg, stăpân pe sine. De aceea mă desfăcui din plasa setoasă a brațelor ei, îndepărtând-o ușor.

În pragul ușii mă întorsei și o privii. Cum sta în mijlocul camerei, singură sub prăbușirea valului electric și cu bărbia strâmbă de plânsul ce începea să-i înmugurească sub pleoape, mă cuprinse înduioșarea. Reîntorcându-mă, mi-am sprijinit palmele pe umerii ei și i-am șoptit:

— Paula, liniștește-te! Voi reveni!

Imbrățișarea s'a încleștat pe neașteptate.

## Gânduri pentru școala de mâine

de: Octav Vasiliu.

Cunoaștem din revistele noastre dăscălești, precum și din bogata literatură pedagogică pe care ne-o pun la dispoziție harnicii noștri cercetători în această materie, că problema propășirii școalei publice este pretutindeni, peste hotar, obiectul unor numeroase, variate și îndrăznețe experiențe urmate adesea de reforme tot atât de îndrăznețe. Mai știm deasemenea că dorința — adesea sinceră — a învățătorilor români precum și a organizatorilor învățământului public românesc de a duce școala pe căi bune -a hotărit să imiteze fidel — ba chiar din nefericire prea fidel — încercările făcute aiurea. Rezultatele culese acolo și satisfacția cu care a fost răsplătit dascălul străin n'au putut găsi totdeauna la noi echivalentul și aceasta a aruncat decepția sau cel puțin neîncrederea în sufletul educatorului care găsisse puterea de a se arunca în lupta plină de răspunderi a cercetătorului, dar considerându-se învins a părăsit-o.

Să căutăm cauzele: Idealul ca scop, iar ca mijloc organizarea școalei unui neam trebuie să fie în perfectă concordanță cu trebuințele materiale și spirituale ale acelu neam. Împlinirea lor înseamnă atingerea idealului. Nu putem deci preciza cari sunt trebuințele neamului nostru după înfăptuirea întregirii teritoriale decât cercetând lipsurile de cari suferă *ființa individuală și colectivă* a lui și cari după părerea mea s'ar putea grupa în următoarele: *Poporul* român, deci dotat cu admirabile însușiri sufletești, aproape nu cunoaște o stare de curățenie corporală și nutriție demnă de treapta zoologică pe care stă și nu e atât cât am dori de conștient de drepturile și datoriile sale față de colectivitate, deoarece nu cunoaște nici avantajele unei vieți trăite în respectul desăvârșit al bunului comun. *Pătura conducătoare* nu are în deajuns simțul responsabilității și

deaceea nu poate avea nici priceperea de a organiza. *Tineretul*, care prin ereditate și imitație urmează pe drumul înaintașilor, desigur că fără îndrumări venite la vreme nu-și poate croi o viață mai fericită. Despre acest tineret se poate spune cu adevărat că de două decenii încoace este otrăvit sufletește de mediul familiar și social care îl învață cum să alerge după câștig mare cu muncă puțină și de aparatul administrativ al țării care din motive bine cunoscute nu poate renunța la procedeele abuzive rămase nesancționate nici de justiție nici de opinia publică.

Desigur că școala care nu poate evolua și deci nu găsește mijloace de a contrabalansa înrăurirea nefastă susținută de atâtea tentațiuni ale mediului asupra sufletului tineretului, nu mai poate fi o școală de folos aspirațiilor la cari are dreptul un neam plămădit din atâtea jertfe cum este neamul nostru.

*Ne trebuie deci o școală cu localul, programa, orarul și metodele cari să ne asigure întâiu de toate dezvoltarea la maximum a zestrei biologice cu care copilul vine din familie, iar în locul al doilea să-l crească pentru a deveni cetățeanul capabil de inițiativă, solidaritate, muncă personală cinstită și simțul răspunderii.*

Și după cum instrumentul cu care mediul amintit mai sus reușește să-și înfăptuiască opera sa distructivă este *fapta*, tot *fapta* trebuie să fie și arma cu care școala își propune să țină piept. Mai adăugând și considerația că în vârsta școlară sufletul copilului se formează mai ușor prin deprinderi decât prin convingeri se înțelege că voiui cădea de acord cu onoratul cetitor și împreună vom propune în schiță, următoarele îmbunătățiri în localul, programa orarul, și metodele de învățământ și educație în școala noastră de mâine:

1. „*Invățământul*“ *higienic*, care apare sfios sub formă de lecții teoretice de științe naturale în clasa IV-a și continuă tot atât de teoretic în cursul complementar, se va complecta cu *practica igienică* începând chiar dela clasa I, făcută după trebuință într'o jumătate de oră până la o oră pe zi și constând din demonstrații practice de spălat și spălat efectiv pe mâni, față, gât, urechi, dinți, picioare sau corp până la brâu, după aprecierea învățătorului, pentru unii sau pentru toți elevii. La anumit timp baie generală de curățenie, baie de soare, vizită

medicală, nutriție (în special pentru copii subalimentați), mișcări corporale prin joc și muncă productivă, toate acestea însoțite de conversații cu elevii asupra nutriției, digestiei, scaunului, somnului, higienii locuinței, mișcării și împărțirii timpului. Cu ocazia anchetei în familie factorii de supraveghere a igienei școlare, cari trebuie să fie în primul rând învățătorul și sora de ocrotire și în al doilea rând persoane cu suflet și pregătire aleasă sau cooptate în comitetul școlar cu acest scop, vor constata și măsura în care aceste obișnuințe au fost însoțite și chiar comunicate mediului familiar.

Pentru ca această practică igienică să fie cu putință de realizat, școala — instrumentul de regenerare fizică și spirituală a națiunii — trebuie să fie servită de oameni cari să găsească în sufletul lor curat înțelegerea pentru aceste lucruri, iar în minunata bogăție naturală a țării noastre, mijloacele materiale pentru a adapta vechile localuri de școală, dar mai ales a le clădi pe cele noi, observând următoarele reguli elementare de orientare, construcție și împărțire a unui local de școală:

a) *Toate* salele de învățământ cu fața la sud, întregul perete dela sud din vitraj dublu (dacă se poate chiar demontabil), în fața salei terasă acoperit la trebuință de perdea oblică pentru învățământul în aer liber.

b) În partea de nord a salei de clasă o încăpere pentru un spălător cu 20 guri de apă, alimentate la oraș din conductă, iar la sat dintr'un rezervor special. Alături, dulăpior individual pentru pahar, săpun, servet, perie de dinți. Un spălător care nu dă posibilitatea ca *toți elevii* să se spele înainte și după gustarea dela ora 10 și la plecarea în familie, în timp scurt, nu poate forma deprinderea și plăcerea de a se spăla, pentrucă un orar care să permită ca această operație să se facă pe rând de cei 30—40 elevi ai unei clase nu este posibil.

c) Baie de curățenie.

d) Bucătărie pentru cantină.

Localul astfel construit va fi numai un refugiu pentru timpul rece, deoarece învățământul se va face totdeauna afară.

La realizarea acestui confort, fără de care școala nu va eși din faza verbalismului actual, trebuie să concureze statul, comuna și contribuția particulară printr'o acțiune comună și protejată de o lege specială. Învățătorul pus să lucreze în con-

diții prielnice va fi de mai mare folos neamului său căci va avea materialul, timpul necesar destinat în orarul special precum și îndrumările trebuitoare într'o programă potrivită. Altfel toate cele propuse mai sus nu vor apărea decât în mod sporadic, acolo unde se vor găsi mijloacele locale și educatori capabili să se abate pe răspundere proprie dela programa orarul și tradiția școlii noastre de azi. Deasemenea oficialitatea școlară, mulțumită a înregistra asemenea cazuri izolate pentru a le utiliza ca material destinat doar pentru a salva aparențele față de străinătate nu va putea revendica niciodată meritul că a lucrat în mod conștient și patriotic la ridicarea națiunii.

2. „Învățământul” civic în programa actuală este tot teoretic și apare în cursul primar sub formă de exemple și sfaturi de bună purtare precum și sub forma a două lecții teoretice: una de organizare a comunei în clasa II-a și alta de conducere a statului în clasa III-a iar în cursul supraprimar sub formă de descriere a unei lumi care lasă copilului impresia unui teren de activitate inaccesibil preocupărilor sale, completată cu sfaturi asupra felului „cum va trebui să se poarte dânsul când va fi mare”.

Acest învățământ teoretic destul de complet, mai ales după ultima programă analitică, ar da roadele dorite numai dacă ar fi dublat nu la voia învățătorului, ci *obligatoriu și reglementat* prin programă și instrucțiuni speciale cu *organizarea elevilor în asociații* potrivite vârstei și nivelului clasei începând chiar clasa I. Asociațiile conduse de comitete de elevi sub supravegherea și îndrumările educatorului vor lucra *practic* sub formă de cooperative școlare, case de economie, societăți de lectură, cruce roșie, spor, îngrijirea plantelor, etc. Adevăratele virtuți civice se plămădesc numai dacă activitatea individuală și colectivă a copilului a îmbrăcat haina jocului singura atitudine naturală, înțeleasă și simțită de copii. Ei se organizează singuri dinfr'o trebuință instinctivă și atavică atunci când nu-i organizăm noi și greșesc pentru că o fac adoptând moravurile societății adulte actuale, moravuri cari pe educatorul conștient și luminat nu pot să-l mulțumiască. În afară de acestea lucrul în asociații va însemna totodată pentru elevi și *mijlocul de a trăi cele mai plăcute lecții de aritmetică, compunere, gramatică, contabilitate, lucru, lectură geografică, istorică, morală, etc.*

Dacă această organizare supravegheată și muncă în asociație ar fi adoptată ca metodă de lucru și în școala secundară și universitate — bineînțeles în proporția și forma potrivită — continutarea nu numai că ar păstra deprinderile câștigate, dar ar și fixa prin convingere anumite norme de viață civică morală, făcând din asociațiile studențești modele de reuniuni menite să cultive virtuțile cetățenești și alimentând societatea cu valori vrednice să-i schimbe înfățișarea.

Dacă menținerea învățământului teoretic și intelectualist de azi o consider drept un balast în calea nizuințelor mele către formarea cetățeanului de mâine, se înțelege cu ușurință /că în școala pe care doresc s'o văd înfiripată, împotriva tuturor sămănătorilor de îndoială și necredință, învățământul teoretic va ceda tot timpul necesar celui practic și în special *practicii igienice și educației civice* prin reducerea materiilor teoretice precum și printr'o regrupare și împletire a lor cu îndeletnicirile practice amintite.

\* \* \*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Lipsa de încredere în metodele practice de învățământ și educație precum și lipsa curajului care se cere pentru părăsirea celor actuale constituie o caracteristică vizibilă a mentalității în care lumea noastră școlară duce viață de prizonier ce trăește numai în vis libertățile dorite dar nu găsește puterea fizică să se libereze. Se mai poate asemena această mentalitate greșită și cu aceea care a stăpânit până mai eri întreaga lume, și mai dăinuește și azi în sate și care stă în credința că omul va avea schelet, ținută și membre drepte numai dacă se ține de mic împachetat în fașa salvatoare.

Corpul nostru învățătoresc, el însuși bine organizat și element de ordine în stat, luminat și conștient de ceea ce așteaptă neamul dela ei, pătruns de adevărul științific care călăuzește azi pe marii pedagogi străini, reformatori ai școalei prin care văd ei consolidarea neamului lor, acest corp este singurul în măsură să reediteze la noi fenomenul determinat în altă parte de un Confucius, Fichte, Grundwig. Dela el oficialitatea școlară a zilelor noastre cu vădite vederi democratice, așteaptă sugestii și acte de inițiativă și curaj pentru a încresta în legi și regula-



mente o înțeleaptă și cu adevărat mare reformă. Această formidabilă putere constructivă pe care o reprezintă un corp ca acel al Asociației Invățătorilor Români, va ști și va trebui să stimuleze, să sprijine și să apere pe cei cari vor găsi în suflul lor tăria ce-i trebuie deschizătorului de drumuri noi.

## Treceri

*Am trecut mai eri cu turmele pe-aici  
Cu primăvara 'n botă de lumină.  
Prin țara cântecului meu în zi senină,  
Să-mi pasc mioarele de zodii mari și mici.*

*Din albăstrimea de legendă grea  
Ingenunchieri durai apoi pe câmp de lut  
Pentru floarea cerului ce l-am pierdut,  
La margini de poveste, sub pitită stea.*

*Pornit hoinar cu vremea după datină  
Pe drumuri de baladă românească  
Vreau Doamne iarăși vrerea Ta să se plinească.*

*Și când va bate ciasul nerostit  
Cu cântecul cules din rugăciune,  
Să mă întorc durerile a-mi spune  
La margini de istorie și mit.*

*Acolo sus în satul meu de păcurari  
Ușoare ca o frunză, ce picură tămâie  
Peste trudită și săraca mea copilărie,  
Să dăinuiesc în trișcă, pentru zile mari.*

GEORGE TODORAN.

# Problema moralității și educația morală

I. Cădăriu.

## I

### *Problema moralității în genere.*

Istoria ne-a arătat de atâtea ori că vigoarea și trăinicia unei societăți, unei civilizații oarecare, este în funcție de gradul de moralitate al acelei societăți, al acelei civilizații. Imperiul roman, ca să nu mai invocăm și alte exemple mai vechi sau mai recente, a fost puternic și grandios atâta timp cât sobrietatea și caracterul de granit al cetățeanului roman constituiau condiția esențială a aceluși mediu social care a produs un Mucius Scevola, un Fabricius, un Regulus, sau atâtea alte figuri strălucite ale Istoriei romane. Indată ce societatea romană a apucat povârnișul decăderii morale, a început să scadă din ce în ce tot mai mult și puterea imperiului roman, până când prăbușirea morală a societății a tras după sine în mod fatal și prăbușirea politică a imperiului. Exemple de felul acesta, cum am spus, sunt numeroase.

Este natural să fie așa. Codul moralei sociale, născut din necesitățile conviețuirii în comun, în ultima analiză nu este altceva decât expresia solidarității sociale, sinteza acelor legături cari susțin coeziunea între elementele componente ale societății. Frecvența actelor imorale în sinul unei societăți înseamnă slăbirea acestei coeziuni și este simptomul neîndoelnic al procesului descompunerii sociale. Căci actele imorale, caracterizate printr'un egoism excesiv, sunt acte profund antisociale.

Oricât de egoist ar fi însă omul, el este totuși o ființă socială. El nu poate trăi izolat. Nu poate trăi decât în societate. Pentru individul izolat greutățile traiului ar fi deadreptul strivitoare. Indrăsnețul care ar încerca această înfrângere a legilor naturii, și-ar plăti încercarea cu viața.

Să ne gândim numai la lupta teribilă pe care a trebuit să o susțină mereu omul dela apariția sa pe pământ împotriva forțelor și intemperțiilor naturii, împotriva animalelor și chiar împotriva semenilor săi. Ce s'ar fi făcut individul singuratic în această luptă uriașă, mult disproportionat de covârșitoare față de puterile lui? Să ne mai gândim apoi la numeroasele și variatele necesități ale omului. Înainte de toate îi trebuie hrană zilnică, provenind din foarte multe și felurite surse alimentare. Îi mai trebuie îmbrăcăminte, deasemeni foarte variată și implicând o infinită serie de dexterități și meșteșuguri. În sfârșit îi trebuiesc atâtea și atâtea unelte, începând dela ac, cuțit și lingură până la cele mai complicate mașinării. Cine i-ar procura individului izolat toate aceste lucruri necesare vieții sale? El însuși? Dar viața omului este mult prea scurtă pentru a putea învăța toate dexteritățile și meșteșugurile câte-i sunt necesare ca să-și poată face singur tot ce-i trebuie. Și chiar de le-ar putea învăța pe toate, n'ar avea timpul fizic necesar ca să le și practice. Viața de Robinson ar însemna reducerea trebuințelor până la căderea în primitivism și sălbăticie, stare care mai curând ori mai târziu ar sfârși prin istovire totală și moarte.

De evoluție și progres nici vorbă nu poate fi decât cu condiția traiului în societate. Conviețuirea la un loc cu semenii săi înlesnește incomparabil de mult traiul omului. Viața în societate face posibilă diviziunea muncii. Individul n'are nevoie să învețe și să practice decât o singură îndeletnicire, pe care apoi are posibilitatea să o stăpânească din ce în ce tot mai bine. Produsele muncii lui le vinde semenilor săi, dela cari apoi cumpără ceea ce nu-și poate face el însuși. De altfel experiența de mii de ani i-a învățat pe oameni să se întovărășiască ca să poată birui împreună mai ușor greutățile vieții. Dacă n'ar fi fost mai ușor traiul împreună, negreșit că oamenii n'ar fi alcătuit niciodată societatea, ci ar trăi și astăzi tot împrăstiați, cum probabil că vor fi trăit în primele timpuri ale apariției omului pe pământ.

Dar viața în societate implică interdependența socială. Toți

membrii societății depind unul de altul. Nimeni nu se poate dispensa de concursul celorlalți. Această interdependență însă, la rândul ei, implică o anumită restrângere a libertății individuale. Individul nu mai are libertate nelimitată. În schimbul înlesnirilor ce i le procură traiul în societate el trebuie să renunțe la o parte a libertății sale. Nu are voie — sub sancțiunea pedepsei — să săvârșiască fapte cari păgubesc pe semenii săi.

Am spus că viața omului în afară de societate este imposibilă. De altă parte am văzut că existența și progresul societății sunt condiționate de coeziunea dintre elementele sale componente, adică de moralitatea indivizilor săi. Mai pe scurt: Fericirea individului este strâns legată de prosperitatea societății, iar această prosperitate la rândul ei este condiționată de moralitatea indivizilor. Astfel fiind lucrurile, pentru oricare om normal singura concluzie logică nu poate fi alta decât aceasta: *Maximul de fericire individuală, pe care în mod natural o urmărește fiecare om, nu se poate obține decât în cadrul fericirii generale.* Binele și folosul social coincid cu binele și folosul individual. Fericire individuală independentă de mediul social nu poate exista, întrucât nu poate exista viețuire umană individuală în afară de societate. Și atunci drept consecință practică a acestei concluzii, individul conștient de rostul său în societate își adoptează și identifică interesele sale cu cele ale societății și nu se lăcomește la mai mult decât îi este îngăduit de legile etico-sociale. Chiar interesul său individual egoist îi impune această conduită.

Totuși în sinul societății sunt destul de mulți infractori la legile morale, deci tot atâția dușmani ai ordinii sociale și în consecință dușmani ai propriilor lor interese.

În fața acestui fapt ne punem întrebarea: Care este oare motivul ce determină pe unii indivizi să calce legea morală și să facă rău oamenilor lor? Bogățiile naturii sunt atât de multe și felurite, încât toate viețuitoarele, inclusiv omul, își pot găsi hrană îmbelșugată. Trebuie numai să o caute acolo unde ea se găsește. Dar această căutare înseamnă trudă, oboseală, muncă, ba uneori chiar sbuciumare până la istovire. Omul însă din fire e cam leneș, mai mult ori mai puțin, după natura individului. Instinctul lui de conservare îl îndeamnă să ocoliască greutățile muncii și să caute să trăiască cât se poate mai ușor. Astfel unii

indivizi socotesc că decât să-și dea osteneala de a-și câștiga ei înșiși prin muncă cinstită cele necesare traiului, este mai comod să-și însușiască prin diferite mijloace bunul câștigat gata al semenului lor. Dacă la dorința de traiu fără muncă se mai adaugă lăcomia, goana după plăceri, pofta de lux, etc., șansele infracției cresc cu atât mai mult. În felul acesta ia naștere întreagă gama infamiilor omenești, începând cu micile incorectitudini și sfârșind cu cele mai îngrozitoare crime.

Dacă facem abstracție de cazurile de natură patologică, am putea spune că în genere din infracțiunile săvârșite se desprinde clar tendința infractorului de a-și asigura fără muncă, ori cel mult cu puțină osteneală, cât mai multe foloase pentru sine, fără să țină seamă că prin faptele sale păgubește pe unii dintre semenii săi, ori chiar societatea întreagă. Această tendință care face pe om să urmărească numai folosul său și să fie nepăsător la durerile, suferințele și paguba altuia, este ceea ce se numește egoism. În consecință am putea spune că, cu excepția cazurilor de natură patologică, izvorul tuturor relelor — sau cel puțin al celor mai multe rele — făcute cu știință și voință, este egoismul, însoțit de credință că fapta rea aduce foloase făptuitorului.

În realitate însă această credință, adică credința că fapta rea folosește făptuitorului, este numai o iluzie, în funcție de structura psihică a infractorului. Am văzut că soarta individului este strâns legată de soarta societății din care el face parte, întrucât o viețuire extrasocială este imposibilă. Dar individul este necesar numai până când funcționează bine și nu cauzează perturbări în mersul normal al mașinării sociale, adică dacă își îndeplinește rolul său modest de element constitutiv și util al întregului. Îndată ce însă caută să depășească acest rol, atribuindu-și mai multă importanță decât i se cuvine în măsura utilității sale și încercând să smulgă pentru sine foloase neîngăduite, în paguba celorlalți, atare individ nu numai că nu mai este necesar, dar devine desagreabil și periculos ordinii sociale; iar societatea ia măsuri represive față de dânsul, cari pot merge chiar până la suprimarea lui. Cu alte cuvinte, călcarea legilor etico-sociale pune individul în conflict cu societatea, reprezentată prin justiția socială; iar acest conflict totdeauna se descarcă în sarcina individului.

În afară de sancțiunile justiției sociale individul imoral este

urmărit și sancționat și de către semenii săi. Această sancționare se manifestă sub forma disprețului și oprobriului public, ori chiar prin aceea mai violentă a răsbunărilor personale din partea celor păgubiți sau nedreptățiți de către infractor. Este evident că orice agresiune provoacă reacțiunea celor atacați.

În sfârșit omul necinstit mai este urmărit și pedepsit și de către alt factor, care este cel mai strașnic urmăritor al făcătorilor de rele și de care dânsul, ori ce-ar face, nu poate scăpa niciodată, întrucât acest teribil judecător sălășluște chiar în sufletul său. De când începe a vorbi și a se mișca în lume, individul se isbește de o mulțime de restricțiuni, cari alcătuiesc codul moralei sociale și cari are scopul să apere ordinea socială împotriva tendințelor egoiste antisociale ale individului. Luând cunoștință, prin contactul cu mediul social, de aceste opreliști, individul vrând nevrând trebuie să se acomodeze, trebuie să se obișnuiască a-și înfrâna anumite tendințe egoiste, a căror manifestare nu o permit legile sociale. În chipul acesta individul își face *educația morală* potrivită cu influența ce o exercită asupra lui mediul social, prin familie, prin școală, prin contactul vieții publice, prin toate instituțiile și întreg angrenajul social. Drept consecință a acestei educații, a acestei influențe a societății asupra individului, în sufletul lui se formează ceea ce numim *conștiința morală*, acea putere lăuntrică care are menirea să-i călăuzească cărările vieții în așa fel, încât să-l ferească de a veni în conflict cu interesele societății și cu morala socială. Ori de câte ori faptele individului periclitizează interesele sociale, conștiința, care reprezintă aceste interese\*), se revoltă, pricinuind ceea ce numim „remușcări de conștiință” sau „muștrări de cuget”.

Se va crede poate că nu toți oamenii au o conștiință morală. Adevărul este că această conștiință nu e la fel de dezvoltată la toți indivizii. Ea nu lipsește însă cu totul niciodată. Oricât de ticăloșit ar fi cineva, totuși există în sufletul lui măcar o slabă licărire de conștiință morală. Fiindcă nimeni nu trăiește în afară de societate, nimeni nu poate scăpa în cursul creșterii și vieții sale cu totul neatins de influența mediului social. Și

\*) Dr. C. Vlad, articolul „Eterna revenire” publicat în revista „Viața Românească” Iași a. 1937 No. 2.

cum nu numai oamenii în adevăr morali, ci chiar și cei ce în ascuns săvârșesc fapte imorale, sunt — cel puțin la vedere — toți de acord că fapta rea este nedreaptă și condamabilă și nimeni n'are cutezanța să facă pe față apologia răului, această concepție generală a opiniei publice se întipărește pe încetul în sufletul individului. Urmele întipărite în suflet sub influența moralei sociale, fac și pe criminalul cel mai feroce să-și dea seamă că faptele lui sunt condamnabile și că dacă acelea s'ar descoperi, ar fi pedepsit. Tocmai pentru aceasta caută el să și le ascundă cât mai bine. Totuși le săvârșește, pentrucă criminalul — mânat de egoism — nu vrea să recunoască autoritatea conștiinței morale, dealtfel destul de slabă la dânsul, ci caută să o înăbușe. Nu reușește însă să o suprime, să o smulgă cu totul din sufletul său niciodată, ci ea continuă să existe acolo ca o forță streină independentă de voința lui.

Dar dacă conștiința prea slabă a criminalului nu are puterea să-l împiedece de a săvârși fapte rele, în schimb ea își îndeplinește în alt fel rolul de a apăra interesele societății. Ea denunță pe criminalul, fără ca dânsul să poată împiedeca acest lucru. Privirea ochilor, expresia figurii, gesturile involuntare, dar mai ales unele cuvinte scăpate, pe cari spunându-le cineva zicem că „l-a luat gura pe dinainte”, — sunt tot atâtea isbucniri ale conștiinței înăbușite, sau mai bine zis ale tendințelor alungate din conștiință în inconștient. Și nu arareori judecătorul, călăuzit de aceste semne, reușește să descopere pe făptuitor. Uneori demascarea vinovatului este foarte mult înlesnită prin faptul că el uită la locul crimei vreun obiect al său, adecă — cum se spune în sens figurat — criminalul „își lasă cartea de vizită”. Această uitare a corpurilor delictive, ori uneori chiar mărturisirea de bunăvoie, încă dovedesc acțiunea irezistibilă a acelei presiuni lăuntrice de care vorbiam. Se cunosc nenumărate cazuri când criminalul, rămas nedescoperit, după mulți ani dela săvârșirea crimei s'a denunțat el însuși și a cerut să fie pedepsit. Acest fapt dovedește că în sufletul lui s'a petrecut un sbucium îngrozitor, o luptă teribilă, din care în cele din urmă voința lui de a-și tăinui crima, a ieșit înfrântă.

Din toate acestea putem vedea că urmările faptelor rele

\*) Ibid.

sunt păgubitoare nu numai pentru societate, ci și pentru făptuitor. Este foarte greu să-și poată ascunde cineva totdeauna faptele rele atât de bine încât acestea să nu poată fi descoperite niciodată. Mai curând ori mai târziu ele se descoper și încă chiar prin concursul făptuitorului însuși, adecă prin acțiunea acelei puteri lăuntrice din sufletul său, care este mai tare decât voința lui și care cere neînduplecată pedepsirea răului. Fapta rea fiind descoperită, urmează pedeapsa. Foloasele momnetane, obținute prin fapte imorale, mai curând ori mai târziu se răsbună amar. De o parte penalitatea socială, disprețul public, dușmăniile ori chiar răsbunările personale ce și le atrage făptuitorul prin faptele sale rele cunoscute; de altă parte — în cazul faptelor tănuite — frica continuă de a fi descoperit, care îl chinue neîncetat ziua și noaptea, ori poate chiar și remușcările conștiinței: toate acestea sunt destule cauze cari să-i facă viața cât se poate de amară, ba uneori chiar insuportabilă. Numeroasele sinucideri determinate de atari motive confirmă faptul. Așa că cel ce crede că fapta rea este o afacere rentabilă, face o socoteală greșită, pe care în cele din urmă ajunge să o regrete și care îl costă foarte mult, poate chiar și viața.

Singura cale dreaptă și sigură în această viață este calea binelui, cale dreptății, calea moralității. *Fericirea, atât pentru societate cât și pentru individ, nu este durabilă decât numai atunci dacă se clădește pe temelia indiscutabilă a moralității.*

(Va urma).

## C a t r e n

Toate tăcerile văzduhului cad peste sufletul meu.

Mi-s gândurile toate culori de curcubeu.

Mâna mi-e de lut și inima de ghiață,

Dacă mai sunt zidit, eu nu mă simt în viață.

Viorel Șuluțiu



## Despre sufletul slav

*Anatole Chircev.*

E fapt de experiență curentă și un adevăr destul de banal afirmația că fiecui popor își are un suflet al său, deosebit de acela al altor popoare. Luat chiar într'un sens mai puțin metafizic, decât acela dat de filosoful romantic Hegel, care știm că acordă spiritului unui popor (Volkgeist) atribute ce oarecum transcend sufletul fiecărui ins în parte, luând dimensiuni cosmice, conceptul în discuție rămâne totuși în picioare. Indiferent că, vom considera acest concept ca fiind o realitate transubiectivă, ce trece dincolo de psihicul individual ancorând undeva într'o zonă suprasensibilă; fie că-i bănuim existența și originea în substratul inconștient al psihicului unui popor (ambele poziții sunt susceptibile de critici îndreptățite, rămâne totuși un fapt stabilit: există deosebiri tranșante în modul de manifestare și în formele de creație ale fiecărui popor, ceea ce, repetăm încă odată, justifică conceptul de „suflet al poporului”. Inșă cauzele care determină diferențierea în creațiile spirituale ale fiecărui popor ne rămân încă necunoscute.

S'a căutat de nenumărate ori, nu fără multă naivitate să se explice specificul spiritual al unui popor în funcție de o serie de factori fizici, cum ar fi solul, clima, apa, etc. Potrivit acestei teorii, factorul geografic imprimă anumite trăsături care sunt proprii unui popor ce locuiește pe un anumit ținut. Se spune de o pildă că rușii sunt mistici și meditativi din cauza influenței pe care o exercită stepa asupra sufletului lor. Și acest specific slav, partizanii teoriei în discuție, îl găsesc în cântecul magicului rus, străbătut de o adâncă melancolie, de un dor nelămurit, după ceva, venit par'că din alte zăriști... în credința lui nemărginită pentru Dzeu și în tot stilul de viață care a rămas mereu simplă, mereu legată de pământ...

Rămâne însă nelămurit faptul de ce multe popoare, în condiții geografice aproape identice au manifestat forme de cultură diferite și de ce unele au fost creatoare de cultură mare, iar altele nu. Pentru a veni în sprijinul acestor afirmații nu e nevoie să parcurgem prea mult istoria gândirii. Să reflectăm numai asupra miracolului grec: Grecia antică a fost creatoare de cultură în stil mare, câtă vreme Grecia de azi, își duce existența manifestându-se mai mult pe un plan de ordin politic, deși factorul geografic a rămas același.

Concepția care introduce factorul geografic în explicarea sufletului unui popor se dovedește a fi, după cum am văzut, prea simplistă pentru a-i putea da crezare. Credem că, factorul fizic poate avea o influență mai mult secundară asupra psihicului și nicidecum nu poate să-i determine structura lui intimă. De aceea e mai prudent să ne reținem dela orice explicație asupra cauzelor care determină diferențierea în stilurile diferitelor culturi, ca expresia specificului fiecărui popor. În consecință, făcând abstracție de aceste cauze, să încercăm a determina mai deaproape specificul sufletului slav.

\* \* \*

Există un singur domeniu al spiritului din care se pot desprinde atribuțiile ce-i sunt proprii și acesta este al atitudinii pe care o ia el în fața Existenței, care atitudine se concretizează în Religie, Artă mare și Filosofie. Ca forme dintre cele mai superioare de manifestare, ele sunt *mediu* prin care sufletul unui popor trece de pe un plan secund de existență, la determinări de forme nouă de viață spirituală. Hotărâtor pentru destinul cultural al unui popor este tocmai aportul personal pe care-l aduce el în religie, artă și filosofie. Contribuția poporului respectiv în cadrul celor trei forme de viață spirituală ne indică superioritatea și originalitatea sa sufletească, pentru că în cele din urmă nu achizițiile economice sau reformele practice definesc stilul unei culturi și nici specificul sufletesc al unui popor. De aceea credem că, o privire de ansamblu aruncată asupra modului cum s'a manifestat sufletul slav în cadrul religiei, artei și filosofiei, ne va oferi posibilități nebănuite de sondare a particularităților sale.

Este foarte interesant de observat că în orice domeniu s'ar fi manifestat sufletul slav, atitudinea sa inițială s'a raportat înainte de toate la Viață. Aceasta atât în religie, cât și în artă și filosofie. Spre deosebire de catolicism și protestantism, ortodoxismul slav s'a definit ca o religie a vieții. El se opune acelor doctrine religioase care propovăduesc renunțarea la viață, care de multe ori lipsesc pe credinciosul ascet și de cele mai mici bucurii. Totul fiind o pregătire în vederea a nu știu ce fel de viață viitoare. Ortodoxismul din contra, lărgeste sfera și conținutul existenței spiritualizând și formele biologice ale vieții. Fastul și ritual au aici cu totul o altă semnificație, înălțând omeneșul și pământescul pe o treaptă mai apropiată de creator. Există aici un permanent proces de valorificare și nu de depreciere a vieții pământești: Ori acest fapt lărgeste gama trăirii pe un plan mai extins, cu rezonanțe cu mult mai vii și profunde în sufletul omului.

Câtă vreme catolicismul — ca o expresie a raselor române — se îndreaptă spre *universul*, spre tot ceea ce depășește particularul sacrificând astfel omul; câtă vreme protestantismul — ca o expresia a raselor germanice — se îndreaptă spre *individul*, particular, diferit, sacrificând astfel întregul în favorul părții, soarta omenirii în favorul conștiinței individuale, *ortodoxismul*, ca o expresie a rasei slave, în loc să se sforțeze să reducă totul la *forme* universale, în loc să tindă să se despartă de întreg, intră ca o unitate interioară în cele mai diverse și aparent neîmpăcate contrarii. În loc să aservească unor scopuri cu totul streine, el se îndreaptă spre om, spre această ființă nenorocită, înțelegând, după cum observă Rozanov, că „a liniști o inimă turburată, a risipi tristețea cuiva, este mai mult și mai înalt, decât a face cea mai mare descoperire, sau a uimi lumea printr'un eroism inutil”.

Departă a o înțelege viața omului ca un păcat, concepția ortodoxă, o consideră ca un efort de eliberare, un imn al omului adus vieții. (E suficient să reflectăm asupra ideii de păcat în cadrul multor doctrine religioase, ca să ne dăm seama că omul e definitiv condamnat în mod absurd la ispășire care-i degradează ființa și demnitatea. De atâtea mii de ani omul ispășește păcatul cunoașterii „binelui și a răului”, totuși stă ca și la început departe de această cunoaștere... Ideia de păcat îi ră-

pește omului substanța trăirii, pentru că orice act nu poate fi făcut niciodată în sine și pentru sine, ci numai în vederea unor scopuri invizibile, care scopuri necunoscute pătează puritatea existenței omului, iar atunci când sunt asociate, transformă totalitatea manifestărilor lui în simple mijloace pentru fericirea unei vieți viitoare. Astfel, omul nu poate ajunge niciodată scop în sine însuși, iar existența lui decolorată, e o pildă umbră lipsită de orice sens. În acest fel, sensul Existenței se deplasează undeva în afară, iar în centrul ei nu stă omul ca stăpân și creator, ci ca un sclav supus unor forțe ce-i comandă streină de el).

Să ne gândim ce perspectivă sumbră deschide concepția determinismului și a predestinației, ce concepție pesimistă despre viață!, câtă vreme ideea ortodoxală a libertății omului apare un peisaj în care nu există granițe de trecere între Dumnezeu și om! Omul participă la viață, se bucură și se contopește cu ea, cu firul de iarbă, cu spicul grâului... Lui i-se descopere sensul tainic al existenței pământești și voia Demiurgului.

Acest misticism ortodoxal slav nu este dogmatic ci tolerant. În această privință există multe puncte comune cu religia budhistă, care privește cu aceiași ochi înțelegători pe oameni de concepții religioase diferite. Sinceritatea și înțelegerea — acestea sunt trăsăturile specifice ale sufletului slav. Să te apropii de om cu sinceritate și înțelegere, să participi la suferințele lui uitând de tine însuși, să ieși vina lui asupra-ți, — este mai mult decât o atitudine creștinească. Creștinismul este numai o doctrină, iar ceea ce-l face să primească o anumită expresie este tocmai sufletul omului. Ce este în definitiv o idee rece, lipsită de simțire vie și caldă care s'o însuflețească? Câți creștini n'am văzut noi, departe de a se putea numi oameni? Dar creștinismul slav este o *religia a omului*. Dacă catolicismul este o înțelegere latină a creștinismului, dacă protestantismul este o înțelegere germanică a lui, ortodoxismul pravoslavnic este înțelegerea adevărată a lui. Deoarece nici o doctrină nu slujește mai fidel pildelor și vieții Mântuitorului ca acesta din urmă. Lipsit de măreția catolicismului, de adâncă iluminare a protestantismului, ortodoxismul pravoslavnic, ascunde totuși ceva în el, ceva care ne atrage în simplitatea lui, ceva care ne robește este credința. Ne readuce în minte imaginea acelei bisericuțe de lemn pe care ne-o descrie Rozanov: „Iată înaintea voastră biserica săracă, iar în jurul ei

se grupează căsuțe. Intrați în ea și ascultați cântecul neformat al diaconului și al unui băețăș, venit Dzeu știe de unde ca să-i ajute. Preotul înalt și cărunt slujește toată noaptea. În mijlocul bisericii stă chipul Mântuitorului, iar din toate colțurile vin încet bărtâni și bătrâne să-l sărute. Uitați-vă în ochii acestor oameni, ascultați-le glasul. Veți vedea că ceea ce este pierdut pretutindeni, care să-și vină în sprijinul iubirii și așa întărește speranțe — *credința* — trăește în acești oameni. Acea comoară fără de care viața seacă; pe care n'o păzesc înțelepții, care fug de cei neputincioși, înșelați și pietoși — luminează în aceste inimi simple".

\* \* \*

Dacă în materie de credință sufletul slav ia o atitudine ce nu contrazice viața, ci oarecum o amplifică și o prelungește, în artă și filosofie el se dovedește a fi un adevărat transformator. Asistăm aici la un potențial protest în fața existenței pe diferitele planuri, care protest de multe ori s'a manifestat în adevărate răsturnări de valori de ordin politică, socială, morală, etc. Acest fapt ne prezintă o garanție în plus, de o parte cu privire la vigoarea și originalitatea sufletului slav, iar pe de altă parte, cu privire la calitatea culturii pe care a creiat-o el. Deoarece reformele autentice în toate domeniile spirituale lui (ori numai acestea creiază cultura, celalte sunt numai accesorii și constituie civilizația) s'au definit întotdeauna prin ruperea echilibrului între ceea ce era dat în trecut și între ceva spre care se tindea în viitor. De o continuitate și transformare lentă aici nu poate fi vorba. Sufletul slav iubește prea mult riscul și aventura spirituală! Și nimic nu poate fi mai aventuros decât să încerci o experiență de viață nouă, neîncercată de nimeni, atunci când nereușita nu-ți oferă cel puțin posibilitatea de a te reîntoarce la vechile forme, pe care le-ai distrus definitiv.

Să facem abstracție de orice considerații de ordin național sau politic și să judecăm deocamdată faptele în sine: Iată un popor care în numele unor idei mari, încrezut orbește în desti-nul propriu, încearcă o experiență istorică, pe care nimeni n'a mai avut curajul s'o gândească poate, necum s'o realizeze, de când există lumea! Fie această experiență absurdă, fie ea irealizabilă — și totuși rămâne ceva din măreția sufletului ce se

avântă pe piscurile cele mai înalte în căutarea adevărului, iar de acolo se prăbușește în prăpastie! Experiență donchijoteană, dar sublimă!

Suntem obișnuiți a enunța judecăți de valoare pozitivă asupra unor stări de fapte potrivit cu gradul de liniște, comoditate și siguranță pe care ne-o oferă ele. Suntem gata oricând a decreta de neserioasă o încercare a cărei rezultat imediat practic nu-l întrezărim. Dar în viață, de multe ori *fapte mari* nu sunt acelea făcute cu premeditare și grijă de reușită, a căror efect este util, ci sunt acelea care angajează întreaga persoană ce-și uită de sine însuși, luptând pentru valori cu totul gratuite...

Faptul că sufletul slav se angajează la acțiuni atât de riscante se datorește poate și acelei calități deosebite că *el trăește întotdeauna până la capăt ideile mari, până la ultimile consecințe*. Această trăire de aprofundime abisală nu știe ce e tranzacție. Sufletul slav este cel mai mare dușman al compromisului, al căii de mijloc. Cei slabi obosesc curând să trăiască viu în conștiința totalitatea multiplu contradictorie a formelor pe care le oferă viața. (Și câte lucruri nu există care sunt absurde, paradoxale?). Ei încep curând să împace contradicțiile, să le prezinte sub o formă mai atenuată, să recurgă la diferite formule transactorii, reușind prin aceasta să ofere ochiului conștiinții un peisaj mai armonic și mai liniștitor pentru suflet. Dar ce poate fi mai trist pentru om decât această capitulare în fața vieții. decât această antiînșelare? Un Dostoewski sau un Tolstoi, nu s'au tânguit cu Viața. Ei, asemenea lui Brand, a lui Ibsen, i-au cerut *tot sau nimic*. Și cine înțelege ce înseamnă aceasta, acela va afla de ce creațiile celor doi mari gânditori artiști sunt atât de răscolitoare, au atâta viață și moarte în ele. Eroii lor sunt oameni ce înfruntă cu mare curaj viața, ce cred de multe ori în victorie, care însă în cele din urmă cad înfrânți. Aici e tot sensul ascuns al vieții. Omul nu e decât o mică jucărie în mâna unor forțe oarbe. Cetind opera celor doi gânditori, și în general a multor alor scriitori ruși, găsești la ei veșnic aceiași preocupare: *pentru destinul omului*. Cum spuneam mai înainte, e aceeași atitudine și preocupare a sufletului slav față de problemele mari ale vieții.

Din preocuparea această permanentă a sufletului slav cu valorile existențiale, a rezultat și o filosofie care dezvoltându-se

pe un plan propriu, poartă o coloratură cu totul specială, deosebită de gândirea filosofică a celorlalte popoare. Câtă vreme filosofia engleză este empiristă ocupându-se de raportul dintre subiect și obiect mai mult din punct de vedere gnosiologic; cea americană — pragmatistă — (americani în orice domeniu au rămas oameni cu simț practic); cea franceză în bună parte raționalistă, ocupându-se de altfel cu întreaga filosofie modernă, de exactitatea aparatelor noastre de cunoaștere, uitând că există o altă serie de probleme cu mult mai grave; sufletul slav, a elaborat am putea spune o filosofie specială a vieții, în care punctul de greutate cade pe destinul omului. Astfel, se deschide o problemă nouă, cu o serie de chestiuni de ordin mai urgent și mai esențial, pentru că înainte de a ști dacă noi putem cunoaște exact sau nu, lumea obiectivă, noi existăm și *această existență cere o justificare!* Ce sens poate ascunde ea? De ce trăim și încotro mergem? sunt probleme (care multoia li se par naive, în realitate însă sunt atât de grave!) care au în sufletul slav o rezonanță interioară cu mult mai adâncă și de mai lungă durată decât în alte suflete.

Nu fără multă dreptate se spune că un neamț sau american după ce au discutat două ore asupra existenței sau inexistenței lui Dumnezeu, beau liniștit un țap de bere și merg apoi potrivit obiceiului la servicii ca și când nimic nu s'ar fi întâmplat; câtă vreme un slav, în urma unei atari discuții e definitiv distrus: A doua zi el nu va merge la servicii, nu va dormi toată noaptea, sau va rătăci pustiu mai multe zile. Poate acestea ne confirmă profunzimea dionisiacă cu care trăește el problemele ce i-le pune viața. Și poate dormi omul liniștit mai ales acum când există în toate domeniile „desorientare dintre cele mai descurajante? Este aceasta o trăsătură particulară a secolului nostru, o perturbare în atmosfera spiritului pe care numai sufletele cu antene mai sensibile o pot simți.

În general astăzi se dibue și se încearcă o nouă directivare a vieții, spre valori pe care sufletul slav le-a propovăduit mai demult. Gânditorul rus, Nicolae Berdaeff, unul dintre exponenții cugetării filosofice moderne, încearcă o reformă morală a omului, punând temelii unor noi forme de viață, mai luminoase pentru destinul secolului nostru. Și în general întreaga atmosferă a culturii occidentale manifestă preocupări de această natură.

A venit dealtfel timpul ca omul, după ce s'a ocupat atâta de mașini, tehnică, electricitate, etc., să se ocupe și de soarta și destinul său propriu. A venit timpul ca omul să se trezească și să reflecteze asupra declinului culturii, asupra morții spre care merge. Căci cine mai pune astăzi la îndoială prevestirea lui Spengler, despre declinul și apusul culturii occidentale? Simptomele sunt prea evidente ca să poate fi contestate... Iar formula salvatoare nu poate veni decât dela acel popor a cărui suflet vîguros și masiv va suporta criza și va ieși învingător. Spengler presupune că dela sufletul slav trebuie să așteptăm raza vie, dătătoare de viață... Păstrăm toate rezervele asupra acestui din urmă punct, pretrucă numai viitorul e în măsură să ne arate pe cei chemați întru aflarea noilor forme de viață. Totuși, privind cu ochi critic și sub perspectiva unghiului pe care ni-l deschide Istoria, asupra momentelor pe care l-a parcurs sufletul slav de o parte, iar de alta — în lumina considerațiilor pe care le-am făcut cu privire la specificitatea proprietăților sale, putem conchide că nu este lipsită de justificare credința că el va determina, mai mult sau mai puțin de vreme, destinul cultural al bătrânei Europe.

In sufletul slav putem avea multă încredere, pentru că el are prea dezvoltat simțul responsabilității istorice.

---



# Monografia școlii primare din Gilău

## — Un crâmpoi din istoria culturală și politică a Ardealului —

George Racofi.

### I.

#### *Gândul și mijloacele alcătuirii acestei cărți.*

În sufletul meu, nutream demult dorința alcătuirii unei monografii a comunei Gilău din două motive: întâi pentru a adăoga o verigă în plus la lanțul cercetărilor unei „vieți locale“, cum ne fixează acest scop măestrta „Carte a misionarului“ a domnilor Gheorghe Mugur și V. Voiculescu și unde ne înfățișează un întreg sistem de alcătuire a unei astfel de monografii; și în al doilea rând, pentru că Gilăul fiind o localitate istorică, ar desvălui lucrări interesante din viața și trecutul neamului nostru în conviețuire cu celelalte neamuri din acest colț de țară.

Cum însă această sarcină și-au asumat-o alte persoane, am socotit nimerit să public în cele ce urmează numai „Monografia școlii primare din comuna Gilău“, căreia i-am adăogat și subtitlul „un crâmpoi din istoria culturală și politică a Ardealului“ pentru că ea ne înfățișează în adevăr evoluția unei școli ardelenice în legătură cu transformările de ordin politic și cultural din acest ținut dintru 'nceputurile sale și până în zilele noastre.

Ea cuprinde date despre evenimentele cari au favorizat sau au înăbușit viața școlilor noastre confesionale de dinaintea războiului mondial, școala confesională ca salvatoare a ființei noastre naționale alături de biserică, școala primară maghiară și școala primară de Stat românească de după război. Acestora am găsit nimerit a adăoga la sfârșitul lucrării, capitolul „Școala în lumina tradiției“.

Metoda de lucru a fost cea istorică, de cercetare pe baze

de documente găsite în arhivele celor două instituții: școala și biserica gr. catolică din Gilău — conducătorilor cărora, le mulțumesc pe această cale pentru felul cum au înțeles să-mi înlesnească aceste cercetări. A fost și aceia monografică, statistică, de cercetare și investigațiune atât pe baze de documente, cât și în lumea cuvântătoare purtătoare a tradiției și sufletului acestui neam în decursul veacurilor în toate ramurile de activitate.

N'am pregetat a folosi decât punctul „biologic”, cel activ, nu cel fizic, pasiv. „Metoda cea socială, cea dinamică a comparației și evaluării”.

Și cred că nici nu se putea altfel, având a se trata viața spirituală în plină evoluție dintre păreții unei școli și care se răsfrânge din abundență asupra satului, ca valurile apei peste zăvoaie, și care ne-a dus la mărețul act al unirii din 1918.

Acestuia îi urmează doar acela *al consolidării și muncii constructive* la care se lucrează azi cu atâta sârg și la a cărei curent trebui să plecăm cu toții capul. Am purces la lucru, și din îndemnul „Asociației învățătorilor Cluj”, hotărâtă a premia una dintre cele mai bune lucrări de această natură.

Nu lipsesc dar îndemnurile, pildele și emulațiile.

Ne mai rămâne doar de așteptat, spiritul înțelegător pentru lucrări de această natură menite a face lumină în viața școalei noastre populare care este bastionul Consolidării noastre naționale.

### *Cadrul cosmologic, istoric și social al comunei Gilău.*

Istoricul comunei Gilău, se integrează în însăși istoria Ardealului, a Neamului Românesc.

Situat într'un cadru geografic minunat, la poalele munților cu acelaș nume ca o prelungire a Munților Apuseni — la o depărtare de abia 16 km. spre Vest de Cluj — el formează o citadelă de expansiune românească care în trecut a constituit un centru de rezistență atât fizic, numeric, de împotrivire invaziei turanice pe pământul Ardealului cât și de directive strategice și inițiative culturale și bisericești sub oblăduirea de istorică amintire a Voevodului Gelu. Il îndrituia la această îmbinare de munte, deal, vale și șes, râul Someșul Mic ce se hrănește de

aci încolo și cu Valea Căpușului Mic și întreaga așezare la îmbucătura văilor ce sfârșesc în poteci tainice de hălăduiri până în inima munților dincolo de cari se întind Câmpia Crișurilor și a Tisei de pe unde s'au scurs la noi Ungurii în calea cărora stăpânul locului, al Ardealului, Voivodul Gelu, voind să le pună stavilă și-a găsit moartea neputând să zăgăzuiască un puhoi ce totuși avea să ne înămolească.

Spiritul său însă nu se putea împăca cu o moarte ce avea să ne lipsească de un braț eliberator până în zilele Regelui Ferdinand I și se adresa urmașilor îmbiindu-i la rezistență, la luptă până la sfârșit. Această localitate a fost odinioară o capitală a voivodatului cu acelaș nume, un centru iradiator de viață românească și n'a renunțat la cinstea de „oraș” păstrându-și chiar numirea de „Gelou” — orașul lui Gelu — până târziu, cum aflăm din toate documentele vechi. Astfel încă în anul 1869 Subprefectura cetății Brașovului, se adresa într'o chestiune administrativă „A Teks. Városi Tanácsnak Gyalu” adică „Domnului director școlar al orașului Gilău”. În uzul limbii române precum găsim pe „Statutul edificanda besearicei gr. cat. dein Opidulu Gelou” adică orașul lui Gelu. Târziu de tot a evoluat această denumire în aceia de „Gilău” care este în uz și azi și aceasta mai mult forțat prin ucazuri dela Stăpânirea maghiară pe care o enerva întrebuițarea termenului românesc Gelou și în general la toate localitățile, îngrijindu-se prin „Ministerul regesc ungar” în 1886 „să nu se mai *schimonosească* numele comunelor ... ca să producă confuziuni și întârzieri în administrațiune ... Drept aceia se îndrumă ca pre venitoriu să nu se întrebuițeze decât numirile oficiale” la noi „Gyalu”, de unde și românescul Gilău.

Din vechea strălucire și-a păstrat până târziu în afară de instituțiile publice: pretura, secția de jandarmi, percepție, notariat, ocol silvic și „judecătoria” cum aflăm dintr'o „cerere a lui Nicolae Cotișelu coratorul eclesiei Gr. catolice dein Gelou” împotriva comunei Viștea pentru posesiune conturbată — adresată în românește „judelui procensuale” al „Judecătoriei cercului Geloului”. Așa dar, nu e deloc o legendă rolul istoric pe care l-a avut acest „Opid” în istoria Ardealului, cum este prezentat în genere de unii autori, ci un adevăr că a fost mult timp un centru militar de apărare a „Voivodatului”, judecătoresc și

administrativ, sisteme cari se găsesc la toate organizațiile voivodatelor românești de pe ambele versante ale Carpaților cum se amintea pe la 1103 în Transilvania.

Azi, este o „comună frunțasă” reședință de plasă cu străzi drepte, străbătută de șoseaua națională betonată Cluj—Oradea, care după recensământul din 1930 avea următoarea populație împărțită după naționalități:

Români	2154	67,7%
Maghiari	883	27,7%
Evrei	77	2,4%
Alte neamuri	40	2,2%

Azi, are circa 3550 locuitori cam în aceeași proporție cu o ușoară creștere a elementului românesc față de cel minoritar rezultat din sporul natural care la Români este mai mare spre bucuria noastră decât la celelalte neamuri. La sporul menționat se mai adaugă un procent însemnat populația flotantă care este în căutare de lucru la întreprinderile industriale și comerciale pe cari le are comuna și jurul.

**Ocupația.** Populația se ocupă în mare majoritate cu agricultura care este baza resurselor de trai la cei mai mulți dintre locuitori. Foarte mulți însă se ocupă și cu cărăuția stocurilor de material lemnos pe cari le furnizează fabrica de cherestea dela Someșul Rece și Răcătău ca și lemnul de foc ce se exploatează în mare măsură din pădurile ce împrejură Gilăul și mai ales din pădurile comunelor vecine: Someșul Cald, Someșul Rece, Lăpușești, Dângăul Mare, Dângăul Mic și Agârbiciu. Un număr însemnat de locuitori sunt muncitori în fabrica de cherestea amintită și cariera de piatră granitică ce se furnizează pentru șosele naționale în construcție.

Numeroși sunt și lucrătorii „pălmași” agricoli lipsiți de pământ, cari muncesc pe moșiile scărițate ce-i drept a unor mari proprietari. Înainte de reforma agrară 50% a populației agricole munceau în felul acesta. Azi, după împroprietărire au pământul lor, dar nu deajuns pentru a hrăni niște familii numeroase și cari își divizează loturile la infinit după actualul sistem de moștenire. Acești „moștenitori” nu mai sunt apoi nici agricultori, nici „pălmași”, nici cărăuși, ci de toate și nimic.

Pământul îl lucrează relativ bine și recolta ajută mult de climă, dar nu și de sol care este sărac.

O mare parte a hotarului este pietros și îndeosebi acela care

se găsește dealungul șoselei naționale denumit „Șes”. Restul e sau prea argilos, sau văros. Munca continuă însă și încercată face să se recolteze anual cantități însemnate de porumb și cartofi mai ales, păioasele reușind mai puțin și de o calitate mijlocie. O ramură de activitate puțin îmbrățișată e aceia a creșterii vitelor care pentru locuitorii Gilăului ar prezenta un randament mai mare, fiind în apropierea orașului Cluj, care e o bună piață de desfacere a laptelui, derivatelor lui, cărnii, pieilor, lânii, etc.

Obișnuit Românul, chiar când este zelos la lucru nu știe să aleagă esențialul din lucrurile de mai puțină importanță fapt ce ni-l dovedește că în Gilău avem grădinari veniți din Bulgaria. Această ocupație ar oferi mari avantagii comunei datorită apelor ce împânzesc comuna în 3 ramificații dintre cari 2 a Someșului Mic și una a Văii Căpușului și pietii de desfacere în condiții avantajoase.

Prin așezarea sa în calea defileului Someșului Rece și Cald cât și a Căpușului comuna noastră e sortită a deveni mai curând sau mai târziu, și un centru industrial și de aprovizionare.

Păcat doar că aproape întreg comerțul și mica industrie este încă în mâna streinilor după cum vedem din tabloul alăturat:

Nr. curent	Denumirea comerțului sau meșteșugului	Naționalitatea celor cari îl dețin și numărul lor						Total general
		Români	Unguri	Evrei	Armeni	Bulgari	Țigani	
1	Fabrică de cherestea	1						1
2	Fabrică de spirt .			1				1
3	Fabrică de sodă .			1				1
4	Carieră de piatră .			1				1
5	Brutării . . . . .		1	1				2
6	Prăvălii și cărciume	5	4	8	1			18
7	Pantofării . . . . .	1	4					5
8	Croitorii . . . . .	1	3					4
9	Fierării . . . . .	1	5					6
10	Tâmplării . . . . .	1	1					2
11	Rotării . . . . .	2	3					5
12	Curelării . . . . .	1						1
13	Blănării . . . . .		2					2
14	Zidari . . . . .	6	2					8
15	Grădinării . . . . .	1				3		4
16	Frizerii . . . . .		2					2
17	Harnari . . . . .	2						2
18	Cărauși . . . . .	200	100					300
19	Lăptării . . . . .	2						2
20	Birjari . . . . .		1					1
21	Bănci . . . . .	1						1
	Total .	225	128	12	1	3		369

Situația cu câțiva ani înainte era și mai rea, dar grație desvoltării simțului de solidaritate și apreciere a comerțului și meșteșugurilor datorită în mare parte Cooperatiei și propagăndeii pentru îmbrățișarea meșteșugurilor după război au început să le îmbrățișeze și românii a căror procent, dacă am socotit și elementele cari s'au dus la orașe, ar fi mult mai mare.

Satisfacția noastră însă e, că dintre prăvăliile existente cele mai bine înzestrate sunt cele românești ale Cooperativei forestiere Moțul și a Băncii populare Gelu, iar meseriașii Români, ne fac cinste fiind un indemn permanent pentru generația tânără.

Tot la ocupație, trebuie să amintim un număr destul de însemnat de funcționari publici important nu atât prin numărul lor, cât mai ales prin rolul hotărîtor pe care-l joacă în viața comunei.

După religie, Românii se împart în Greco-catolici cari sunt în mare majoritate, posedând o frumoasă biserică de piatră, zidită în 1869, din contribuția locuitorilor și a fericitului ctitor Lazar Baldi, — și ortodoxi cari numără mai puțini, credincioșii ei aparținând mai ales populației flotante. Au și ei o parohie recent înființată în anul 1934, cu preot și o capelă închiriată. Dorința lor cea mai mare, este de a-și construi o biserică, casă parochială având deja din mărinimozitatea conducătorilor fabricii Cooperativei forestiere Moțul. Ungurii sunt reformați, afară de câteva familii romano catolice. Ambele confesiuni au biserici frumoase din piatră. Preot au numai reformații, iar pentru romano catolici servește preotul din comuna Florești, tot la câteva dumineci.

Spiritul religios în general este pe căi dintre cele mai ferice el fiind isvorit din comoara de simțiminte tainice ce sălășluiește în ființa românească. Aproximarea orașului, sau faptul că e un centru mai mare nu a făcut să scadă de loc din zelul adorației pentru Dumnezeu care împinge duminică de duminică un număr tot mai mare de credincioși la biserică. Fapt curios, e că nu fac deosebire de confesiune și se duc cu aceiași dragoste la amândouă bisericile românești greco catolică sau ortodoxă.

*Portul* este dintre cele mai împetritate ca o reminiscență a dominației streine dinainte de război, care a reușit și în pri-

vința aceasta să se imprime. Este la fel cu cel din întreagă regiunea, afară de cel dela munte unde este tipic dac: cu opinci, cioareci, zeche, căciulă — toate din lână peste care aruncă sumanul sau bunda.

Bărbații la Gilău poartă iarna și ei haine de pânză de prăvălie și chiar ismene largi, ca o reminiscență a influenței de pustă. Femeile, au portul complet maghiarizat afară doar că le repugnă culoarea roșie a săcuiencelor care predomină în comunele vecine ca Luna de sus și Căpușurile. Incolo, fustă sau rochie largă cu crețuri, strânsă la mijloc cu brăul șortului, bluză sau „vizitcă”, năframă și cisme în picioare. Iarna mai adaogă la acestea fetele și nevestele tinere o năframă mare croșetată de lână, iar femeile mai bătrâne sumanul de lână care însă nu se aseamănă cu cel dela munte.

*Spiritul populației* este dintre cele mai conciliante ceea ce a favorizat în trecut ca Românii să fie încălțați de o populație streină care s'a infiltrat cu timpul printre băștinași ocupând locuri de privilegii în dauna elementului autohton dar care n'a putut totuși înăbuși prin nici un fel de mijloc țâșnirea și creșterea vlăstarelor vieții românești în drum spre desăvârșită recucerire a ceea ce i-a fost răpit până acuma prin acte de samavolnicie.

Obișnuit locuitorii din preajma orașelor mari cum e și Clujul sunt arțăgoși, încrezuți, refractari ori căror reforme sănătoase de natură culturală, socială sau economică, spirit, care isvorește din prejudecata atotștiinței de mahala și în mare parte și desmățului democratic care-i revarsă din abundență binefacerile în concurența neostoită a luptelor de partid. Cei din Gilău, n'aș putea afirma că sunt o fericită excepție în raport cu ceilalți, dar sunt mai docili, gata a primi orice inovații cu bunăvoință, încrezători în soarta și importanța pe care o joacă ceea ce e un semn de cultură sănătoasă. Puțin iubitori de streini, dar totuși trăind în cele mai bune raporturi cu ei. Generația de dinaintea războiului cunoaște limba maghiară când împrejurările vitrege o silea s'o învețe și să se folosească de ea. Generația tinăra deși nu e refractară deprinderii ei, dar e pățimașă de un naționalism isvorit din mândria conștiinței că acest pământ e al Românilor și că ei sunt stăpânii lui. Puțin îi pasă de jeluiri revizioniste

ale vecinilor și pretinde ca să i se vorbească românește pe pământul românesc, după cum se și întâmplă.

Viața, este dintre cele mai sobre cu hrană pufină și mai puțin substanțială încât te miri cu ce trăiesc aceste trupuri vânjoase cari trag toată ziua cu coasa sau retează la bușteni în fabrică.

Femei sau bărbații, regimul este același: dimineața de obicei o mămăligă cu lapte sau brânză, la amiază o supă oarecare în care plutește un os de gust, iar seara o altă preparație care în nici un caz nu compensează eforturile de peste zi; de aceia într'o regiune semimuntoasă cu o climă bună ca a noastră întâlnești trupuri prăpădite de boli între cari primează tuberculoza, iar paliditatea fețelor supte de grijile vieții și insuficiența hranei e ceva foarte obișnuit. Și grozăvia cea mare, e că sarcinile pentru câștigarea existenței sunt aceleași la bărbați ca și la femei. Și ele muncesc la câmp alături de tovarășii lor și în plus le mai așteaptă acasă și grijile gospodăriei.

Dacă până acum sănătatea morală și trupească a fost un bun moștenit de la părinții noștri și s'au păstrat numai în virtutea acestei transmisiuni fără nici o preocupare de îmbunătățire a lor, apoi deacum înainte această zestre în forma asta va fi un privilegiu a câtorva robuști în marea concurență pentru trai și asaltul molimelor și la cei mai mulți se va câștiga prin îngrijiri speciale: partea morală în școală și biserică, iar păstrarea sănătății rămânând în grija medicilor.

*Obiceiurile* sunt dintre cele mai curioase în care abundă cultul pentru zeitățile păgâne îndulcite cu denumiri creștinești ca: Sf. Vineri, Marțolea, Pricolici, Smei, etc. În cele mai dese cazuri acestea n'au o altă justificare, decât aceia a lenii unor femei zeloase la taifas peste porțiță sau scara împrejurul vetrii la palpăirile blânde ale focului. Incolo, bogăția simțimintelor sufletești se revarsă ca niște torente în chiuiturile munților, la șezătoare, la joc — care e cel unguresc: „ciardașul” cu excepția câtorva dela boteze, nunți, etc.

Bărbații sau femei, nu sunt lipsiți de concretizarea în forme materiale a simțului artistic în forme măestrite la femei sub formă de cusături pe fețe de perini, măsurite, ștergare, cearceafuri, etc., iar la bărbați în sculpturi pe usciorii ușilor la porți, sau alte



obiecte casnice cari toate oglindesc măestria mâinii și noblețea sufletului românesc de azi și de totdeauna.

\* \* \*

Cadrul cosmologic, istoric și social de care m'am ocupat până aci este o schițară sumară a cunoașterii acestui mediu care se știe în ce măsură influențează asupra educării satului în general și a școlii primare în special și care nu face decât să ne ajutae la înțelegerea mai deplină a problemei de care mă ocup aici: Școala primară la ea acasă în sat, nu o școală oarecare abstractă.

C = R = O = N = | = C = |

● IDEI, OAMENI, FAPTE ●

## CEHOSLOVACIA, ȚARA DASCALILOR

— Note dintr'o călătorie —

Bordura timpului — aplecată peste anii de curiozitate a tinereții — s'a dat la o parte, pentru a invade în preocupările noastre cotidiene, dorința de fugă spre depărtările pe care le cunoaștem numai din cărți.

Deși, trăim într'o epocă a vitezei, nostalgia zării — acolo unde magicul se întâlnește cu perspectiva dorinței noastre — acolo se află punctul după care fugim și pe care nu-l întâlnim niciodată. Această dorință, picurată mereu în sufletul nostru, zi de zi, picătură cu picătură, ne amețește, ne fură și încetul cu încetul ne distruge viața. Probabil, că aceasta să fie mai mult o dorință de evadare, de pulverizare a noastră, decât de ajungere. Vrem să scăpăm de noi înșine. Vrem să fim ai lumini și ai distanței și nu ai noștri. Vrem să vedem lumea — observată în viteza unui tren — pentru a nu avea timp să ne vedem pe noi.

În fiecare primăvară, când lumina soarelui ne-a invadat vieța și când ne găsim goi în fața unei auto-examinări, nu putem rezista, trebuie să fugim. Fuga noastră înseamnă o trăire superficială, ușoară, sedusă de curiozitățile vieții moderne, iar când ne aflăm în fața unei opere de artă, ce ne copleșește cu grandoarea ei, rămânem niște pitici, triști, fără putere de examinare, pentru că mereu am fugit de noi, de propria noastră realizare, de cea mai minunată operă de artă.

Trenul aleargă spre granița de vest și gândurile îmi deapănă în minte aceste lucruri, fără să mi le pot justifica. Merg în Cehoslovacia. De ce nu m'aș duce în altă țară? Nu știu! De câte ori m'am dus în străinătate, m'am întrebat, dacă mi se vor verifica ideile generale făcute despre acele țări din cărți, din ziaristică, etc. De exemplu, Rusia se confundă cu sovietismul, Polonia este țara coloneilor, Ungaria a magnaților, Turcia a cadânelor și a lui Atatürk, iar Cehoslovacia țara dascalilor, a ghetelor Bata și a renumitelor băi din Karlovy-vary.

Am trecut de Halmei la ora 18 și nimic deosebit. Câmpia se așterne imensă și săracă spre sud-vest, iar spre nord o undă

închisă, arătându-ne munții acoperiți de ceață. Primele gări — împodobite cu flori pe la geamuri — îți dau impresia că nu ești la tine acasă. Lumea e parcă mai străină de noi. Nu există acea teletipografie superficială pe care o sesizezi prin gări când călătorești prin țară. Toți sunt preocupați de ei, iar noi care am plecat din România, ne simțim mai apropiați. S'a stabilit între noi, noui legături mult mai serioase și mai adânci decât erau în țară. Probabil că aceasta va dura numai până la întoarcere.

Suntem în Rusia subcarpatică, regiune săracă, cu o populație cosmopolită.

Noaptea își plimbă faldurile ei pe lângă noi. Jocul luminei și al întunericului, dansează în jurul trenului ce aleargă spre renumitele regiuni ale Tatreii. Regretăm că până mâine nu putem admira natura cu cortegiul ei de curiozități, dar în vagon începem a dormi.

Dimineața ne-a găsit oboșiți, cu ochi umflați de somnul furat în timpul mersului trenului. Boemia apare deja cu lanurile ei bogate de grâu, cu întinsele sămănături de sfeclă de zahăr, cu scumpetea-i caracteristică. Luăm o cafea într'o gară și ne costă circa 28—30 lei. Odată cu dimineața ne-am trezit și la realitățile vieții economice de aici.

Praga ne-a apărut ca o imensă aglomerație de oameni, luptând cu tot sufletul pentru a-și câștiga pâinea lor. În gara Wilson ne-a părut rău că nu mergem mai departe. Aici trebuie să intrăm și noi în hora acestui oraș. Parcurgem întreg orașul până la Alexandrova Kolej, unde vom fi găzduiți. Vedem o clădire modernă, în care predomină liniștea și seriozitatea și unde sunt găzduiți tinerii studenți din statele Micii Antante, fie la studii, fie în excursie, fie veniți aici cu alte ocupațiuni. Regretatul Rege Alexandru, din inițiativa căruia s'a clădit acest colegiu, i-a dat această destinație.

Prima zi prin Praga este mai mult o recunoaștere. Ne căutăm puncte de reper pentru a ne ști orienta în caz că ne vom pierde. Vizităm Hradčany, palatul regal, unde veneau Habsburgii timp de cca. 500 ani, ca să conducă destinele Boemiei și unde — azi — Președinția Republicii își are sediul.

Praga este un oraș vechiu, din sec. al XIII-lea. Aici a fost reședința regilor a statului independent Boemia, capitala sfântului imperiu a lui Carol al IV-lea, un centru al artei internaționale sub Rudolf al II-lea. Domnia Habsburgilor a făcut din acest oraș, un centru provincial, fără prea mare importanță. Se observă și acum clădirile făcute de statul național ceh după 1918; Universitatea, palatul de comerț în sticlă și metal, cel al Asigurărilor sociale, în marmură din țară, biblioteca municipiului unică în felul ei, gigantul monument al revoluției ce amintește de opresiunile fostei monarhii de tristă amintire și luptele legiunilor cehe.

Se abservează așa de bine diferența între orașul vechiu, Praga veche și centru comercial al orașului nou, unde activitatea, circulația, claxoanele și energia deosebită a oamenilor de a-și vedea de preocupările lor cotidiene te fură într'un val vârtej de mobilitate.

Imbrățișat într'o vedere parțială — de sus de pe colina Hradčany — orașul apare a *suprapunere* de culori. Predomină culorile închise.

Trecem pe lângă palatul administrativ și ajungem la catedrala sfântului Guy, măreața clădire la care de șase secole Regii Boemiei au depus drept prinos, minunate bijuterii și bogății cele mai prețioase. Are vaste săli, fiecare păstrând un farmec și misticism deosebit. Capela privată a lui Carol al IV-lea, are un altar de marmură prețioasă încrustat cu pietre scumpe din munții Boemiei. Aici se retrăgea marele monarh ceasuri și chiar zile întregi pentru a se reculege într'o concentrare sufletească și a trăi clipe de viață cu sine însuși. Nu era admis să-i tulbure liniștea nici chiar soția lui, frumoasa și puternica regină Eliza. Pe colina Hradčany într'un loc închinat rugăciunilor, un rege medita mereu asupra vieții și asupra morții, gândindu-se la destinul istoriei oamenilor pe care îi conducea.

Reveniți în centrul catedralei St. Guy, te umilește spațiul enorm, ce te înconjoară, precum și altarele bogate care îți arată că drumul veșniciei este cel adevărat, iar existența noastră este trecătoare ca și firul luminii solare ce se strecoară discret pe un geam colorat. Jocul luminii — în marea catedrală cuprinsă de umbre — pare o violare a credinței și efemerei noastre existențe materiale.

De acolo trecem la expoziția artei țărănești slovace, organizată în sala Wenceslas, sală în care se ținea consiliul directorilor statului și unde se hotărau destinele Patriei. Dela cele mai simple realizări ale artei țărănești, până la lucrurile cele mai complicate, tot ce a dat ca activitate practică și ca realizare artistă poporul slovac, a fost strâns cu grije și aranjat în această sală. Am văzut un trecut istoric și o voință dâră de afirmare unui popor a cărui soartă — în ultimii secolii — a fost identică cu cea a poporului român din Ardeal. Până și unele asemănări în arta țărănească slovacă cu cea românească s'a putut observa. Dar, frumusețea acestei arte constă în particularitatea ei deosebită, și mai ales în faptul ce se observă că la executarea acestor opere de artă poporul slovac a împletit tot sufletul lui, confundându-și existența cu această manifestare de viață. Este de altfel părerea aceasta realizată în aproape toate artele țărănești. Aceasta ne confirmă lucrul că, între opera de artă și artist trebuie să fie o legătură mai profundă decât simpla coexistență și decât simplă realizarea materială.

Pentru a cuprinde mai bine totalitatea manifestărilor de

acest gen a poporului ceh, și particularitățile artei țărănești, mă voiu folosi de unele explicațiuni găsite în cartea lui Karel Chotek: Lidová kultura a kroje v ceskoslovensku, (cultura populară și portul național în Cehoslovacia) apărută în anul 1937.

Etnografia cehoslovacă este una din cele mai interesante din Europa centrală. Cauza constă în multitudinea elementelor ce și-au adus aportul lor la cultura populară și posibilitatea de a găsi contrastele cele mai izbitoare în vecinătăți foarte apropiate. Studiarea culturii populare în raport cu mediul economic, ne furnizează — deasemenea — varietăți importante datorită mediului geografic; dela regiunile de câmpie foarte bogate, la regiuni de dealuri și regiuni sărace de munte.

Cehoslovacia, prin situația ei geografică, a fost drumul de penetrația — din cele mai vechi timpuri — a culturii dela nord la sud, dela occident la orient. Dela regiunea înaintată — din punct de vedere cultural — care este Boemia, până la regiunea Rusiei Subcarpatice, straturile de influență suprapuse, au determinat schimbări și în cultura populară. Mai mult, vieța istorică a poporului cehoslovac a avut un curs de așa natură, încât diferite regiuni au suferit influențe diferite, iar altele s'au păstrat aproape intacte în fața influențelor străine. Este destul să amintim situația Boemiei, Moraviei, în raport cu Slovacia și Rusia Subcarpatică.

Partea occidentală și orientală a Cehoslovaciei posedă mai multe centre regionale, importante din punct de vedere a culturii populare.

În timp ce mediul etnic — în partea occidentală — este foarte simplu, pentru că nu există decât cehi și germani care trăesc în vecinătate, și de unde cultura populară are o anumită caracteristică: cu toată influența germană, cehii de aici prin munca și energia depusă pentru a-și păstra originalitatea națională, atât din punct de vedere etnografic cât și lingvistic, au ajuns la un mediu cultural foarte ridicat, fără a pierde caracterul slav etnografic. Situația Moraviei și a Sileziei este deosebită: și aici influența germană a fost puternică, dar aici erau și alte influențe. Influența poloneză în partea orientală a Sileziei și influența slovacă au determinat creierea unei forme din cele mai frumoase și mai bogate culturi populare. Etnografia Moraviei și Sileziei are caracter tranzitoriu, făcând legătura între partea occidentală cu moderațiuni, scoțând în evidență unitatea etnografică a Cehoslovaciei.

Mediul etnic al Slovaciei — a cărei produse ale artei populare le-am văzut expuse în sala Venceslas — este mai complicat. Aici nu sunt numai influențe germane, dar aici se observă și influențe poloneze, ruse, maghiare, fără a uita o colonie croată, foarte interesantă, stabilită în Slovacia dela războaiele cu Turcii. Iată originea marelui varietăți multicolore a etnografiei slovace,

conservând în acelaș timp tonul esențial cehoslovac. Deasemenea etnografia Rusiei Subcarpatice este complicată, suferind o mică influență germană și una mai accentuată maghiară, ea a suferit o foarte interesantă influență românească.

Ținând cont de diferitele forme sociale ale vieții țărănești în Cehoslovacia, dela primele manifestări ale celor mai vechi timpuri până în zilele noastre noi avem în fața ochilor ansamblul manifestărilor etnografice cu toată bogăția artei, muzicii și literaturii populare.

Serbările populare ne dau imaginea netă a întregii etnografii cehoslovace unde fiecare regiune posedă creațiuni originale fiind în raport cu natura, cu vecinătățile etnice și cu caracterul național a regiunii respective. Costumele cehe ne fac să vedem bogăția naturală precum și nivelul civilizației țărănești care se apropie de cea a orașelor. Aceasta datorită și persecuției naționale a făcut ca în Boemia, cu excepția regiunii Chadové la sud de Pilsen, unde se mai văd costumele vechi de duminică — să aibă țăranii îmbrăcămintea dela oraș. În restul Boemiei vechiul costum a fost abandonat încă dela mijlocul sec. XIX-lea.

În Moravia situația este puțin deosebită. În vest și în centrul Moraviei costumele au dispărut puțin mai târziu decât în Boemia. În Hana, regiune foarte bogată, aparține — din punct de vedere al artei populare — regiunilor celor mai caracteristice. Costumele de Hana poartă liniile stilurilor vechilor epoci ale renașterii.

În alte părți ale Moraviei s'a păstrat arta populară în formele cele mai complicate și foarte colorate astfel că sunt cele mai originale din toată Cehoslovacia.

Arta populară se divide în două părți distincte: la sud, regiunea fiind bogată, sub influența cehă, o mică influență alpină și ceva trăsături de influență italiană, păstrându-se o influență balcanică din epoca războaielor cu Turcii, a făcut ca aici să avem bogate ornamentații din cele mai frumoase, distinse prin colorile foarte vii, printre care predomină culoarea aurului și a argintului. Aceste ornamentații se observă la construcția de clădiri, pentru decorarea interiorului locuințelor precum și la o parte a costumelor.

În Slovacia centrală și septentrională — regiune mai săracă — costumele pierd colorile lor vii, devenind mai simple, dominând culoarea albă. Este o remarcabilă forță artistică care a reușit să creeze din elemente așa de simple efecte artistice impresionante.

În jurul Trencin-ului, în regiunea Zvolen și Detva se află cele mai vechi și mai rare documente pentru etnografia europeană. Peste tot obiceiuri arhaice cu ocazia nașterilor și a morților, a logodnelor, conținând elemente indo-europene. Din punct de vedere etnografic distingem — deasemenea — două părți în

Rusia Subcarpatică. Regiunea bogată și fertilă din sud, se apropie de estul și sudestul Europei din punct de vedere etnografic, pe când regiunea muntoasă are un caracter deosebit, influențat de situația deosebită a vieții sociale și economice.

Coborând de pe colina Hradcany, trecem prin Mala Strana, oraș vechiu. Aici este și consulatul României. Edificiile te impresionează prin vechimea lor. Seara se lasă încet peste orașul șgomotos. Te uiți înapoi și Hradčany pedomină orașul în reflectia luminii aurii a apusului. Trecem peste podul Carol, sau podul sfinților. Dela apus Wltava reflectează raze aurii, iar podurile, impresionante și tăcute străjuesc apa și trecătorii. Din înălțime se pot admira împrejurimile apropiate. Parlamentul și Teatrul Național, clădiri ce se află la dreapta Wltavei.

Seara ne-a cuprins pe nesimțite. Mergem la o grădină de vară și bem pivo de Plsen. După munca zilei, se vede că lumea a eșit la aceasta grădină așezată pe o insulă din mijlocul Wltavei, pentru a asculta muzica și a bea un pahar cu bere.

Încercăm să facem un rezumat a activității noastre de o zi la Praga și a impresiunilor. Totul pare foarte relativ. Poporul cehoslovac este mult mai serios și mai muncitor decât al nostru. Există și aici lupta pentru existență — poate mai accentuată decât la noi — însă politica economică a statului este organizată în așa fel că protejează pe producători și consumatori. Luăm cina și vedem că la masă nu ne servește pâine. Cerem în mod special și ni se explică că aici majoritatea mâncărilor sunt făcute cu gnödli, iar cei căror le trebuie pâine, trebuie să ceară în mod special.

Avem senzația — care ne-o confirmă ghidul nostru — că în jurul nostru este o societate de oameni care au venit să se odihnească după munca obositoare a zilei. Vieța de cafenea — nu în înțelesul pe care o are la noi — este foarte frecventă aici. Omul la cafenea se informează, omul la cafenea cetește și de multe ori la cafenea vine cu întreaga familie.

Destinderea sufletească și completarea educației pe care și-o face în cafenea îi este necesară. El n'are timp ziua să cetească. Dacă mergem noaptea spre Alexandrova Colej, vedem oameni și femei de toate vârstele — în tramvai — mergând spre casă, fiecare cetindu-și ziarul. E o liniște în tramvaie de care ne mirăm și pe care o distrugem numai noi, cu temperamentul nostru latin și cu pălăvrăgeala care ne caracterizează și care o observă și cehii imediat, pentru că își ridică capul de pe ziar și ne privesc curioși.

\* \* \*

A doua zi vizităm muzeul național. Clădirea muzeului domină prin scara sa monumentală întreaga piață Venceslas, cen-

trul hotelurilor și al magazinelor elegante. Ne impresionează curățenia, luxul covoarelor și mai ales atenția care se dă de către angajații de aici, ca nimic să nu se strice sau să se deplaseze.

Intrăm în prima sală și admirăm specimene ale faunei preistorice; monstri reconstituiți, ichtozauri uriași, pterodactyle ce au terorizat cu mii de ani înainte, bietul om al peșterilor.

Urmează sala mineralelor, cu ustensile găsite în epoca de fer și bronz a umanității. Prin varietatea produselor, prin felul cum este organizată această sală poate rivaliza cu cele mai pretențioase muzee ale apusului.

Deosebit de însemnat și unic este în acest muzeu, sala cristalelor, sculptura în lemn, și obiectele sfinte. Nenumărate vitrine cu mii de cristale, adevărate capodopere, unice, potire, sticlărie, nenumărate șlefuiți de rubin, safir, ametist, topaz, etc. Imitația în sticlă a celor mai celebre diamante. Aceste sunt opere a neîntrecuților maeștri ai Boemiei, renumiți în întreaga lume.

Trecem în sala în care se află vechea artă, sculptură în lemn. Aici se află o căușă în lemn, sculptată fiecare în parte, piesă de piesă. Toată răbdarea și toată puterea de creație a vechilor artiști necunoscuți, se află reprezentată prin acest admirabil monument al vechei sculpturi. Trecem prin sala locuințelor, cu mobile de o rară execuție artistică.

Timpul trece și lumea începe a eși. Este ora 1, sau două după ceasul Europei occidentale. Prin piața Venceslas, lumea se grăbește spre masă. Noi, fericiți că am găsit un restaurant rusec, unde mâncăm foarte bune ciorbe și câteodată destul de gustoase fripturi, ne grăbim spre masă. Ne interesăm de ce pâinea se vinde la un preț așa de ridicat. Informatorul nostru, un student, ne dă următoarea explicație pe care o prindem fragmentar fiind preocupați de ciorba rusească a cărui aburi apetisanti ne gadilă nările.

Aici în Cehoslovacia — începe studentul — este monopolul cerealelor. Acest monopol este determinat de partidul agrar, care este foarte puternic. Adevărata numire a acestui partid este „Partidul republican Cehoslovac al agricultorilor și micilor țărani”. Acest partid s'a născut din mizeria țăranilor. Prin acest partid s'a ajuns să se garanteze rentabilitatea întreprinderilor mici agricole, iar țăranul să fie sustras din jocul forțelor economice ale liberei concurențe. Cele trei idei pe care se sprijină coloana vertebrală a acestui partid sunt: republicanismul, democrația și agrarianismul. Ideile economice care stau la baza acestui partid sunt, ridicarea situației economice a claselor rurale. Pentru ca aceasta să fie realizabil trebuie să ne sprijinim pe cooperatie. În Boemia este Centrala cooperativei agricole care are cca 2000 stabilimente financiare locale (cooperative de credit), 100 magazine cooperative, 90 lăptării cooperative, 150 distilării, 12 întreprinderi pentru amidon, cca 1600 cooperative



de mașini de electrificare, 26 mori și brutării cooperative, în total mai mult de 4000 cooperative cu cca 600.000 membri. Activitatea comercială este încredințată la „Kooperativa” și la „Ăgrosol” care au cam un miliard cifra lor de afaceri.

Uniunea centrală a cooperativelor colaborează cu uniunile cooperative din străinătate și participă la crearea de industrii agricole pe baze cooperative.

La Moravia, Slovacia și în Rusia Subcaraptică există întreprinderi similare organizate pe aceleași baze cooperatiste.

Cooperația reprezintă autonomia economică a populației rurale. Ea a eliberat populația rurală de spiritul speculativ și chiar de speculația însăși.

Pentru producția vegetală s'a constituit: Uniunea centrală a plantatorilor de sfeclă de zahăr, uniunea centrală a producătorilor de cartofi, uniunea centrală a cultivatorilor, a grădinarilor, a producătorilor de orz, etc.

Pentru producția animală avem uniuni provinciale ale crescătorilor de vite, ale crescătorilor de cai, etc.

Conduși de același principiu că țaranul nu trebuie lăsat în jocul liber al forțelor economice pentru că este exploatat, guvernul a introdus monopolul cerealelor. Singură „Societatea cehoslovacă de cereale” are dreptul de a cumpăra, importa, exporta cereale. Bineînțeles că această societate este controlată de Stat în activitatea ei. Interesându-ne mai aproape de această chestiune, ni s'a dat o broșură în care găsim că legea rezervă Societății Cehoslovace pentru Cereale dreptul de a cumpăra cereale (grâu, secară, orz, ovăș și porumb), de a importa cereale, făină, furaje, de a vinde și de a exporta cerealele cumpărate. Interesant este că, cumpărarea de cereale direct dela producători se face prin cooperative, și depozitate în magazinele (silozurile) ce se observă în gări, de cum intri în Cehoslovacia. Prețul acestor cereale a fost fixat mereu de guvern în așa fel că țaranul să-și poate realiza un preț favorabil, dar nici consumatorul să nu fie exploatat. Această realizare s'a putut face datorită și personalității șefului guvernului d. Milan Hodza, care este un membru marcant al partidului republican cehoslovac al agricultorilor și micilor țărani. ,

*Augustin Tătaru.*

## NICULAE DANEȘ<sup>1)</sup>

A fost și el tot un biet învățător ambulant, care, pe lângă dascălie se îndeletnicea cu copierea de cărți bisericești și laice; scria frumos, caligrafic, încât slova lui o putea citi ultimul țaran

<sup>1)</sup> Din „Contribuția învățătorilor din Ardeal și Banat în desvoltarea culturii românești”.

inițiat în „alfavită”. De aceea, numele lui va fi avut căutare printre cele ale altor dascăli copişti. Meseria aceasta de copist nu era așa de ușoară cum ne-o închipuim noi astăzi. Bietul dascăl mergea în lung și în latul ținutului sau „țării”, se abătea pe la preotul din sat, întreba dacă n'are nevoie biserica de vreo carte pentru strană sau pentru altar. Iar dacă preotul și cântărețul nu cunoșteau toate cărțile bisericești (și erau foarte mulți de aceștia), dascălul-copist își desfăcea desaga căptușită de cărți, le trecea pe sub ochii lor, dându-le, uneori, și explicații „în ce jur-stări e bine a le ceti și proceti”. După ce alegeau două-trei exemplare, dascălul rămânea în sat câteva luni, ba chiar un an, până termina de copiat cărțile târguite pentru biserică. Lucrul i-l plătea nu preotul, ci mai mult credincioșii, cari apoi le făceau danie bisericii, pentru mântuirea sufletului. Concomitent cu copierea cărților, dascălul aduna pe lângă sine, în timpul iernii, fie în casa preotului, fie într'a cântărețului ori a unui gospodar care-l găzduia, un grup de „învățăcei” recrutați din familii mai cu stare, și cărora, în schimbul a „trei măsurii” (cam 2 ddal) de grâu sau 4 florini, le făcea cunoscut alfabetul și „cetirea curgătoare a ciriliceștilor litere”. Pe lângă citit, îi mai învăța toate „rugăciunile bunului creștin”, puțină *catichiză*, și, mult mai târziu, „socoata în cap”. Scrisul rare ori se preda.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Rămânând în cercul strâmt al biografiei lui Neculaie Daneș, ar urma să-i fixez numele în date precise. Durere, că din viața lui nu cunosc multe. În mod sigur va fi dascălit prin părțile Bihorului sau a Maramureșului înainte de a veni la Zlatna. Aceasta ne-o dovedesc unele cuvinte ca: smârd, zgău, jâzi, ș. a., întâlnite în vocabularul locuitorilor din aceste regiuni. În manuscrisul pe care-l am dela el, pe lângă cele patru povestiri, care — toate vor fi avut o circulație în popor — (*Jidovii care au ucis pre Domnul nostru Isus Hristos, Turcii la Țarigrad, Povestea Sf. Vineri și Gudolie împăratul căpcânilor*), are și câteva versuri religioase, mediocre și greoaie. În schimb, poveștile amintite, și cred că nu sunt singurele scrise de el, conțin mult miez creștin, imprimând o etică în reavănul conștiinței cititorilor. Limba și stilul povestirilor lui Neculaie Daneș sunt de o impresionantă frumusețe. Publicând bucata „Jidovii care au ucis pre Domnul nostru Isus Hristos”, m'am gândit că, fiind vorba de a doua venire a Mântuitorului, s'ar putea găsi în scrisul găsit de regretatul Ion Bianu în biblioteca rămasă dela logofătul Ioniță Giurăscu, care la 1799 copia tot soiul de cărți circulau în popor. În cea intitulată „Pentru a doua venire a lui Hristos” (4½ foi) nu se găsește povestea lui Daneș, ci cu totul alte povestiri de proveniență bogomilică. Să fie din vre-un codice? Nu cred. E prea frumoasă ca să nu se fi făcut caz de ea. Și apoi, ne asigură Neculaie Daneș că i-a spus-o un călugăr din Moldavia.

O redau fără nicio modificare:

„După ce au omorît pre Domnul Isus Hristos, Jidovii s'au împrăștiat pe la veatrele lor, numai cinci Jidoi-ovrei carea cu sbiciu de peale au dat în Isus Hristos când l-au scos dela Pilat din Pontiu nu-ș găsau hodină. Nice nu erau soarele soare în ziua aceea, nice iei oamenii oameni; pădurile Hebronului și ceale a Caramilului erau veaștede și întoarsă, că soarele nu era soare. Ceriul s'au întunecat ș'au ținut întunecarea mare dela al șasălea până la al nouălea ceas din zio, și tunete mari s'au auzit dela un cap la cealalt al lumii și pământul s'au cutrămurat ș'au ieșit duhul pământului afară și aveau aripe neagre și zbura dar nime nu-l vedea că era întunecarea mare. Și besearca cei mare din mijlocul Ierusalimului ș'au despicat catapeteazma ziua în două de sus până jos. Creștinii dacă s'au ascuns au jălit pre Domnul nostru Isus Hristos și s'au rugat în post că era mare jălanie. Iară cei cinci jidovi-ovrei carea l-au bătut și l-au răstignit pre Domnul nostru Isus Hristos s'au betegit trupurile lor de bube reale și smârdoase și amiros rău porneau din rănile lor. Deci s'au adunat toți într'o casă a să lecuî de aceale bube urâte și mirositoare. Dacă Dumnezeu bunul nu le-au ajutat căci care cum cădea alta în loc să făcea. Iară doftorii cei jidovești s'au mirat mult de o așa boală de carea ei nu mai văzuse. Și au înțales mulți din acei de față că iaste un semn dela Dumnezeu acesta. Și mulți s'au botezat creștini. Iară cei cinci jâzi plângeau amar și să chinuiau și blăstămau pre mamele lor carele i-au purtat în zgău. Dacă bunul Dumnezeu așa i-au pedepsit că smârdurile bubelor au îpuțit tot Ierusalimul și toată țara Savatului (Sabatului). Și de atunci toți jidovi amiroasă până astăzi. Iară cei cinci jâzi nu au murit că așa i-au pedepsit Dumnezeu să nu moară până la a doua venire a Mântuitorului carele i-a ierta atunci. Iei traiesc și astăzi în Ierusalim tot în aceia casă dară le-au căzut carnea de pre iei de au ajuns ca muștile și stau în fereastră și așteaptă pre Domnul nostru Isus Hristos să-i deșleaga de blăstămul cel cumplit așa n'au hodină. Acesata îi istov așa cum mi-o-au spus un călugăr din Moldavia mult călătorit prin părțile sfântului mormânt a răsăritului Amin”.

Neculaie Daneș dascăl neunit a Legii cealei de răsărit — în Zlagna Ans. Do 1808.

*Nicolae Albu.*

# • C Ă R T I •

George Boldea: Soliloqui, cu o prefață de Em. Giurgiuca

Este vie încă în conștiința publicului cititor de literatură, trecerea atât de timpurie în moarte a poetului ardelean George Boldea. Acum după doi ani dela moartea poetului iată că s'a produs un dublu act îmbucurător pentru permanentizarea poetului printre noi. Din inițiativa poetului Em. Giurgiuca s'a ridicat la Merchiașa un monument al dispărutului; și tot poetul Giurgiuca a făcut să apară acest elegant volum postum.

Creдем nimerit cu acest prilej a face un scurt popas alături de pajiștea însoțită a poeziei lui George Boldea.

În fizionomia de secetă generală pe toate planurile, care a contaminat Ardealul post-belic, pe Boldea îl întâlnim între primii pioneri cari au realizat cea dintâi deștelinire în făgașul poeziei. Astfel numele său se leagă de apariția *Abecedarului* care a însemnat, poate, o *dată* în evoluția scrisului ardelean, iar mai apoi îl vedem ancorat în coloanele *Gândului Românesc*.

Rolul său a fost al unui sol, modest dar prețios al unei poezii de aleasă sensibilitate. Climatul literar al lui G. Boldea este același care descinde pe un filon din Iosif, Cerna, N. Milcu. Aceiași substanță din afară. Același aerian și serafic. Același caracter de lină mătăsuire și de voluptate reținută în preajma dragostei. Și mai ales același presentiment și intuire a fenomenului morții:

„Văd pomul înflorit și mă gândesc la ea . . .  
Prea negru-o fi pământul ce mi-o ține,  
Incolăcite toate cărările spre mine,  
Și poate'n noaptea asta mă fulgeră o stea . . .

(Lumină adumbrită).

Într'o antologie a morții — auzim că se încearcă — G. Boldea își va avea un loc bine definit. Nici moartea cadaverică, cea a descompunerii lente a fibrelor vieții chiar în momentele ei luminoase, din poezia lui G. Bacovia. Nici cea cu aromă de lină unduire și ancorare inserafic din C. Baltazar de pildă. Ci mai de grabă destinul său se împletește cu al tovarășului său geamăn, N. Milcu. Mai discret însă, și poate mai puțin realizat. Uneori o plutire lină în moarte, fenomen cosmic:

„Sufletul meu cuminecat de-azururi,  
 Potir pândit de degete de brumă  
 S'o răsuci — șarpe de fum — ce'n inelări se îndrumă  
 Alunecând pe marea ta de apururi . . .”  
 (Colocviu ceresc).

Alteori, o mai vădită umanizare a fenomenului și o potențare până sub pragul tragismului:

„Căci sub pământ nu-s căi să ne împreune  
 Doar cripte încuiate cu lacătul de apoi  
 Și despărțit de tine ca o rază mă desfoi  
 Trup alb ce te ridici din visuri ca o rugăciune . . .”  
 (Insetare).

În versurile lui George Boldea tremură neliniștea și frumusețea unui temperament poetic de aleasă și discretă sensibilitate. Nu îndeajuns de cristalizat. Nu îndeajuns de definit în ce privește alvia poeziei căreia îi servea. Conviețuiesc încă în această poezie un filon de neosemănătorism să-i zicem, alături de o trecere pe lângă poezia de sonore încantații a ermetismului și în sfârșit o ancorare în lirismul direct. Poate că acesta era drumul propriu al poetului. Dacă acest destin poetic nu s'ar fi rupt în două atât de timpuriu. Cert e, că George Boldea nu și-a arătat nici pe departe posibilitățile de care dispunea. Din ceceea ne-a rămas le putem doar bănuî. Și pentru edificare, o ultimă mostră:

„Cu degete de argint mă infiori  
 Și plânge'n mine vers de alăută  
 Spre cerul inecaților cocori  
 Ce mă cheamau spre apa nebăută . . .”  
 (Elegie de iarnă).

Iată de ce gestul lui Em. Giurgiuca „de a-l readuce pe poet printre tovarășii săi” cum se exprimă în prefața volumului, trebuie sincer felicitat. Il onorează în dublu calitate de poet și prieten al dispărutului.

*Ion Moldoveanu.*

### Valeriu Cârdu: „Cuiburi de lumină”

Puțini sunt poeții care au ce spune, și mai puțini acei care pot spune în forme pe cât de simple pe atât de sintetice gândurile lor. Mulți scriu frumos dar subț imaginei uneori chiar izbutite se ascunde o falsă simțire.

Deaceea cercetătorul produselor literare se poate înșela dacă nu caută să treacă dincolo de imagine, dacă nu izbutește

să găsească firul călăuzitor, ideia susținătoare. Nu mai vorbim de versificatorii simpli și mulți ce țin să facă poezie de dragul de a fi poeți.

Camaradul Valeriu Cârdu a scos în toamna aceasta un volum de poezii „Cuiburi de lumină”. Mă va ierta acest fecior mândru al Banatului dacă înainte de a intra în miezul acestor șire care nu au pretenția și nici nu m'am gândit să fie mai mult decât niște însemnări literare, îi voi face o observație: „Cuiburi de lumină” trebuia să poarte sub titlu specificația: poezii, în loc de versuri. De ce? Pentru că azi să scriu foarte multe versuri și prea puține poezii. Și din fericire cele 29 bucăți din volumul său „Cuiburi de lumină” apărut în toamna aceasta au calitatea de a fi poezii. Pentru că ceea ce nu vreau să înțeleagă toți cei ce fac versuri este faptul că poezia spre deosebire de vers pe lângă o sforțare mai mare sau mai mică cere și predestinare.

Ascultați ce simplu o spune poetul Valeriu Cârdu aceasta:

Odată într'o zi de primăvară,  
M'a dus de mână un străbun,  
Să văd cum plugurile vremii ară  
Și'n vers minunile să vi le spun.

(Precuvântare).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ceea ce mai are camaradul Cârdu spre deosebire de toți versificatorii de duzină este talentul, despre care aş invita pe dnii critici literari să scrie dacă își vor lua oboseala să citească această carte de poezie — zisă tezistă — indiferent de credința politică ce o au.

Aspru cu sine însuși, poetul face des analiza operei sale — poate chiar involuntar — mergând până la scuturarea poeziilor de imagini, și ajungând prin această metodă să se simplifice, evidențiind însă bunul simț literar:

Sunt om simplu, nu știu carte.  
Imi duc, străine, pe umeri robuști, povara.  
De tine e ceva sfânt care mă desparte.  
E rugăciunea și viața mea: e Țara.

(Haide străine).

Fire tenace și înarmată deopotrivă și cu puterea de creație și cu spirit critic, poetul a reușit să sugereze gânduri noi în poezie. Și aici intervine credința mare dela care se adapă ca dela o fântână de apă vie:

Neistovit. Străfulgerând. Și neinfrânt.  
Frământ  
În teascul gândului de dor și foc

Icoana desenată 'n veac de ape 'nvolburate  
 Și deslușesc o țară mândră, de noroc,  
 În glasul undei frământate.

(Zări verzi).

Lirismul țâșnește cu greu, căci peste stări sufletești complexe Valeriu Cârdu pune forme de piatră și le fixează eroinic pentru o temelie nouă.

Paremi-se camaradul Mircea Străinul spunea undeva. Valeriu Cârdu deschide o școală. Câtă dreptate. În adevăr poetul „Cuiburilor de lumină” a deschis o școală de poezie nouă, în haosul dibuirilor literare de azi. Că are puncte comune cu poeții ca Aron Cotruș, Radu Gyr ori mai știu eu cu care ori să găsească ochelariații critici literari, este un semn bun. Artistul care nu urcă creația sa pe firul sângelui, neamului din care face parte, poartă trădările sâmbrie.

Și cum ar putea camaradul Valeriu Cârdu să poarte aceste trădări în desaga de poet când anii săi s'au rupt din aceeași pădure verde sub care tinerețea noastră trebuie să-și mai rostească ultima rugăciune pentru intrarea în istorie și mit?

Iată de ce ne simțim și noi cântând cu poetul când credințele dau în pârgh:

Cânt, CU Cluj / Central University Library Cluj

Imnul cel mai românesc și cel mai sfânt  
 Soptit de străbunii mei din pământ,  
 Trec, haiduc viforos, din rană în rană  
 Și luptei nu-i cer răgaz, nici pomană.  
 Geme sub pasul meu, lumea vicleană,  
 Așa mă vreau. Istoriei cătană.

(Om nou).

Ce greu e să crezi. Ce frumos e să ai în ce crede, într'o lume a necredinței. Poezia este o taină. Poetul trebuie să fie un sacerdot.

*George Todoran.*

# • R E V I S T E •

---

---

*Familia*. Seria III. Anul IV. No. 6—7.

Plantată pe o frumoasă tradiție literară, revista *Familia* îndeplinește un rol cultural dintre cele mai de preț, acolo la granița de Apus a Țării. Alimentată de un „grup” de scriitori, — cam pestriț ce e drept și care numai cu oarecari circumstanțe își merită numele, aceasta nu o împiedecă în majoritatea cazurilor să ne dea caiete aducând reale contribuții. Acuzată că îi lipsește o „coloană vertebrală” ca linie de conduită a revistei — așa cum o are *Gândirea* și în mare măsură *Gândul Românesc*, — pare a și-o face din preocupările tot mai intense pe cari le aduce în pararea atacurilor revizioniste maghiare, în limitele trasate de fenomenul cultural, precum și printr'o afirmare răspicată a vitalității noastre. Aceasta ar scuza până la un punct cosmopolitismul grupării, precum și un oarecare enciclopedism al sumarului.

Reținem din acest caiet rechizitoriul pe care-l face dl. Alexandru Olteanu, vecinilor noștri dela Vest, în *Apusul speranțelor ungare*. Sunt expuse acolo o sumă de elementare adevăruri, pe cari numai cei orbiti în patimă revizionistă le mai pot neglija.

Din prea scurtul articolaș — bucureștenii scriu din obligație? — al dlui Romulus Dianu despre „*Creangă, ce știm noi despre el?*” reproducem câteva fraze menite a desvălui o parte din destinul și tragismul scriitorului. Iată-le:

„Ce interesează pe contemporani e totdeauna prea puțin. Dacă ar fi după meritul colectiv, ar trebui să se scrie numai cu tărâțe și cu sare de lins. Un scriitor este totdeauna ceva pe care lumea nu l-a așteptat, nu l-a cunoscut și nu l-a răsplătit. A apărut așa cum apar pe culmi florile de lână ale Reginei. Dacă nu-i nimeni pe aproape să le vadă, ele au înflorit numai pentru ele înși-le. N'au nevoie de aplauze ca actorii, nici de critici, ca fotografiile în culori. Nu e pentru lume nimic. Este pentru cine cunoaște sfânta față a miracolului”. Când însă ni se aduce acuza că nu știm nimic studiat despre marele nostru artist, d. Romulus Dianu are dreptate numai în principiu. Raportat la valorile noastre, despre Creangă știm mult mai mult de pildă ca despre Caragiale, Coșbuc sau Hașdeu de pildă. Dar de ce toată lumea acuză și nimeni nu repară. N'au moștenit decât *dolce farnientele* latinilor, nu și constructivismul acestora.

Foarte frumos studiul dlui Constantin Stelian despre *Spi-*



*ritualitatea lui Panait Istrati.* Remarcăm contribuția din ce în ce mai prodigică, totdeauna prețioasă a acestui nume.

D. Olimpiu Boitoș discută cu competență despre *Teatrul lui Cehov*.

Poezia, slabă, o salvează Maria Banuș cu trei poeme din Rainer Maria Rilke. Nu găsește d. Samarineanu poeți în Ardeal? Ori, nu vrea să-i găsească? Să nu ne pripim, însă. Ne găsim în vacanță.

La cronică d. O. Șuluțiu spune lucruri adevărate despre *Schimbarea la față a României* a tânărului Em. Cioran. Dd. V. Papilian, Sever Stoica, I. Minulescu, Dragoș Vrânceanu, etc. completează caietul.

### Vatra. Anul III, 5.

Incontestabil, între revistele școase de către învățătorii țării noastre, *Vatra* își are un loc de frunte. Are acest ținut al Năsăudului o tradiție, cu care nu multe ținuturi se pot mândri. Și mai are un tineret în care mândria grănicerească e mereu prezentă și fecundă. Când, acum sunt doi ani și ceva, am primit întâiul număr din revistă, ce se anunța atât de tinerească, a prietenului Petre Pop, am înțeles că acești tineri au pornit la drum, nu din veleitatea de a-și avea și ei o tribună, ci pentru că într'adevăr, au ceva de spus. Și nu ne-am înșelat. Revista *Vatra*, în mare măsură a mulțumit așteptările noastre. Cu fiecare număr s'a remarcat tot mai mult a fi exponenta unui *localism*, axă centrală în conduita revistei. Un lucru pe care multe din revistele noastre serioase nu-l înțeleg, menținându-se într'un cosmopolitism fără busolă, dovadă edificatorie a inutilității lor. *Vatra* a înțeles că are un trecut ce trebuie desgroțat și un prezent care trebuie studiat. În măsura în care a reușit a-și menține linia sa de conduită, în marginile acestui *localism cultural*, în aceeaș măsură își are partea sa de glorie.

N'am vrea ca prietenii năsăudeni să abdice dela misiunea atât de frumos începută. O spunem aceasta pentru că ultimele numere. — sau numai ne face nouă impresia? — nu-și mențin aceeaș înaltă tensiune ca în întâiele începuturi. O ușoară oboșală? Sau o simplă criză de creștere? Ne place să credem că aceasta din urmă. Pentru că nu-i vrem decât pe baricadele tineretii.

Din acest număr reținem scurta monografie a dlui Iuliu Moșil, despre *Pedagogul Vasile Petri*, această frumoasă figură a Năsăudului. Un capitol și acesta dintr'o *Istorie a pedagogiei românești*, care — după cum mai spuneam odată — trebuie neapărat scrisă! Apoi studiul dlui S. Dumitru despre *Frecvența la școala primară de Stat din comuna Nepos, județul Năsăud, începând dela 1881 până la 1936*. Sunt aci adevăruri cari ar putea

face să crape de rușine obrazul — dacă l-ar avea — a multor politiciani români. Neterminat.

O parte cu care nu ne prea împăcăm este literatura acestui număr. D. Petre Pop trebuie să recunoască sincer că secondat numai de d. Emanoil Cobzalău — ori câte aderențe ar avea acest nume cu un anume instrument de artă, — nu poate să susțină echitabil o pagină literară. Nu sunt literați nășăudeni? Har Domnului, cunosc atâția resfirați pe 'ntinsul țării, unii nume cu oarecare greutate. Și la urma urmelor, literatura nu e indispensabilă. O facem, ori nu o facem! Iată ce nu înțeleg atâția. (Nu înțeleg *Luceafărul* din Sibiu a dlui Ciolan, care patronează sub pretextul literaturii pe toți Maxi (sau Moxi, tot una e), Chiricii și Helgii periferiei literare românești!). Și la urma urmelor, o pagină reprodusă din Coșbuc, Ion și Vasile Al. George — nășăudeni aceștia, se citește întotdeauna cu plăcere.

Pentru rest, dd. Dionisiu Maior, Iosif E. Naghiu, complectează caietul. Cronica cărților, susținută cu competență și talent de d. A. Rogneanu. Nume pe care ne bucurăm a-l încresta, alături de cel al dlui Petre Pop.

Bibliografia, — de ce? — lipsește.

I. M.

# T E A T R U

În consecința celor două zile de Sâmbătă 18 și Duminică 19 Septembrie s'au inaugurat cele două stagii ale Teatrului și Operei din Cluj. Prima, conform unei vechi tradiții artistice, s'a deschis cu o piesă națională în premieră, a doua, urmând exemplul anilor trecuți, cu o operă românească, de astă dată în reluare.

Piesa care a făcut obiectul deschiderii stagiunii teatrale a împlinit împreună cu tradiția străveche și o proaspătă inițiativă a direcțiunii clujene: inițiativa reprezentării vechii garde dramaturgice ardelen. Și dacă ne grăbim să anticipăm elogiile noastre pentru această inițiativă o facem numai cu gândul că n'a fost un simplu motiv de circumstanță, ci începutul unei reale stăruințe de reluare a vechilor piese ardelen și de evocare a autorilor dramatici ciscarpatini.

Solemnitatea deschiderii stagiunii a fost oficiată, în prezența unui public ales, printr'un discurs inaugural rostit de d. director dr. Victor Papilian, urmat de o substanțială conferință asupra începuturilor teatrului românesc în Ardeal rostit de d. prof. Ion Breazu.

Subiectul deschiderii a fost luat, cum am spus, din vechiul teatru ardelean, care a împrumutat drama „Tribunul” de Ion Al. Lapedatu pentru fastul inaugural.

Nu vom putea înșira aci toate detaliile contribuției tânărului Ion Al. Lapedatu la crearea unei literaturi dramatice ardelen. Este suficient să amintim insistențele depuse de Ion Al. Lapedatu pentru inițierea unei mișcări dramatice ardelen. Scrisorile adresate dela Paris lui Iosif Vulcan, care lansase la 1869 în revista orădeană „Familia” ideia întemeierii unui teatru național, precum și articolele publicate în aceeași revistă, arată cât entuziasm anima pe Ion Al. Lapedatu în stăruințele sale pentru înjghebură reuniunii teatrale. „Poezia dramatică și muzica vor înflori pe altarul unei Thalii curat românești” era concluzia convicțiunii lui Ion Al. Lapedatu.

Din „Ecloga pastorală” a lui Timotei Cipariu și „comediarele” lui Iosif Vulcan, trecând peste încercarea neizbutită, Șincai și Clain în „Câmpii Elisului” de Al. Gavra, teatrul ardelean nu putea culege dreptul de a-și afirma o existență. Abia „Piatra din casă” și „Tribunul” lui Ion Al. Lapedatu îi dau acest drept. Dacă prima piesă nu se detașează din ciclul celor anterioare,

cea de a doua în schimb oferă prin factura ei avansată toate imprimatele primei veritabile drame ardelenene.

„Tribunul” este deci cea dintâi dramă românească ardelenă.

Pentru un ardelen din 1870 subiectul unei drame nu putea fi luat de aiurea când revoluția dela 1848 era încă atât de vie în amintirea sa și când oferea atâtea detalii dramatice. Integrat în spiritualitatea revoluției lui Avram Iancu, Lapedatu nu putea apela la motive străine de inspirație, când le avea atât de prompte și de actuale în această revoluție, cu atât mai mult cu cât teatrul epocii trebuia să constituie un element de educație patriotică și de regenerare a sentimentului național decăzut. Drama trebuie deci să înfățișeze un episod care, pe lângă calitățile sale dramatice, să vizeze înalta morală și elevația spirituală ducând astfel la scopul propus.

Evident, Ion Al. Lapedatu și-a ales un fragment din revoluția dela 1848, un fragment care i se părea cu atât mai evocator cu cât traducea și o situație reală dureroasă, împotriva căreia trebuiau luate neîntârziate măsuri. Excesul numeric al renegaților prin seducția pecuniară și matrimonială, constituia în Ardeal o problemă națională.

Dar dacă această problemă preocupa pe Lapedatu, ea nu trebuia să depășească limitele subsidiare. Și a și rămas acolo, Lapedatu utilizându-o exclusiv ca detaliu de structură în psihologia personajilor, nicidecum ca motiv de acțiune. Pentru acțiunea principală Lapedatu a știut să se ridice într'un plan estetic din care să-și alcătuiască drama.

A ales un subiect aparent simplu ridicând pe scenă un tânăr fiu de țăran, care avea să devină tribun, avea să lupte, să învingă și să moară. Circumscrierea inițială a acestui tribun în jacheta unui secretar de prefectură, bănuț, de unii, renegat, de alții spion, nu putea însă satisface exigențele dramatice ale lui Lapedatu. Ieșit din școala clasicismului francez, Lapedatu știa că o dramă pretinde un conflict psihologic. Și acest conflict a fost găsit în lupta dintre dragostea pentru o femeie și iubirea de neam. Conflict mare, puternic, dramatic. Pe acest conflict se grefează acțiunea și din el își extrage Lapedatu nervul care perpetuează valabilitatea dramei.

În sufletul tribunului care își iubește deopotrivă neamul ca și pe fata prefectului ungar, lupta se dă puternică, decisivă. Intellectul tribunului Teodor își face scrupule, oscilează între datoria națională și dragostea curată, nu poate repudia angajamentele revoluționare și nu poate refuza dragostea atât de curată, atât de pur oferită. Nu poate dezerta dela datoria patriotică și nu-și poate trăda dragostea. Dilema e puternică și nu suportă compromisuri. Iată tema, iată conflictul, iată drama.

Realizarea dramatică a lui Ion Al. Lapedatu suferă evident

din multe puncte de vedere. În primul rând ceea ce ar putea scădea prestigiul piesei este lipsa unei insistențe în desfășurarea conflictului, autorul evitând să aducă în scenă zbuciumul sufletesc al tribunului. În liniatura sa generală piesa „Tribunul” păstrează însă un nerv dramatic necunoscut în celelalte piese românești ale epocii și alături de acest nerv o bună prezentare scenică. În construcția tehnică a dramei sale Ion Al. Lapedatu deși tributar spiritual clasicismului se detașează de linia clasică ne mai păstrând din unitățile clasice decât pe cea de acțiune.

Dacă în arhitectonica dramei putem găsi deficiențe, putem descoperi în schimb și inovații. Succesiunea de scene, o succesiune de factură modernă, prospețimea dialogului, sunt tot atâtea anticipații pentru teatrul secolului actual.

Ceea ce rămâne însă ca o adevărată cucerire a lui Lapedatu este limba piesei. Din factura frazei, din cuvintele utilizate și repetate se poate desprinde deosebirea totală dintre limba scriitorilor contemporani și cea a lui Lapedatu. Deși păstrând încă resturi latiniste reforma lui Lapedatu va deschide drumul pe care se vor angaja toate forțele spirituale ulterioare ale Ardealului.

Interpretarea locală a încercat să redea atmosfera dramei și să reinvie personajele lui Lapedatu. Făcând abstracție de o regie complet deficitară, lipsită de ori ce urmă de concepție, vom putea spune totuși că piesa în interpretarea personajilor principale și-a avut la Cluj actori bine intenționați. D. Vanciu a reinviat pe tribunul Teodor cu promptitudine de replici cu subtilizări de tonalitate și cu atitudini cari s'au înșirat pe un drum întins dela duioșia declarațiilor sentimentale până la izbucnirile de revoltă națională. D. Dragomir a apărut într'un rol în care i-a lipsit decât o doză de sobrietate în circumstanțele tragice. D. Potoroacă și d. Cristea în două roluri secundare s'au achitat cu corectitudine. Mai puțin au făcut-o dnii Rusei și Irimieș, primul totuși mult superior celui din urmă, care a ieșit complet din linia rolului. Dșoara Sili Munteanu a evocat pe fata prefectului cu un talent copleșitor, cu multă vigoare și suficientă delicatețe acolo unde un rol de femeie decisă cerea și unele detalii de sensibilitate feminină.

A doua premieră a teatrului nostru național a fost luată din repertoriul românesc postbelic însemnând la Cluj un succes de rare proporții. S'a jucat piesa dlui Camil Petrescu „Suflete tari”.

Eroul celor ce se vor întâmpla în această piesă este un tânăr de 30 de ani, cu figura obosită a omului mistuit de o frământată viață interioară. Este Andrei Pietraru, bibliotecarul septuagenarului boer Matei Boiu Dorocani, mistuit de pasiunea formidabilă, de dragostea pătimase pentru Ioana fiica bătrânului boier, jupânița „cu ovalul prea fin, ochii prea mari, gura prea expresivă și degetele prea subțiri”. Orice împotrivire, orice voință de

a rezista copleșitoarei dragoste care îl frământă este zadarnică. După trei ani în casa boierului Boiu, Andreiu a cules în sufletul său atâta durere încât abia se poate stăpâni, ca să pară resemnat. Căci Ioana îl disprețuiește, nu-i dă nici o atenție. Și Andrei trebuie să sufere.

Il ceruse Boiu dela Universitate ca să-i clasifice niște documente . . . și a rămas în casa lui. Nu și-a mai luat nici licența. A trăit în schimb pentru Ioana, care în exaltarea lui devine „o ființă depărtată de lume, străină de proza vieții, un exemplar unic”. Și așa cum unii mor de cancer, alții de tuberculoză, el va muri pentru că a avut nenorocirea să o cunoască pe Ioana Boiu.

Și va muri într'adevăr. Nu însă înainte de a o fi avut, de a o fi forțat să-l iubească. Căci dacă prezența ei îl intimidează, disprețul ei îl indignează, îl deslănțuie ca pe o vijelie. Și într'o bună zi Andrei se decide să-și sboară crerii dacă până la ultima bătaie a miezului nopții nu-i va fi sărutat mâna în iatacul ei.

Iată-l pe Andrei intrând în iatacul Ioanei în care nu-și permisesese nimeni străin până la el să intre. Și iată-l pe Andrei luptând cu ironiile, cu prejudecățile ei. Andrei izbucnește năpraznic. Alternativa morții îi dă puteri imense. Trece peste convenții, peste formalism; îi pălmuieste orgoliul, îi calcă în picioare vanitatea și . . . Ioana cade învinsă.

În fața ei se naște un alt Pietraru, un suflet puternic, nou, decis, care o cucerește, așa cum cucerești o fortăreață. După trei ani în cari Ioana nu făcuse altceva decât să-l bruscheze, iată-o la picioarele lui. Desigur actul căderii Ioanei traduce dominația unui suflet puternic, pentru că sunt suflete cari domină, cari prin forța ce o deslănțue copleșesc.

Dar dincolo de această cucerire Andrei trebuie să dea seamă de fapta lui în fața bătrânului boier Matei, căruia va veni să-i ceară mâna Ioanei. Și aici se deslănțuie tragedia în toată puterea ei.

Pentru că boierul nu poate accepta această mezalianță. Ba mai mult se consideră furat de acest tânăr, care a venit umilit să-l ajute și acum pleacă după ce i-a necinstit fata. Ciocnirea aceasta violentă dintre bătrânul boier și tânărul fiu de țăran marchează punctul central al dramei. Bătrânul Boiu, acest maniac al cinstei, această intrupare de finețe și eleganță de spirit nu va putea aproba niciodată josnicia lui Andreiu, de a-și fi permis să se atingă de Ioana. Și pentru că iremediabilul s'a consumat el se retrage în marea lui desamăgire.

De aci înainte drama desfășoară un conflict banal care printr'o cronată interpretare a despărțirii lui Andrei de Elena, camerista Ioanei, luând proporțiile unei mari decepții în sufletul Ioanei, îl duce pe Andrei la sinucidere — în una din cele două variante ale finalului dramei. Cealaltă variantă dacă nu apelea-

ză la o sinucidere fizică, egalează totuș efectul printr'o sinucidere morală: moartea sufletească a lui Andrei.

Dozată cu un nerv activ, cu o tehnică excepțională, cu un dialog pe cât de sprinten și prompt, pe atât de cerebral și fin, drama lui Camil Petrescu cucerește și înduioșează prin aderența spirituală a spectatorului la sbuciumul vieții din scenă.

\* \* \*

Interpretarea merită un elogiu în direcția de scenă a dlui Ion Tâlván, care a izbutit împreună cu atmosfera degajată din piesă să ne redea un ansamblu rar întâlnit pe scena ultimelor stagiuni. Dublat de artist regizorul Tâlván a apărut în rolul lui Andrei Pietraru pe care l-a ridicat la concepția justă a dlui Camil Petrescu. Dsa a adus în scenă pe Andrei Pietraru viu, trăind cu el toate sbuciumele vieții mistuite de pasiune. D. Dimitriu în rolul bătrânului boier Mateiu Boiu Dorcani a înregistrat una din interpretările cari consacră pe artist. A fost delicat și fin și a fost tot atât de puternic revoltat în marea lui durere. D. Voicu în Culai Darie a adus cu dsa aerul fraged dela țară, împreună cu proporțiile unui viguros talent. Mai degrabă negustor decât intelectual a apărut Stamatiu în interpretarea defectuoasă a dlui Rusei. Complet deficitară, lipsită de ori ce inteligență scenică a fost adusă în scenă persoana prințului Basil Basarab în costumul deplasat al dlui I. Văleanu.

Dna Magda Tâlván a fost o Ioană elegantă nervoasă, pasionată. A jucat măsurat și inteligent. Dna Mary Munteanu a avut câteva replici juste într'un rol mărunț.

\* \* \*

Luată din repertoriul francez a treia premieră „Călătoria dlui Perrichon” de Labiche dacă n'a avut nici un merit artistic, a avut totuși darul să ne convingă că uneori trebuie să depui chiar eforturi ca să dai în gropi și să calci în străchini. Cum altfel s'ar putea justifica prezența pe scena unui teatru național a unei comedii în care se întâlnesc la un loc toate imprimările autoratului unui falit dramatic. Până și traducerea a trebuit să fie defectuoasă.

În schimb ni s'a servit pentru îndulcirea gustului un Bernard Shaw a cărui piesă „Cezar și Cleopatra” împlinind cea de a patra premieră a stagiunii meritând insistențe speciale trebuie amânată pentru numărul viitor.

*Horia Stanca.*

# • I N S E M N Ă R I •

## CUVINTE PENTRU GEORGE BOLDEA.

În dricul verii chemarea glasului de prieten, de nedesmințită frățietate a vizitorului Emil Giurgiuca, a strâns în comuna Mercheasa, la locul de naștere și de veșnicie a poetului Gh. Boldea, o mână de prieteni și admiratori, cari printr'o pioasă sărbătoare, au evocat figura feciorului de pe matea Oltului.

Intr'o vreme când Ardealul literar își dibuia făgașul timid și fără ecou, George Boldea și cu Emil Giurgiuca, scot acea admirabilă tribună literară, care a fost „Abecedar“ -ul dela Brad și mai apoi dela Turda. Scrisă cu avânt tineresc, — revista „Abecedar“ — a fost o izbutită experiență literară, peste care istoricii vor zăbovi, întârziind să descoase adevăratul merit al inițiatorilor și conducătorilor ei. Aici și-a publicat George Boldea, multe din poemele lui, scrise cu atâta talent. De aici, a trecut la „Gând Românesc“, continuând să ne dea rare poeme scrise cu finețe și neprețuită risipire de suflet.

Moartea i-a curmat brusc, vieța în floarea vârstei. Și dacă prietenia lui Emil Giurgiuca, fratele lui de cruce și de veșnicie, nu i-ar fi adunat poemele într'un volum, atât de elegant și prețios tipărit, ar fi rămas ca atâția alții, un anonim, pentru cititori.

Apariția volumului „Soliloquii“ a poetului Gh. Boldea, a privilegiat, tot datorită lui Emil Giurgiuca, sărbătoarea dela Mercheasa, unde în prezența preoților din șapte-opt sate, a țăranilor, a prefectului și autorităților, a scriitorilor și admiratorilor, s'a desvelit o monumentală cruce, în peatra căreia sculptorul Ion Vlasiu, a tăiat chipul evocator al neuitatului poet.

Cuvinte de venerație și pioasă aducere aminte, au rostit protopopul Al. Bratea, prefectul județului Dr. V. Știrbețiu, poezii Emil Giurgiuca și C-tin Stelian, scriitorii Ion Chițezu, Horia Teculescu și Garcea Dan. S'a întemeiat o bibliotecă și s'a botezat împreună cu școala primară din sat, cu numele lui Gheorghe Boldea.

Iată un gest nou. Un gest care dovedește că știm să apreciem arta și prin ea, oamenii noștri rari.

## UN NOU INVINS: PAVEL DAN.

Moartea lui Pavel Dan, a zmucit sufletului emoții profunde. De unde să smulg cuvintele, care să exprime grav, tristețea amară, sentimentul de sfâșiere, de năruire, de nimicnicie și zădarnică rânduială, pe care-l simt cuibărit în inimă, ca o piatră de moară, ca un bolovan trîndos, dela îngenunchierea în veșnicie a talentatului povestitor ardelean?

Obișnuit, odată cu moartea omului, se aruncă pământ și peste faptele lui de toate zilele, relevându-se cu vădită iertăciune, numai meritele celui pro-



hodit. Lui Pavel Dan, n'avea nimeni să-i ierte nimic. A suferit ca om, toate torturile posibile, iar ca artist cele mai neliniștitoare sfâșieri ale creației. A trecut prin scurta-i viață, cu o bunătate de copil, sărac, strâns în chinji de grijile vieții, rumegat de neiertătoarea boală, numărându-și zilele, socotindu-și ceasurile.

Și totuși această inimă mare, acest suflet neîntinat, a fost hărăzit printr'un destin crud, să fie nedreptățit și după moarte. Presa i-a inserat moartea, ca pe un oarecare fapt divers. Abia în „Gând Românesc“, „Lanuri“ și „Ofensiva Română“, câțiva prieteni și admiratori, au chenăruit triste și mișcătoare necroloage.

Intrebăm cu amărăciune, ce tainite regretabile au determinat pe vechii prieteni dela revista a cărui fondator a fost Pavel Dan, să-i ciuntească memoria, nepomenind nici un cuvânt, despre adevărata lui afirmare, despre „Priveghiul“, „Moartea lui Ursan Bătrânul“, etc.? Să ni se poată acrii, într'atâta inima, încât să ajungem până acolo, să urâm un om, numai pentru că n'a înțeles să-și vândă prietenii? Numai pentru că nu s'a coborât din amvonul creației, în clica intereselor culinare ale unei reviste? Iată o tristă pilduire și-o regretabilă atitudine, a unor oameni biciuiți de groaza mării lor.

Dar dacă în Ardeal, moartea lui Pavel Dan a cerni chenarul revistelor — mult puține câte sunt — și a tulburat sufletele prietenilor, în schimb revistele din Capitală, n'au pomenit nici măcar printr'o frântură de frază, nimic despre el, despre opera lui. S'ar zice că nu le putem pretinde, că n'aveau de unde-l cunoaște. Regretabilă senzație. Activitatea lui Pavel Dan, n'a fost șuvoinică, dar nuvelele lui răsar, conturate de suflul talentului său, îndreptățindu-ne să afirmăm că dela Slavici, literatura noastră, n'a mai apucat un asemenea talent. Și oricât ar fi Capitala plină de ea însăși, talentul lui Pavel Dan, nu i-a putut scăpa din vedere. „Gândirea“, a cuprins în paginile ei, una din cele mai tumultuoase nuvele, a lui Pavel Dan „Priveghiul“, iată de ce nenumerarea noastră este tristă și palmuitoare, când nu găsim, un gest, o vorbă tipărită despre marea ingenunchiere a scriitorului Pavel Dan. Atunci, ce să mai zicem de celelalte reviste ale Capitalei?

V. Copilu-Cheatră.

#### GH. MINESCU.

Aproape că nu mai înțelegem implacabilul unui destin, ce se dovedește din ce în ce mai nemilos. Gh. Minescu, odată cu cocorii și frunzele toamnei, a plecat în călătoria fără întoarcere. Această prematură trecere lângă somnul ierburilor, ne-a umplut inimele de adâncă tristețe. Pentru că Gh. Minescu a fost dintre cei puțini și aleși. O inteligență scânteietoare și o impunătoare cultură, împletite cu un talent și o putere de muncă neegalabile. Iar toate acestea, profilate pe un adânc fond moral. Așa l-am cunoscut pe Gh. Minescu, în numai cei zece ani de sbuciumat apostolat. Pentru că Gh. Minescu a înțeles să ridice profesiunea cărora era încadrat la rangul de misiune. Și în această luptă a omului pentru un ideal, cel dintâi a căzut înfrânt. Este aci, nu știu ce măreție antică ce împrumută nu știu ce cadru de eroism decorului!

Iar tristețea noastră este cu atât mai mare, cu cât în Gh. Minescu nu plângem numai pe frunzașul stegar al unei generații de dascăli cari îl priveau

mândri și plini de încredere de pe muchea celor 30 de ani, ci se duce cu el și o părtică din sufletul nostru. Ne vedem mai slabi. Mai săraci. Mai singuri.

Gh. Minescu a fost o apariție meteorică. De prea puțini prețuit, pentru că de prea puțini era cunoscut. Prematura-i trecere în mit, fie un avertisment și o palmă pentru acei ce ar fi putut-o preîntâmpina.

Noi lăsăm o lacrimă caldă pe mormântul proaspăt, care închide acest rupt în două, înflorit destin.

*Ion Moldoveanu.*

### UN AUTENTIC PICTOR BISERICESC: ION GĂVRILA.

Una din problemele principale ale picturii bisericești românești, este a „neobizantinismului“ considerat ca fanatism direct în compozițiile picturale ale bisericilor noastre indiferent de rit. Intervenția, *neobizantinismului*, e arbitrară. Pictorii noștri susțin cu disperare că fac pictură bizantină, acolo unde în realitate, ei n'au măzgălit decât o draperie iluzorie, și-au schimonosit o sută de sfânt, „inspirată“ din vre-un album de bilciu. Pictorii bisericești, nu cunosc cele mai elementare reguli ale iconografiei, de aceea întâlnești mascarade ca de exemplu pe Isus în Pantocrator, zugrăvit cu capul spre ușa împărătească, sau pe Ion Botezătorul, ca pe un „Tarzan“, atlet desăvârșit, boxer sau mai știu eu ce? Habar n'au de noțiunile cele mai elementare. Semnează în contract că vor executa „Madona“ în „frescă“, iar când se apucă de lucru, nu cunosc decât „tempera“.

Unde sunt vechii zugravi ai străvechilor mănăstiri? Azi pictorii noștri bisericești din nefericire sunt rari. Și aceștia unilaterali. Simionescu e mai degrabă un admirabil ornamentator, Belizarie, compozitor dar nu și portretist. Damian, e fără îndoială cel mai bun, dar răgazul limitat, marea ofertă ce i se face, îl îndepărtează de popasul artei. A ajuns astfel la un stil personal, admirabil asortat decorației; dar care aduce de multe ori facil.

E un cusur? E o calitate? Nu ne interesează deocamdată decât culmile noi spre care tinde falanga nouă de tineri creatori români. Intre Catul Bogdan, Demian, Brana, Fulicea, Moldovan, dl Ion Gavrilă este o speranță inovatoare. Idealist, entuziast, de o completă cultură iconografică și înzestrat cu o senzibilitate și ideologie proprie, d-sa a pictat în comuna Săcel o biserică, care lasă în umbră multe producții dubioase. Asupra acestei opere de înaltă prețuire artistică vom reveni în primul număr.

*V. Copîlu-Cheatră.*

## S'A PRIMIT LA REDACȚIE:

*Patru ani de muncă românească 1933—1937.* — Institutul de arte grafice „Ardealul“.

*Mărunțișuri cultural-istorice născăudene* de Iosif Naghiu. Tipografia „Minerva“ Bistrița.

*Pagini Literare.* — An. IV. No. 9. Septembrie 1937. Turda.

*Gând Românesc.* — An. V. No. 5—7 Mai—Iulie 1937. Cluj.

*Gândirea.* — An. VI. No. 7 Septembrie și No. 8 Octombrie 1937. București.

*Orientări.* — An. VI. No. 9 Septembrie 1937. Moinești Bacău.

*Familia.* — Seria III. Anul IV. No. 6—7 Iunie și Iulie 1937 și No. 8 August—Septembrie 1937 Oradea.

*Invățătorul Bănățean.* — An. I. No. 13—14 Septembrie 1937. Lugoj.

*România Eroică.* — An. I. No. 4 August 1937.

*Lanuri.* — Anul IV. No. 4. 1937. Mediaș.

*Vatra.* — Anul III. No. 7 Septembrie 1937. Năsăud.

## **Atențiune !**

**Concursul pentru premiarea celor mai bune lucrări de folklor, o problemă de pedagogie practică și o nuvelă sau schiță literară s'a amânat pentru data de 1 Ianuarie 1938.**

**Până la această dată se vor primi lucrările la redacția revistei.**

**Premiul pentru folklor 1500 Lei**

**Premiul pentru pedagogie 1000 Lei**

**Premiul pentru literatură 500 Lei**